

SOCIALIZEM IN MODERNA VEDA

NAPISAL

ENRIKO FERRI

ČLAN ITALIJANSKE POSLANSKE ZBORNICE IN PROFESOR KAZENSKEGA
PRAVA NA RIMSKI UNIVERZI

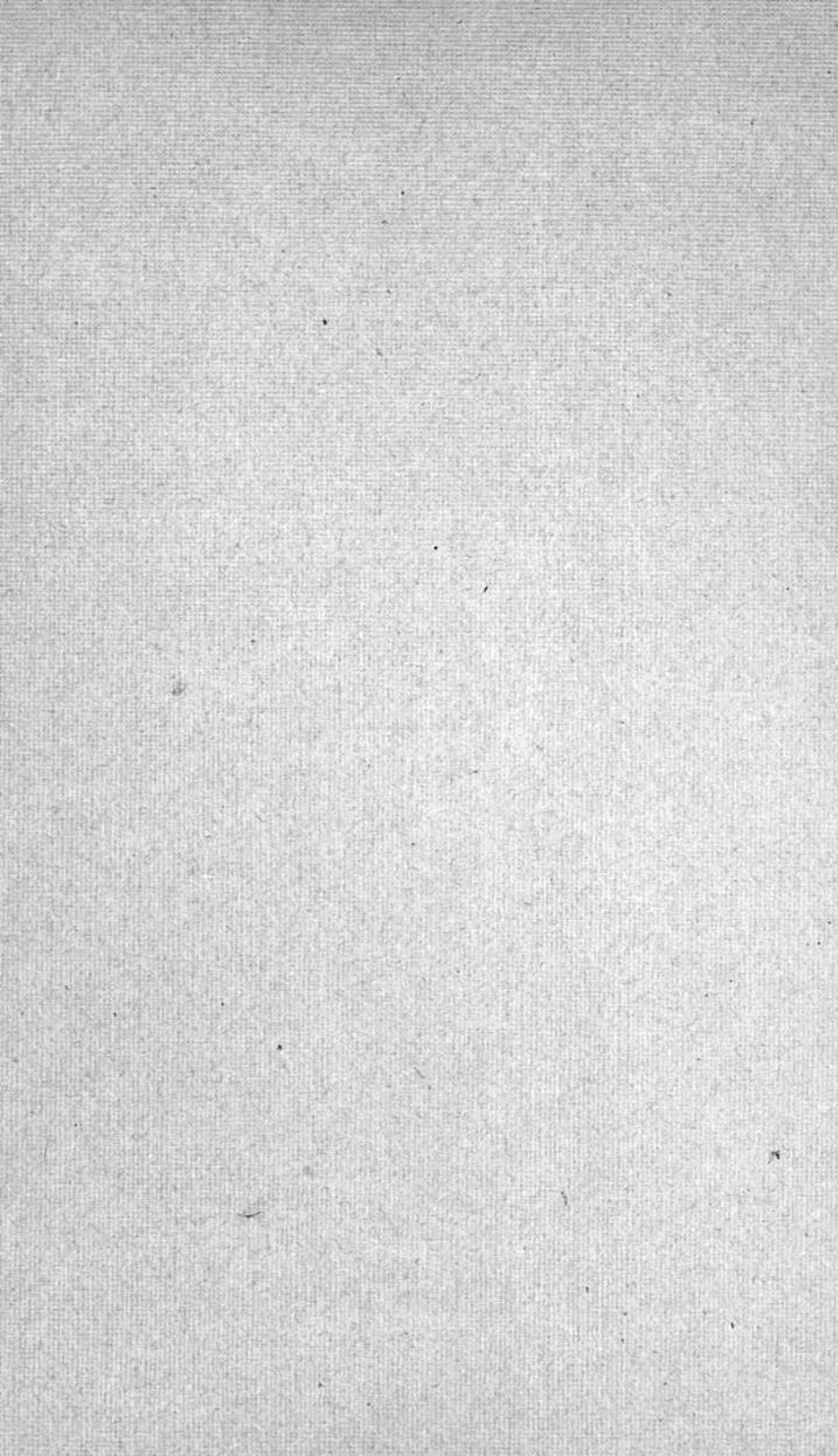
POSLOVENIL MILAN JAKLIČ

LJUBLJANA :: 1911

□ □ □

ZALOŽILA «DELAVSKA TISKOVA DRUŽBA» V LJUBLJANI
TISKAL IV. PR. LAMPRET V KRANJU

SOCIALIZEM IN MODERNA VEDA

NAPISAL

ENRIKO FERRI

ČLAN ITALIJANSKE POSLANSKE ZBORNICE IN PROFESOR KAZENSKEGA
□□ PRAVA NA RIMSKI UNIVERZI □□

POSLOVENIL MILAN JAKLIČ

LJUBLJANA :: 1910

□ □ □

ZALOŽILA «DELAVSKA TISKOVNA DRUŽBA» V LJUBLJANI
TISKAL IV. PR. LAMPRET V KRANJU

98763

3. III. 1947/10347

394710347

PREDGOVOR.

To delo je razširjena izdaja majskega govora, ki sem ga govoril 1. maja t. l. v Milanu. Kot pristaš Karla Darwina in Herberta Spencerja dokazujem v njem, da je marksistični socializem le nadaljevanje razvojnega nauka. Nauk Karla Marxa je edina socialistična teorija, ki ima — zgrajena na znanstveni metodi — znanstven pomen, in zategadelj edina, ki napolnjuje z enim duhom socialistične stranke vsega sveta. Po mojem mnenju ta nauk le plodovito in praktično dopolnjuje na socialnem polju ono znanstveno revolucijo, ki sta jo pripravila preporod italijanskega mišljenja in raztegnitev induktivne metode na vsa polja človeškega spoznanja, in ki sta jo v naših dneh Darwin in Spencer v svojih delih dodobra razvila in organizirala. Pač sta ta dva misleca obstala sredi pota — pred verskimi, političnimi in socialnimi konsekvencami svojih neomajnih premis, ampak to čisto osebno polovičarstvo ne more ustaviti prodiranja pomlajene vede in razvoja nje praktičnih konsekvenc; nje konsekvence so v premočnem soglasju z najsilnejšimi zahtevami, z najbolestnejšimi potrebami naše dobe. Bolj ko sta se obotavljala pri zadnjem koraku Darwin in Spencer, tem važnejša je pravična ocena političnega in znanstvenega delovanja Marxovega, kateri tvori z omenjenima sijajno trojico modernega znanstvenega mišljenja.

Misel in čuvstvo sta gonilni sili osebnega in družabnega življenja. Dolgo časa so podile živahne, ampak neurejene struje, izvirajoče iz človekoljubnega čuvstva, socializem semtertja; stoprav v genialnem delu Marxa in njegovih sodelavcev je našel kompas za svojo pot na znanstvenem in političnem polju. V tem je vzrok njegovih vsakdanjih osvojitvev, njegovega pronicanja v vse misli in čuvstva.

Civilizacija, lepih sadov prebogata, komplicirana pridobitev človeškega dela, skriva v sebi nalezljivo gnilobo. Poleg sijajnih produktov znanstvenega, umetniškega in industrijskega dela kopiči strup bede in zločina, lenobe in blaznosti, samomora in moralnega samopohabljenja, servilizma. Hkrati oznanja brezupen pesimizem, žalostno znamenje brezidealnega življenja in simptom živčne utrujenosti in degeneracije, popolno uničenje človeštva, da preneha gorje. Ampak socialisti verujemo še v zdravilno moč prirode, socializem vsebuje dih novega in boljšega življenja, ki naj pospeši osvoboditev človeštva od strupenih snovi današnje razvojne faze, da doneso nje zdrave in plodovite sile novo žetev vsemu, kar nosi človeško obličje.

Enriko Ferri.

I. DEL.

DARVINIZEM IN SOCIALIZEM.

Virchow in Häckel o političnem pomenu darvinizma.

18. septembra 1877 je nastopil na zboru nemških prirodoslovcev v Monakovem znani biolog iz Jene, Ernst Häckel, v zgovornem predavanju za razširjenje in obrambo Darwinove teorije, ki je tičala tedaj sredi najviharnejših bojov in polemik. Nekaj dni kasneje je govoril Virchow¹⁾, ki je sicer v parlamentu pripadal napredni stranki, ki pa je tako v politiki kakor v znanosti gledal vsak nov pokret z neprijaznim očesom; energično je pobijal novo teorijo organskega razvoja in je z bistro dalekovidnostjo zalučal vanjo prokletstvo in bojni klic: „Darvinizem vede neposredno v socializem.“

Nemški darvinisti, na čelu jim Ernst Häckel in Oskar Schmidt, so takoj protestirali, trdeč, da loči nepremostljivo nasprotje darvinizem od socializma; ni jim bil namreč po godu madež političnega krivoverstva za Darwinov nauk, ki se je itak že nahajal v hudem nasprotju z vladajočimi verskimi, filozofskimi in biološkimi nazori.

Oskar Schmidt je pisal v „Auslandu“ (27. nov. 1877): „Ako bi bili socialisti pametni, bi napeli vse sile, da z molkom zatro descendenčno teorijo, kajti ta na ves glas oznanja neosnovanost socialističnih idej.“

Häckel je izjavil v daljši polemiki proti Virchowu, da noben znanstveni nauk ne razglša jasnejše od darvinizma, da je enakost vseh poedincev, ki po njej stremé socialisti, nemogoča in da je ta izrodek domišljije v absolutnem nasprotju z dejansko neenakostjo, ki vlada vsepovsod med poedinci. Socializem zahteva za vse državljane enakih pravic, enakih dolžnosti, enake posesti in enakega vžitka; descendenčna teorija pa da izjavlja nasprotno, da je udejstvovanje teh željâ popolnoma nemogoče,

¹⁾ Aml. Bericht d. 50. Vers. d. Naturf. u. Aerzte zu München 1877, p. 68. — Pr. Ziegler, „Die Naturwissenschaft und sozial-demokratische Theorie“ (Stuttgart 1894), p. 12 in sl.

da v človeški družbi in v živalskih rodovih pravice in dolžnosti, posest in vžitek poedincev nikdar ne bodo enaki in da sploh enaki biti ne morejo. Zakon deljenega dela uči tako v splošni razvojni teoriji, kakor v svojem biološkem delu, v descendenčni teoriji, da izvira različnost pojavov iz prvotne enoličnosti, diferencijacija funkcij iz primitivne enakoveljavnosti, spleteni ustroj organizmov iz prvotne enostavnosti. Eksistenčni pogoji poedincev so od njih vstopa v življenje neenaki, temu da se pridružujejo večalimanj neenake podedovane lastnosti in prirojene individualne sposobnosti. Kako da naj bi bile potem enake naše življenske funkcije in njih rezultati! Čim razvitejše je življenje, nadaljuje Häckel, tem važnejše da je načelo deljenega dela, tem nujnejše zahtevajo stalni interesi države, da si poedinci porazdele razne naloge; in ker je od poedincev zahtevano delo, ker so v to svrho potrebne sile, sposobnosti in sredstva kaj različna, mora biti primerno različna tudi nagrada za opravljeno delo. To da so tako jasna in očitna dejstva, da naj bi vsak izobražen in razumen politikar razširjal descendenčno teorijo in splošni razvojni nauk kot najzanesljivejši protistrup proti nesmiselni, utopistični enakosti socialistov. Ravno na darvinizem ali na nauk o prirodnem izboru pa je meril Virchow s svojo denunciacijo, bolj kot na transformizem ali descendenčno teorijo, katera se često zamenjava s selekcijskim naukom. Prav darvinizem pa da je vse prej kot socialističen; če mu je pripisati politično dalekosežnost — in to je dovoljeno —, da je ta le aristokratskega, nikakor pa nedemokratskega in še celo nesocialističnega značaja!¹⁾

Selekcijska teorija uči, da v človeštvu, kakor v rastlinstvu in živalstvu obstane in se razvije zmerom in povsod v življenju le manjšina, ogromna večina pa predčasno pogine. Število rastlinskih in živalskih kali in iz njih vzrastajočih mladostnih individuov je neskončno, toda le malo je tako srečnih, da bi se razvili do popolne zrelosti in da bi dosegli smoter svojega obstanka. Kruti in neusmiljeni boj za obstanek, ki divja in mora divjati v vsej živi naravi, večna in neizogibna medsebojna tekma vsega živega je očitno dejstvo. Le nezatna elita najkrepkejših in najbolj prilagojenih obstane zmagovito v tej tekmi, velika večina nesrečnih poedincev pa nujno pogine. To usodno tragedijo lahko obžalujemo, a izpremeniti ali utajiti je ne moremo. Mnogo da je poklicanih, a malo izvoljenih!

¹⁾ Häckel: „Freie Wissenschaft und Freie Lehre“ (Stuttgart 1878).

Selekcija, izbor teh izvoljencev da je nujno zvezana s porazom ali poginom ostalih eksistenc. Zato je po pravici nek angleški znanstvenik imenoval ohranitev najsposobnejših za osnovno načelo darvinizma.

Selekcijsko načelo po svojem bistvu ni demokratično, ampak aristokratsko. In če ima do zadnjih konsekvenc izvedeni darvinizem svojo „zelo nevarno stran“ za politikarja, kakor trdi Virchow, obstoji ta pač v tem, da podpira aristokratske tendence.

Ta izvajanja Häckela sem podal zato tako obširno, ker jih v nekoliko drugačnem tonu in večalimanj spretno premlevajo vsi nasprotniki socializma, ki radi zavzemajo znanstveno pozo, ponavljajoč v polemikah iz same zložnosti obrabljene fraze, ki imajo nekaj kurza tudi v znanosti.

Ni težko dokazati, da je v tej polemiki Virchow razodel zanesljivejši in jasnejši pogled, ker ga je zgodovina zadnjih desetletij popolnoma opravičila.

V tem času so namreč obe smeri neznansko narasli, prvo so v nje bistvenih delih sprejeli vsi prirodoslovci brez ugovora, druga se je s svojimi splošnimi stremljenji kakor s svojo politično taktiko razširila po vseh kanalih javne zavesti in vesti, tu kakor cele pokrajine preplavljajoč val pod rastočim pritiskom gmotne in npravne bede, tam kakor v najdrobnejše vejice mišljenja počasi in neprenehoma pronicajoča masa, ki se je polotila vseh glav, katere ne tiče popolnoma v jarmu predsodkov ali pa niso obnorele pri državnih jasliah.

Politične in znanstvene teorije so prirodni pojavi, kot vsi drugi, in ne muhaste in efemerne arabeske samovoljnosti avtorjeve; če sta obe glavni smeri modernega mišljenja mogli druga ob drugi prodirati in premagati takoj nastalo skrajno močno opozicijo znanstvenega nazadnjaštva, če oddnedodne raste falanga njiju zavednih pristašev, pomenja že to — kot slučaj intelektualne simbijoze —, da si ne nasprotujeta nepremostljivo in nespravljivo. Vrhutega pa trije osnovni razlogi, ki jih obsegajo Häckelova proti socializmu naperjena izvajanja, ne vstrezajo niti elementarni kritiki znanstvenih pojmov, niti nepristranskemu opazovanju vsakdanjega življenja.

Ti trije argumenti so sledeči:

1. Socializem stremi po prazni enakosti vseh in za vse. Nasprotno pa kaže darvinizem ne le obstoj, temveč tudi organske vzroke neenakosti ljudi, po njih sposobnostih in po njih potrebah.

2. V življenju človeštva in vsega organskega sveta je ogromna večina rojenih individuov posvečena poginu, ker zmaguje le majhna manjšina v boju za obstanek. Nasprotno pa trdi socializem, da vsi lahko obstanejo v tem boju in da nikomur ni treba poginiti.

3. Boj za obstanek ohranja najsposobnejše ali najbolj prilagodene, in odtod izvira aristokratski proces individualnega izbora v nasprotju z demokratičnim, kolektivističnim niveliranjem socializma.

II.

Neenakost ljudi.

Prvi teh ugovorov proti socializmu je docela neosnovan. Če bi bilo res, da stremi socializem po enakosti vseh ljudi, tedaj bi bila popolnoma opravičena trditev, da ga darvinizem odklanja.¹⁾ Četudi smatra danes marsikdo, bodisi v dobri veri premlevajoč obrabljene fraze, bodisi mala fide, razgret od polemike, socializem za enačenje in niveliranje, resnica je, da znanstveni, t. j. po Karlu Marxu zasnovani in edini podpore ali izpodbijanja vredni socializem nikakor ne taji neenakosti ljudi kakor organizmov sploh, bodisi prirojene ali pridobljene, telesne ali duševne nravi.

Dedščina premaganega utopističnega socializma je, ako še danes gojé nekateri marksisti egalitarne misli, zlasti glede razmerja obeh spolov, ki so popolnoma nevzdržljive. Tako ponavlja Bebel v svoji znani knjigi o ženski, da je tudi v psihološkem oziru enaka možu, in poizkuša ovreči znanstveni dokaz spolnih razločkov.²⁾ Po znanstvenih preiskavah Lombrosa in Ferrera pa ne gre več zanikavati, da stoji ženska v fiziološkem in duševnem oziru pod možem; v darvinističnem smislu sem podal razlago tega dejstva, sprejeto tudi od Lombrosa, češ, da so vsi specifični znaki ženske rezultanta važne funkcije materinstva. Bitje, katero poraja drugo, ne v površnem objemu, temveč z organskimi in duševnimi žrtvami nosečnosti, poroda in dojenja, ne more zase ohraniti prav toliko energije kakor mož, kojega vloga pri ohranitvi vrste je vse neznatnejša.

Zategadelj je ženska — izjeme so povsod — manj občutljiva, kar ji omogoča, da vedno iznova sprejema nase ogromne

¹⁾ Huxley, „On the natural inequality of men“ (Nineteenth Century, Jan. 1890).

²⁾ Pr. Ziegler l. c. p. 25—37.

žrtve materinstva. Zategadelj je inteligenca, zlasti sintetična zmožnost ženske manjša; ako je ženska redkokdaj genialna, tedaj pač zato, ker mora porajati genialne može. Odtod dejstvo, da imajo ženske z visokorazvito občutljivostjo in inteligenco malo ali celo nič materinskega čuta in da mnogo žensk duševno dozori šele po preteku spolnega življenja.

Dasi je gotovo, da stoji ženska med otrokom in razvitim možem, so vendar socialistične zahteve v ženskem vprašanju popolnoma opravičene. Ženska kot človeško bitje in kot stvarnica človeka zasluži višje pravno in нравno stališče, kakor ga zavzema v današnji družbi, ko ni drugega kot tovarna živina ali pa zabavni predmet; prav tako moramo zahtevati specialne delovne pogoje za ženske z ozirom na posebna telesna in duševna svojstva žene, ki pešajo pod sedanjim gospodarskim individualizmom v trdem delu na polju in v tovarnah, dočim jim zagotovi socializem popoln razvoj ob duševno in zdravstveno urejenem telesnem delu, katero vstreza dostojanstvu materinstva.

Socializem misli na enakost vseh ljudi prav tako malo — kakor n. pr. na agitacijo, da naj bodo odslej vsi ljudje 1·70 m visoki. Socializem vendarle ni stvar, ki bi se dala tako lahko in zložno ovreči.

Socializem izjavlja: Ljudje so neenaki, ampak ljudje so. To se pravi, četudi se vsako človeško bitje po svojem rojstvu in razvoju večalimanj loči od ostalih individuov, ker je na svetu prav tako težko najti dvoje enakih poedincev, kakor v gozdu dvoje enakih listov, ima vendar vsak človek kot tak pravico do človeške eksistence in ne do življenja črne živine.

Tudi socialisti vemo, da niso vsi ljudje za isto delo, danes ne, ko socialni razločki večajo prirodne razločke, pa tudi v socialistični državi ne, ki pojde s svojo organizacijo za ublažitvijo prirojenih razločkov. Zmerom bodo ljudje, sposobni po svojih možganih in mišičevju bolj za znanstveno in umetniško delo, in drugi, ki so bolj za poljsko delo, za rokodelstvo in fino mehansko delo. Ali česar naj bi v bodoči državi ne bilo in česar ne bo, da mnogi sploh ne delajo, drugi pa preveč ali pa za prenizko mezdo.

Toda ne le to; vrhunec krivičnosti in nesmiselnosti je, da imajo danes ljudje, kateri ne delajo, največji dohodek, ki jim ga zagotavlja individualni monopol podedovanega bogastva. To bogastvo izvira le v redkih slučajih iz naporenega ščedenja ali trdega pritrgavanja sedanjega posestnika ali njegovega delavnega

prednika, veliko pogostejše pa je tekom stoletij nakopičen sad vojnih osvojitvev, knežjih míloščin ali brezvestnih špekulacij; popolnoma neodvisno je od slednjega npora ali socialno koristnega dela s strani dediča, ki ga često v eni ali drugi obliki več ali manj sijajno s firnežem prevlečenega brezdelja hitro zapravi. In kjer ni podedovanega bogastva, je defravdirano bogastvo. Pri tem nimam v mislih gospodarskega mehanizma, odkritega po Karlu Marxu, kateri odloča kapitalistu in zemljiškemu posestniku normalno, brez goljufije in brez dela rento, ampak dejstvo, da mahoma pridobljena imetja, ki rasto kar očividno, niso in ne morejo biti sad poštenega dela. Pošten delavec, in naj je še tako neumoren in ščedljiv, si prihrani, če se povzpne od meznega delavca do mojstra ali podjetnika, v dolgem življenju, polnem pomanjkanja, kvečjemu nekaj tisoč kron. Kdor pa nakopiči, ne da bi bil iznajditelj, v nekaj letih milijone, je brezvesten špekulant, izimši prav srečna naključja. In ti parveniji, ti opoživniki bank ali javnih podjetij, živé gosposko življenje, obpeti z redovi in okrašenimi z dostojanstvi — plačilom za spretnost. Nasprotno pa prejemaajo tisti, ki delajo — in teh je velika večina — za plačilo hrano, ki jih komaj varuje najhujšega gladu, stanovanje v kleti, pod streho, v zatohlih velemestnih luknjah ali pa v razpadlih bajtah na deželi, kamor bi nihče ne spravljal svoje živine.¹⁾ K temu še obupni naporí neprostovoljcev v brezposelnosti, ki spada med najboleštnejše simptome enakosti v bedi in ki se širi v gospodarskem življenju Italije kakor drugod. Sem spada ogromna vojska brezposelnih poljskih in fabriških delavcev ter malomeščanov, armada po davčni eksekuciji in oderuštvu razlaščenih kmetov.

Ni res, da zahteva socializem gmotno, pozitivno enakost dela in vžitka za vse ljudi. Enakost naj se udejeuje le v toliko, v kolikor obvezuje socializem slednjega človeka, da dela za svoje življenje, in v kolikor zagotavlja slednjemu poedincu človeško eksistenco v zameno za družbi opravljeno delo. Enakost vseh ljudi ima, kakor pravi Malon,²⁾ dvojen in relativen pomen, namreč: 1. da naj bodo vsem ljudem kot takim zagotovljeni pogoji človeške eksistence — in 2. da naj bodo v to svrhu vsi ljudje enaki na iztočišču boja za obstanek, da vsakdo razvija svojo individualnost pod enakimi družabnimi pogoji, dočim danes zdrav in krepak, toda v revščini rojeni otrok v konkurenci z bo-

¹⁾ Pr. „Die Not des vierten Standes“ (Lipsko 1894), p. 86.

²⁾ „Le socialisme intégral“ (Paris 1892).

gatim slabičem podlega. Prav v tem obstoji radikalna, neskončno dalekosežna preobrazba, ki jo socializem ne le zahteva, ampak tudi odkriva kot gibanje, ki se je že začelo in ki ima dosti razvojne sile v sebi. Ta preobrazba obstoji v prevajanju individualne lastnine nad proizvodjalnimi sredstvi, t. j. nad prirodno podlago človeškega življenja (zemljo, rudniki, fabrikami, stroji, orodji, občilnimi sredstvi, hišami) v kolektivno ali družabno lastnino, po metodi in načinu, ki o njem podrobneje izpregovorim pozneje.

Dognano je, da prvi ugovor protisocialističnega razlogovanja ne velja, ker izhaja iz napačne premise, češ, da moderni socializem trdi namišljeno enakost vseh ljudi v fizičnem in moralnem pogledu, na kar pa znanstveni in pozitivni socializem niti v sanjah ne misli, temveč celo izjavlja, da ta neenakost ljudi nikoli ne premine, iz vzrokov, ki jih je dokazal darvinizem v najglobljih življenjskih zakonih, v neskončni zaporednosti vrst in poedincev. Kajpada ta neenakost znatno upade v boljšem družabnem redu, ker zginejo vsi organski in dušni defekti, iz katerih se rodi in od generacije do generacije podeduje in množi beda.

V vsakem socialnem sistemu, pa si ga mislimo kakorkoli, bodo ljudje velike in majhne postave, neznatne in silne moči, vročekrvnega in nežnega temperamenta, velikega in majhnega razuma, zmerom bodo ljudje mišičevja in ljudje možgan; to ni samo neizogibno, ampak tudi zelo dobro. Dobro je, da iz različnosti in raznovrstnosti individualne nadarjenosti izhaja sama od sebe tista delitev dela, ki jo darvinizem po pravici imenuje zakon telesnega in socialno-gospodarskega življenja.

Vsi ljudje naj žive od dela in za delo, toda vsak naj dela, kar najbolje vstreza njegovim sposobnostim, da se po nepotrebnem ne zapravljajo moči in da delo ni v nadlogo, ampak da je prijetno in potrebno za telesno in moralno zdravje.

Ako opravljajo člani družbe prirojenim in pridobljenim sposobnostim primerno delo, si vsi enakomerno pridobivajo zasluge, ker v enaki meri sodelujejo na oni vzajemnosti dela, ki od nje zavisi življenje družbe in poedinca.

Kmet, ki prekopava zemljo, opravlja navidezno skromno delo, ki pa je prav tako potrebno, koristno in zaslužno, kakor delo montêrja, ki postavlja stroj, kakor delo inženirja, ki stroj izpopolnjuje, ali kakor delo učenjaka, ki se v svoji izbi ali laboratoriju bojuje z nepoznanim.

Poglavitno je, da vsi člani družbe delajo, kakor morajo v posameznem organizmu vsi elementarni organizmi (stanice) opravljati svoje posebne funkcije, ki izgledajo bolj ali manj skromne, kakor funkcije kostnih stanic napram živčnim in mišičjim elementom, ki pa so za normalno funkcijo organizma vsi enako neobhodni. In kakor v organizmu ne more živeti stanica brez dela, ker priteguje živila natanko v razmerju svojega dela, tako tudi v družabnem organizmu ne sme živeti noben poedinec, ne da bi delal, pa naj dela karkoli.

S tega stališča lahko razvozljamo mnogo umetnih težav, ki po mnenju protivnikov nasprotujejo udejeztvovanju socializma.

Tako vprašuje Evgen Richter: Kdo bo v bodoči državi snažil čevlje? To vprašuje v tistih plitvih bukvicah, kjer izraža smešno slutnjo, da bo veliki kancelar socialne države bodočnosti na čast družabne enakosti vsako jutro pred nastopom svojih opravil lastnoročno namazal si čevlje in očistil obleko. Ako protivniki socializma ne bi razpolagali z boljšimi ugovori, bi bila odveč vsaka nadaljna diskusija.

Navidezno bolj opravičena je trditev, da bi se vsi lotili najmanj utrudljivega in najzabavnejšega dela. Toda to je prav tako neverjetno, kakor odredba, da naj se v prihodnje rodé vsi ljudje kot slikarji ali kot kirurgi.

Ravno normalne razlike temperamenta in značaja bodo same od sebe, brez pedantovskega reglementiranja (ki ga socializmu tudi radi oponašajo) razdelile različna umska in ročna dela. Povabite enkrat povprečnega kmeta k študiju anatomije ali kazenskega prava, ali pa nasprotno človeka, ki ima možgane bolj razvite kot mišičevje, od mikroskopiranja na poljsko delo, in oba bodeta raje ostala pri delu, ki bolj vstreza njiju sposobnostim.

Menjava služb v raznih poklicih in obratih bi ne bila tolika, kakor si nekateri domišljajo, ako preide družba v kolektivistično obliko. Izimši posamezne čisto osebni razkošnosti služče industrije, ki v očigled bedi naravnost izzivajo, se bode delitev dela počasi in naravno prilagajala socialistični civilizaciji, kakor dandanes odgovarja meščanski civilizaciji. Pod socialističnim režimom bo vsakdo prosto pokazal in razvijal svoje sposobnosti, in ne bo več kakor danes, da bi se vsled pomanjkanja denarnih sredstev mnogim kmečkim, delavskim in malomeščanskim otrokom sušila prirodna nadarjenost na polju, po tovarnah in pisarnah. dočim bi lahko opravljali družbi drugo, plodovitejše delo po svojih posebnih sposobnostih.

Jedro socialističnih zahtev je v tem, da zagotovi družba poljskim delavcem, rokodelcem in umskim delavcem, ki ji opravljajo delo, človeško eksistenco.

Potem se ne bodo godile več tako sramotne in nevredne stvari, da n. pr. plesalka s svojimi skoki en večer več zasluži, kot zdravnik ali učenjaki v celem letu, četudi ne predstavlja ravno bede v fraku.

Umetnost bo v socialističnem družabnem redu nedvomno obstala, ker zahteva socializem prijetnega življenja za vse in ne samo za nekaj privilegirancev; vse umetnosti se čudovito povzdignejo, ker nadomesti sijaj javnih stavb in sestankov razkošnost posamezne eksistence.

Stoprav socializem odloči vsakemu po pravični odmeri primerno povračilo za opravljeno delo. Distributivna pravičnost se bo kazala tudi v odmeri delavnega časa po napornosti in nevarnosti dela, zakaj če more poljski delavec delati osem ur pod milim nebom, gre rudarju le tri- ali štiriurno delo. Kadar bodo vsi ljudje delali in ko odpade vse neproduktivno delo, bode ne le posamezniku pripadajoč delež vsega potrebnega dela manjši in lažji (že vsled boljše hrane in stanovanja in vsled eksistenčne gotovosti) kakor delo danes tako nezadostno plačane mase, ampak tudi napredek tehnično uporabljane znanosti bo blažil človeško delo. Vsak človek bo potem prostovoljno iskal dela, če tudi ne bo mezde, ne plače, ki bi se dala kopičiti v zasebno bogastvo; zakaj kakor se normalen, zdrav in dobro hranjen človek boji nezmerno napornega in nezadostno plačanega dela, prav tako se boji brezdelja, ker čuti dušno in telesno potrebo po vsakdanjem, rednem opravlilu, vstrežajočem njegovim sposobnostim. To potrebo občutijo tudi brezdelni člani privilegiranih razredov, ki se odtegujejo dolgočasnosti in škodljivosti brezdelja z gojitvijo različnih, časih zelo napornih športov, ki jim nadomeščajo produktivno delo.

Težava vsega problema je v odmeri vsakemu poedincu pripadajočega delavnega donosa; kolektivizem je za to postavil znano formulo: vsakemu po njegovem delu — komunizem pa drugo: vsakemu po njegovih potrebah. Nihče ne more a priori povedati, kako bo praksa podrobno rešila to vprašanje; zategadelj ker je to danes nemogoče, ne gre socialistom očitati fantastnega utopizma. Ni je kulturne dobe, da bi se že ob njeni zori dala napovedati zaporednost in kakovost njenih razvojnih stopenj.

Nasprotno pa opravičuje neovržen induktivni preudarek socioloških in psiholoških dejstev tole trditev: Nedvomno je druga, komunistična formula, kakor je tudi Marx priznal, poslednji, transcendentni ideal, ki ga nekateri postavljajo za cilj teoretičnega anarhizma v nasprotju s socializmom. Nedvomno pa predstavlja tudi kolektivistična formula stopnjo družabnega razvoja in individualne podredbe, ki se mora pojaviti nujno pred komunizmom.¹⁾

Misliti ni treba, da je človeštvo s socializmom doseglo poslednji ideal in da mu ne preostane ničesar več, po čemur bi stremelo; naši potomci bi bili obsojeni na mirovanje in lenobo, če menimo, da smo dosegli vse človeške ideale. Poedinec in družba, ki se ne bojuje za noben ideal, sta mrtva ali smrti posvečena. Komunistična zahteva je nemara ideal daljne prihodnosti, ko se je kolektivizem že popolnoma izrazil v zgodovinskih dogodkih, ki jih bom pozneje omenjal.

Trditev navideznega protislovja med darvinizmom in socializmom glede enakosti vseh ljudi je izpodbita, ker socializem nikakor ne trdi te enakosti, temveč hoče le izrabiti neenakost v darvinskem smislu za reformo individualnega in družabnega življenja. To je tudi odgovor socializma na neprenehoma ponavljani očitek, da pod svinčeno pezo skupnosti zatre in zaduši osebnost in da poniža poedinca na vlogo čebele-delavke v družabnem panju. Res pa je nasprotno. Hiranje in uničenje mnogoštevilnih individualnosti, ki bi donašale, ako se povzdignejo iz teme, silen dobiček sebi in družbi, je eden najrednejših pojavov sedanje meščanske družbe, ki v njej vsakdo — izimši prav odlične in izražene osebnosti — velja, kolikor ima in ne toliko, kar je. Kdor je v siromaštvu rojen, za kar pač nič ne more, in naj je od prirode oblagodarjen z umetniškim ali znanstvenim genijem, pa brez imetja, ki bi ga podprlo v prvih življenskih bojih in ki bi mu omogočilo višjo izobrazbo, ali pa brez posebne sreče, ki je dovedla pastirja Giotta k Cimabue, ta lahko ugasne svojo luč in postane navadna številka v množicah mezdnih sužnjev; družbi pa se izgubi zaklad duševnih dobrin. Kdor pa se je rodil v bogastvu — kar pač ni njegova osebna zasluga — se pririne, in naj

---

¹⁾ Daljni Spencerjev ideal individualizma, ko ravna poedinec brez vnanje kontrole iz golega nagnenja k dobremu, je izvedljiv le po kolektivistični dobi, ko se podrede individualne sile in nagoni disciplini solidarne družbe in stoprav po odstranitvi sedanjega anarhičnega individualizma, ko vsakdo, kdor se zna izogniti kazenskemu zakoniku, ravna, kakor se mu poljubi, ne glede na soljudi. („Data of Ethics“, p. 128, 275.)

bo še tak drobnoglavec ali bebec, na pozorišču življenske kome-
dije prav gotovo v ospredje, vsi lakaji se mu bodo priklanjali in ga
bodo občudovali in sam bo le zato, ker nekaj ima, mislil, da je kaj.

Pod režimom kolektivne lastnine t. j. v socializmu, ki za-
gotovi vsakemu poedincu življenje, bo vsakdanje delo za poedinca
najlepša prilika, da pokaže svoje več ali manj sijajne darove,
in najboljša in najplodovitejša leta življenja se ne bodo, kakor
danes, izgubljala v obupnem, krčevitem in ponižujočem boju za
vsakdanji kruh. Socializem zagotovi vsakemu poleg človeške eksis-
tence tudi prostost za razvoj in izobrazbo telesne ter duševne
osebnosti, ki jo je sprejel od neizčrpane, z zmerom novo silo
stvarjajoče prirode; kakor je enoličnost in enakost prirodi ne-
znana, prav tako neznana je tudi socializmu, ki hoče prirodno
neenakost voditi in izkoristiti za prostejši in plodovitejši razvoj
človeškega življenja.

III.

Žrtve boja za obstanek.

Nadaljno nasprotje med socializmom in darvinizmom so ho-
teli iztuhtati v tem, češ, da darvinizem kaže, da je ogromna ve-
čina rojenih individuov — ljudi, živali in rastlin — posvečena
poginu, ker izvojuje le pičla manjšina boj za obstanek, dočim
socializem zatrjuje, da vsi lahko izvojujejo ta boj, ne da bi kdo
poginil¹⁾. Nato je predvsem pripomniti, da je numerično razmerje
žrtev do zmagalcev v boju za obstanek tem ugodnejše, čim višje
stoji vrsta v redu živih bitij. Nesorazmernost med „poklicanimi“
in „izvoljenimi“ pa pojema tudi v različnih vrstah istega prirod-
nega reda. Tako proizvajajo vse rastline vsako leto ogromno
množino semen, iz katerih se razvije le pičlo individuov; v ži-
valstvu je število reproduciranih individuov manjše, število takih,
ki obstanejo v življenju pa razmeroma zelo visoko: končno je
pri človeškem rodu število potomstva, ki ga poedinec more po-
rajati, zelo neznatno; sorazmerje tistih, ki obstanejo v življenju,
napram številu rojenih pa je znatno. Nadalje, v vsem organskem
svetu imajo najnižje stoječi, najpreprostejše organizirani rodovi
največjo reprodukcijsko silo, toda najmanjšo odpornost. Gliva
proizvaja na milijone kali in je kratkoživa, dočim rodi palma
vsako leto le nekaj tucatov semen, pa doseže stoletno starost.
Riba proizvaja na tisoče jajc, dočim rodita slon ali šimpanz le
malo potomstva, a dosejata visoko starost.

¹⁾ Gl. Ziegler, op. cit. p. 151, 159.

V človeškem rodu so prirodni narodi plodovitejši, ampak kratkoživi, dočim izkazujejo kulturni narodi majhno število porodov, ampak tudi manjšo umrljivost.

Tudi na čisto biološkem polju velja pravilo, da neprenehoma raste relativno število tistih, ki obstanejo v živlenskem boju, čim višje stoji vrsta v organskem redu ali pa v plemenu.

Železni zakon boja za obstanek terja torej tem manjšo hektombo žrtev, čim višje se razvija in izpopolnjuje organizacija¹⁾.

Zmotno bi bilo postavljati nasproti socializmu brez vsega zakon prirodnega izbora — tečaj Darwinove teorije —, kakor velja med nižje organiziranimi živimi bitji, brez ozira na napredujoče ublaževanje njega učinkov, ki se nam pojavlja na višjih stopnjah organizacije, tudi med različnimi človeškimi plemeni. Ravno za socializem, ki predstavlja višjo stopinjo človeškega razvoja in ki prav znatno ublaži izbor, ne velja tako sirova in plitka razlaga selekcijske teorije.

To teorijo, zlasti v brutalno spačeni podobi, so zlorabljali nasprotniki socializma za utemeljitev individualistične zahteve po neomejeni konkurenci²⁾, ki često ni nič drugega kot civilizirana oblika ljudožrstva in ki vidi v Hobbesovem stavku: *Homo homini lupus* podlago sedanjega družabnega položaja, v stavku, ki je Hobbes sam označil z njim prastanje človeka pred sklenitvijo družabne pogodbe. Toda zloraba znanstvenega načela še ni dokaz proti njegovi veljavnosti, pač pa naj bo vzpodbuda za natančnejšo opredelitev mejâ njegove veljavnosti in praktične uporabnosti: to sem na kratko poizkusil z dokazom popolne skladnosti med socializmom in darvinizmom.

Že v svojem delu *Socialismo e Criminalità* sem naglašal, da je boj za obstanek imanenten zakon človeškega življenja, da pa se način njegovega učinkovanja neprenehoma preminja in blaži. Teh misli sem še danes, v nasprotju z mnogimi socialisti, ki so skušali ovreči ugovore darvinistov s tem, da so zaničevali posebnost in učinkovanje darvinškega izbora v človeški družbi pod razmerami, ki jih udejstvuje socializem³⁾.

¹⁾ Ziegler je prezrl ali zamolčal ta dejstva; gl. op. cit., p. 177 in sl.

²⁾ Gl. Ziegler, op. cit., p. 157 in sl.

³⁾ Gl. Lanessan, „*La lutte pour l'existence*“ (Paris 1881); Loria, „*Discorso su Carlo Darwin*“ (Siena 1882). — Colajanni, „*Lo socialismo*“ (Catania 1884), p. 85, je priznal, da so bili moji tedanji nauki mnogo bolj socialistični, od mnogih priznanih in preganjanih socialistov. Moje gorenje delo se je obračalo le proti tedanji revolucijski metodi socializma in megleni romantiki. Odsihmal

Kako naj zakon, ki brezpogojno ovladuje ves živi svet, od bakterije do najvišjega sesalca, klone pred človekom, ki je le neločljivo vkovan obroč v neskončni verigi življenja. Prepričan sem bil in sem še, da je boj za obstanek neločljiv element življenja in s tem tudi človeškega razvoja, da pa ta zakon navzlic svoji stalnosti polagoma preminja svojo vsebino in dobiva blažjo obliko.

V primitivnih razmerah se življenski boj človeka komaj loči od boja ostalih živali: brutalen, z mišičjo silo bojevan boj za vsakdanji kruh in za ženo — kajti glad in ljubezen vežeta ves svet. Kasneje se pridruži boj za politično prevlado (v razredu, plemenu, vasi, občini, državi i. t. d.) in pri tem se poleg muskulature zmerom bolj uveljavljajo možgani. V zgodovinski dobi pristopi v grško-latinskem svetu boj za državljansko enakost; tudi ko je dovojevan, ni miru, zakaj življenje je boj; srednjeveški svet se bojuje za versko enakost, ki jo doseže, ne da bi se umiril. Osemnajsti vek začena boj za politično enakost. Toda tudi po izvojevanju tega cilja človeštvo ne miruje in ne počiva; bojuje boj za gospodarsko enakost, ne v smislu materialne enakosti in absolutne nerazličnosti, temveč v smislu, ki sem ga ravnokar obrazložil; vsa znamenja kažejo tistemu, kdor jih hoče umeti, z brezpogojno gotovostjo, da vede tudi ta boj k zmagi in da ga nadomeste nove naloge naših naslednikov.

Počasni premembi smotra in idealov teh bojev vstreza stalno ublaževanje bojnega načina, ki — izprva brutalen in čisto telesen — postaja bolj in bolj prizanesljiv in duševen, ne glede na posamezne atavistične ponovitve ali na boleštna protidružabna nasilja poedincev in na družabno zatiranje posameznikov.

V novi izdaji svojega dela o socializmu in kriminaliteti se povrnem na svoje umevanje prirodnega izbora¹⁾. Za sedaj se za

---

sem se pogrezal, začetkoma skoro proti svoji volji, od leta do leta globlje v socialistične simpatije in misli, po zaslugi Turatijevih in Prampolinijevih, zlasti pa formalno suhih, po vsebini pa nepremagljivih, genialnih del Karla Marxa. Znanstveno dopolnili so moje socialistično prepričanje spisi Lorie, ki stoje popolnoma na stališču Marxovih teorij, katere je Loria s svojo čudovito vsestransko učenostjo oplodil. Da moje politično delovanje ni bilo tuje socialističnim idejam, sledi iz tega, da sem kot parlamentarec vedno označeval socialno vprašanje za edini problem naše dobe. Iz sociološke faze svojega razvoja, ki je bila potrebna prehodna stopnja, sem dospel v plodovito fazo brezpogojnega socializma.

¹⁾ Mojemu podobno umevanje prirodnega izbora duhovito razvija Novikov v svojem novem delu, le da popolnoma pozablja na spolni izbor. (Novikov, „La Lutte entre sociétés humaines“. [Paris 1891]).

dovoljujem le z omenitvijo počasne modifikacije in ublaževanja izbornega boja.

Socializem lahko trdi, ne da bi se količnik pregrešil proti Darwinovemu zakonu o triumfu najboljše prilagoditve v konkurenčnem boju, da morajo biti vsem ljudem zagotovljeni pogoji človeškega obstanka, kajti omenjeni zakon ima svoj poseben pomen in svojo posebno veljavo na naprednih stopnjah človeškega razvoja, različno od njegovega delovanja v primitivnih in predčloveških štadijih. Da, znanstvena poglobitev socializma celo kaže, da ne zanikava in ne more zanikavati dejstva, da zahteva življenski boj svoje žrtve. To dejstvo je velepomembno za odnose med zločinstvom in družabno organizacijo; tisti socialisti, ki ne priznavajo zakonu življenskega boja brezpogojne veljave za človeštvo, dosledno trdijo, da zgine zločin (nenormalna in protidružabna oblika boja, v nasprotju z njega normalno in socialno obliko, z delom) enkrat popolnoma s sveta; zategadelj smatrajo socializem in nauke kriminalne antropologije za nezdružljive; nauk o rojenem zločincu pa je le nadaljevanje darvinizma¹⁾. Obširnejše obravnavanje tega vprašanja si prihranim za drugo priliko; za sedaj pa hočem ob kratkem podati svoje nazore o tem problemu kot kriminalni antropolog in socialist.

Pozitivni kazenskoopravni nauk se peča predvsem z današnjim življenjem in tu si je pridobil nedvomnih zaslug z izvajanjem prirodoslovnih metod na zločinskem pojavu, ki je ž njimi dokazal nesmiselnost in hinavščino današnjih kazenskoopravnih sistemov, slonečih na pojmih krivde in prostosti bolje in praktično vršičečih v osamljenih zaporih, ki jih smatram za ostudo devetnajstega veka; to zgrešeno metodo hoče pozitivna šola nadomestiti s preprosto odločitvijo poedincev, ki so vsled prirojenih ali pridobljenih, mimogredočih ali trajnih anomalij protidružabni.

Domnevanje, da v socialistični družbi premine vsaka in sleherna oblika zločina, izvira iz sentimentalnega optimizma in ni rezultat strogo znanstvene preiskave. Pozitivna kazenskoopravna šola kaže, da je zločin prirojen družabni pojav, kakor samomor ali umobolnost, kateri izvira iz sodelovanja nenormalne telesne in duševne konstitucije z nenormalnimi razmerami prirodnega in družabnega miljeja. Fizični, antropološki in socialni faktorji

¹⁾ Z obžalovanjem konstatiram, da se v tem vprašanju tudi Loria moti, trdeč v svoji knjigi „Bases économiques de la constitution sociale“ protislovje obeh nauk. Lombroso ga je v tem pogledu popolnoma zavrnil (Archivio di Psichiatria e Scienze Penali“. 1894, XIV., 6).

sodelujejo neločljivo pri opredelitvi slednjega zločina, od najlažjega do najtežjega, kakor pri vsakem drugem dejanju človekovem; razlike obstoje le glede učinka posameznih vzročnih kategorij na poedinega zločinca in na poedin zločin¹⁾.

Tako deluje pri umoru iz ljubosumnosti ali vsled omame čutov najmočnejše individualni, antropološki faktor, ne da bi bil zato vpliv prirodnega in socialnega miljeja popolnoma izločen. Pri zločincih proti lastnini ali pa pri protiosebnih pregreških upornih mas ali pijancev je močnejši socialni faktor, ne da bi fizični in antropološki faktor sploh ne prihajala v poštev.

Isti pomisleki veljajo — da nadaljujemo z ugovori, sproženimi v imenu darvinizma — glede ljudskih bolezni, katerim je prišteti tudi tako izraženo patološki pojav, kakor je zločin.

Vsaka bolezen, akutna ali kronična, nalezljiva ali nenalezljiva, je produkt antropološkega faktorja, disponiranosti poedinčeve in vplivov fizičnega in družabnega miljeja; dalekosežnost poedinih faktorjev je pri posameznih boleznih različna; jetika ali srčna hiba sta n. pr. bolezni, ki zavisita ponajveč od telesne konstitucije ob sodelovanju vnanjih faktorjev; nasprotno zavise kolera, legar, malarija ali pelagra predvsem od fizične in socialne kakovosti okolice. Zategadelj zapadejo jetiki tudi imovite, dobro hranjene, v zdravih stanovanjih živeče osebe, dočim grabi pelagra in kolera svoje žrtve večidelj iz bednega, siromašnega miljeja.

Jasno je, da v socialističnem režimu, ki s kolektivno lastnino zagotovi vsakemu poedincu človeško eksistenco, znatno upadejo ali celo zginejo tiste bolezni, ki izvirajo iz nezdravega miljeja, nezadostne hrane in vsemu temu sledečega otrovanja, zlasti še ob napredovanju higijenske vede in tehnike; nasprotno pa ne spravi nobena socialna reforma s sveta bolezni, ki se rodé iz poškodb, umobolnosti, pljučnega vnetja i. dr.

Isto velja za zločine; če zginejo beda in krivične razlike gospodarskega položaja, preminejo z obstoječimi po kroničnem in akutnem gladu povzročenimi nagoni vsled dobrejneg

¹⁾ Gl. moja „Sociologia Criminale“, III. izd. (Turin 1892), pogl. 1. in 2. Fornasari di Verce je v najnovejšem času potrdil to naziranje z raziskavanjem zločinstva in gospodarskih razmer. Lombroso pravi v uvodu te knjige: „Ne tajim resničnosti socialističnih misli, ki jim je namenjeno, da izpremene usodo Evrope in ki skušajo svoji stvari v prid izvajati vse zločinstvo iz gospodarskih faktorjev; simpatiziram s to teorijo, ne da bi hotel ali mogel deliti njene zmote; pri vsem navdušenju zanjo vendar njej na čast ne morem zatajiti resnice. Tak nesmiseln servilizem prepučam doktrinarcem in pravovercem.“

vpliva boljše hrane na telo in dušo in vsled onemogočenega zlorabljanja sile in bogastva zločini, ki izvirajo danes v prvi vrsti iz socialnih razmer. Zginila pa ne bodo taka dejanja, kot so npravni zločini vsled spolne perversije, umori epileptikov, tatvine psihopatičnih izrodov i. t. d. Enako bode socializem z obsežnejšo in temeljitejšo ljudsko izobrazbo zmanjšal število analfabetov in vsak talent se bo prosto razvijal in uveljavljal, toda podedovanje bolehavih lastnosti bo porajalo tudi v socialističnem režimu idiote in slaboumne; po drugi strani bode pač na prirojene degeneracijske forme (konstitucionalna slabost, nervoza, psihoza, zločinska natura) ugodno učinkoval preventivni in blažilni vpliv boljšega družabnega in gospodarskega reda ob sočasnem vplivanju zmerom globlje prodirajočega biološkega raziskavanja, ki prepreči podedovanje bolezni pri porajanju.

Z drugimi besedami: tudi v socialističnem režimu bode boj za obstanek, četudi v znatno manjši množini, terjal žrtve v podobni slabičev, bolnikov, umobolnih, zločincev in samomorilcev in zatorej socializem ne more in noče tajiti boja za obstanek in njegovih posledic. Ampak socializem privede s seboj tudi ogromno korist, da z odstranitvijo fizične in npravne bede mas zamaši mnogoštevilne izvirke epidemskih in endemskih form fizične in npravne degeneracije. Tudi potem še ostane boj za obstanek stalna gonilna sila socialnega življenja, toda privzema bo zmerom manj brutalne, zmerom bolj duhovne in humane oblike in njegovi smotri bodo zmerom višji ideali na podlagi popolnega telesnega in duševnega razvoja rodu, ki so vsi njegovi člani preskrbljeni z vsakdanjim kruhom za telo in dušo.

Pri razmotrivanju boja za obstanek ne smemo pozabiti na drug zakon naravnega in družabnega razvoja v Darwinovem smislu, ki so ga mnogi socialisti pretiravali in mnogi individualisti prezrli, na zakon solidarnosti istovrstnih individuov, n. pr. družabno živečih prežvekovalcev, in dalje na zakon medvrstne solidarnosti v obliki tako imenovane simbioze.

Pretirana je trditev, da deluje v narodi in družbi edinole zakon boja, kakor je pretirano popolno zametovanje njegove veljave za človeštvo. Popolna resnica je, da velja tudi za človeštvo večni zakon boja za obstanek z vsebolj humanskimi sredstvi in za vse višje vzore, poleg in nad tem zakonom pa deluje kot najmočnejša gonilna sila družabnega razvoja zakon solidarnosti in skupnega dela poedincev.

Že v živalskih vrstah se pojavlja vzajemna pomoč v boju s sovražnimi vrstami ali prirodnimi dogodki, ki se v človeštvu že na prvotni stopinji višje razvija, zlasti kjer gotovost in bogastvo hrane rodi miren industrijski tip. Vojaški tip prevladuje v prvotnih razmerah vsled negotovih in skopih življenskih pogojev in pri polciviliziranih ali propadajočih narodih, ampak s stalno tendenco, kakor je prikazal Spencer, da preide v industrijski tip¹). Z napredkom človeške kulture in z rastočo delitvijo dela, ki zahteva vse ožji stik vseh ljudskih elementov, se pojavlja poleg vse blažjega boja za obstanek nova sila solidarnosti in skupnega dela in dobiva vse močnejši in dalekosežnejši pomen²). In ves ta proces se vrši — odkritje tega razmerja je veliko znansstveno dejanje Marxa — sorazmerno z gotovostjo ali negotovostjo življenskih pogojev, predvsem hrane.

Življenje poedincev, skupin in velikih družb razodeva, da prevladuje, če je zagotovljena hrana, gmotna podlaga obstanka, zakon interesne skupnosti nad zakonom konkurence in boja ter obratno. V barbarskih razmerah sta detomor in umor očeta ne le dovoljeni, temveč celo zapovedani in versko sankcionirani dejanji, če živi človek na revnem otoku, n. pr. v Polineziji; postaneta pa nenravni in zločinski na kontinentih z bogatimi in gotovimi življenskimi sredstvi³). Iz negotovosti vsakdanjega kruha, ki muči ogromno večino, izhaja še danes surov in brutalen boj za obstanek ali „prosta konkurenca“, kakor ga imenuje individualizem. Čim so pa s kolektivno lastnino slednjemu človeku zagotovljeni življenski pogoji, zagospoduje nedvomno zakon interesne skupnosti. Pojav, da se priselita harmonija in vzajemna dobrohotnost v rodbino, če gre vse po sreči in če je vsakdanji kruh zagotovljen, dočim spremlja bedo prepir in boj, se razodeva v velikem v vsej družbi in ga kot stalno pravilo potrди boljši red bodočnosti.

Tako bo izgledala zmaga socializma in tako slôve, naglašam še enkrat, najdovršenejša in najplodovitejša razlaga neizprosnih, po Darwinu odkritih prirodnih zakonov, ki jo zahteva socializem.

¹) Primerjaj „Lutte ou accord pour la vie“ („Revue Socialiste“ [Paris, maj—junij 1894]).

²) Ziegler popolnoma pregleda ta važni moment in pozna le sočutje kot omejujoč faktor (l. c. p. 180 in sl.).

³) Primerjaj uvod mojega dela o umorih: „L' Omicidio“. (Turin 1895).

Preživetek najboljše prilagodenih.

Tudi tretji in poslednji ugovor Häckelna in häckeljancev se ne da proti socializmu porabiti tako, kakor bi radi, četudi je v svojih *terminis technicis* na polju biologije in darvinizma popolnoma pravilen. Glasi se: Boj za obstanek ohranjuje v življenju najboljše ali najboljše oborožene in rodi aristokratski proces prirodnega izbora v nasprotju z demokratičnim niveliranjem kolektivizma v smislu socialističnega slikanja bodočnosti¹⁾.

V čem pa obstoji znani prirodni izbor, ta nedvomni rezultat konkurenčnega boja?

Izraz Häckelnov in mnogih drugih: ohranitev najboljših in najbolj prilagodenih treba popraviti in črtati besedo „najboljši“, ki izdaja le ostanek teleologije, katera verjame na končni smoter v prirodi in družbi, ki ga je dosegati z neprestanim izpopolnjevanjem. Darvinizem in pa splošni razvojni nauk pa sta iz moderne vede in iz opisa dejstev in resničnosti izločila teleološke pojme. Razvoj obsega tudi povratni razvoj in razkroj. Morda je opaziti, če primerjamo skrajni točki v razvoju človeštva, napredovanje, komplicirano izboljševanje, nikakor pa se ta napredek ne vrši v ravni vzpeti črti, temveč, kakor pravi Goethe, v spirali, v ritmični menjavi izpopolnjevanja in razkrajanja.

Vsaka kvišku namenjena razvojna faza v individualnem družabnem življenju nosi v sebi kal razkroja in razkroj povzroči z razpadom izžitega organizma v večno stvarjajočem laboratoriju prirode nastajanje novih življenskih form.

Umljivo je, da v človeški družbi vsaka kulturna stopnja proizvaja kali svojega lastnega razpada, ki iz njega vzraste — mogoče kje drugje — nova kultura. Stare iztočne teokracije razpadejo in njih sledovi ožive zopet v grško-latinskem svetu; nato sledi kultura fevdalnega plemstva v osrednji Evropi, ki pogine kakor njene prednice, vsled lastnih izgrediv, da jo nadomesti meščanstvo, kakor se nam najrazločnejše pojavlja na anglosaškem plemenu. Toda meščanstvu se že naznanja razkroj z mrzličnim drgetanjem in že začenja razvoj socialistične dobe, koje kultura bo sveto vna²⁾.

¹⁾ Čudno, da je Ziegler popolnoma prezrl ta protisocialistični argument.

²⁾ Eden najznačilnejših znakov prihajajočega razpada je opoživništvo, primerjaj Massart in Vandervelde: „Parasitisme organique et parasitisme social.“ („Bull. sc. de la France et de la Belgique.“ 1893.)

Trditev, da ohranjuje prirodni izbor življenjskega boja najboljše v življenju, je nepravilna; v resnici obstajajo ta boj le najbolj prilagodeni. In ta razloček je velevažen v prirodnem in socialnem izboru. Boj za obstanek preživé nedvomno poedinci, ki se najzvestejše prilagode miljêju in zgodovinskemu momentu. V narodi izpopolnjuje fitna igra svetovnih sil in situacij brez prestanka življenske oblike, od mikroorganizma do človeka. Nasprotno pa razvoj v človeštvu — Spencer ga imenuje nadorganškega — poraja vsled vmešavanja različnih sil in smeri prav pogosto izbor popolnoma druge vrste, razkrajalni proces, ki sicer tudi ohranjuje danim zgodovinskim položajem najzvestejše prilagodene v življenju, ki pa ravno pokazuje pokvarjenost danega miljêja.

Tako je z družabnim izborom, ki so ga doslej socialisti in nesocialisti pogostokrat neeksaktno umevali, kar jih je dovajalo do tega, da so proglašali vprašanje kar od kraja za nerazmerno s socialnimi dejstvi. Kako močno potvarjajo v sedanji družbi¹⁾ rezultate prirodnega izbora vojaški nabori, zakon in predvsem gospodarski privilegiji, je dovolj znano. Vojaku začasno naloženi celibat nedvomno škodljivo učinkuje na kakovost plemena, zakaj slabiči, ki ne obstanejo nabora, se medtem plode, dočim ostaja cvetoča mladina sterilna in si v velemestih kvečjemu nakoplje še sifilitično infekcijo.

V sedanji družbi vsled gospodarskih interesov degradiran zakon dosega nasprotje prirodnega spolnega izbora, kajti šibke in slabotne dedkinje se lažje omože kot najkrepkejša dekleta iz ljudstva ali malomeščanstva, ki zvenejo v celibatu ali pa končajo še žalostneje.

V vsem spletenem stroju družabnega življenja je očiten vpliv kapitalističnega monopola, ki privilegiranim poedincem kar vnaprej zagotavlja zmago, tako da bogati slabiči dalj žive kot slabo hranjeni proletarci.

Hkrati slabša odraslim moškimi naloženo trdo delo podnevi in ponoči in še škodljivejšo izkoriščanje ženskega in otroškega dela po sedanjem kapitalizmu zmerom bolj življenske pogoje velike proletarske mase²⁾.

¹⁾ Broca „Ler Sélections“ („Mém. d' Anthrop.“ [Paris 1877], III. 205). — Lapouge, „Les Sélections Sociales“ („Rev. d' Anthrop.“, 1887, p. 519). — Loria, „Carlo Darwin“ (Siena 1882). — Sergi, „Le degenerazioni umani“ (Milan 1889), p. 158. — Bebel, „Die Frau und der Sozialismus“.

²⁾ Velevažni so rezultati Paglianija, generalnega ravnatelja italijanskega zdravstvenega urada („Arch. di statistica“, 1877) glede različnosti človeškega razvoja, iz katerih sledi, da otroci revnega prebivalstva znatno počasneje rasto kot otroci imovitih staršev; tako zgodaj se občuti vlada gospodarske bede.

Temu se pridružuje še izbor nravno slabejših, kajti kapitalizem je v svojem boju proti proletariatu zainteresiran na izboru hinavcev in na izločitvi značajnih ljudi, ki niso voljni prenašati jarem sedanjih družabnih razmer.

Prvi vtisk teh dejstev bi utegnil zapeljati v zanikanje veljavnosti in porabnosti zakona o prirodnem izboru za človeštvo. Nasprotno sem bil in sem mnenja, da ta popačeni socialni izbor ni v protislovju z darvinizmom in da je le nov argument za socializem, ki zahteva prav na tem polju dobrodejen vpliv neizprosnega prirodnega izbora in ga bo tudi realiziral. Seleksijska teorija ne pomenja preživetka najboljših, temveč „najbolj prilagodjenih“. Očividno olajšujejo degenerativni učinki socialnega izbora in zlasti sedanjega gospodarskega reda triumf tistih, ki se tem družabnim razmeram najzvestejše prilagajajo. Če izhajajo v gotovih okoliščinah izmečki in slabiči kot zmagalci iz konkurenčnega boja, ne dokazuje to, da seleksijski zakon v tem slučaju ne velja; ta zmaga le dokazuje, da je miljê nagnit, iz česar izhaja kakovost tistih, ki obstanejo v konkurenčnem boju.

V svojih raziskavanjih o psihologiji zločincev sem pogosto konstatiral, da vladajo v zločinskih tolpah in med prebivalstvom jetnišnic najdivjejši in najprebrisanejši zločinci, ker so se pač najbolj prilagodili sprijenemu miljêju; pravitako zmaguje v naši individualistični družbi največji brezvestnik, in boj za obstanek je najnaklonjenejši tistemu, kateri se najbolj prilega svetu, kjer podaja človeku vrednost to, kar ima (in naj ima odkoderkoli) in ne to, kar je.

Kdor zametuje veljavnost seleksijskega zakona za človeštvo, je v zmoti, ki izvira odtod, ker zamenjava sedanje razmere, zgodovinski moment — ki ga bo označevala zgodovina za meščansko dobo, kakor imenuje drugo dobo dobo fevdalizma — s celotnim procesom človeštva in ker prezre, da so škodljivi učinki sedanjega popačenega družabnega izbora le podkrepitev Darwinovega zakona o izboru „najbolj prilagodjenih“; veda razlaga današnjo obliko izbora iz bioloških odnošajev med lastnostmi miljêja in poedincev, ki se v njem porajajo, bojujejo in zmagujejo.

Prav ta pojav je težak argument za socializem; če bo oproščena poedince obkrožujoča okolica od napak in madežev, ki jo danes vsled neomejene gospodarske anarhije pačijo, nastopi samoodsebe izboljšanje učinkov, ki jih povzroča danes socialni izbor. Fizično in socialno zdravemu miljêju se bodo najbolj prilegale zdrave nature in zategadelj bodo obstajale v življenjskem

boju. Nagrada v tekmovalni borbi pripade potem zanesljivo tistemu, kateri je telesno in duševno najkrepkejši in najzdravejši, in zategadelj privede kolektivistični gospodarski ustroj, ki slednjemu človeku zagotovi obstanek, fizično in nravno zboljšanje človeškega rodu.

In če nasprotniki ne glede na harmonijo med socializmom in darvinskim izborom trdè, da pomeni izbor najbolj prilagodenih aristokratičen proces, ki je nezdržljiv s socialističnim niveliranjem, je naglašati, da zagotovi socializem vsem poedincem nemoten razvoj lastne osebnosti. Potem pač obstanejo najboljši zmagovito v življenskem boju, kajti v normalnem miljèju so si zdrave nature lahko v svesti zmage. In tako pomenja darvinski socializem le nadaljevanje in požlahtnitev prirodnih selekcijskih zakonov. Dalje je zavrniti trditev o neskončnem aristokratskem izboru z drugim prirodnim zakonom, ki poraja v zvezi s prirodnim izborom ritmično menjavo učinka in odbojnega učinka in kateremu zahvaljuje življenje svojo stanovitost. Poleg izpremenljivosti in mnogovrstnosti prirode, ki ju je razkril Darwin, stoji kot neločljiv korelat zakon, ki so ga Morel, Lucas, De Candolle in Spencer, Galton in Lombroso nad vse jasno izrazili.

Tista priroda, ki napravlja izbor in aristokratsko izpopolnjevanje za pogoj napredujočega razvoja, nareja z drugim izenačujočim demokratičnim zakonom ravnovesje: „Iz silnih človeških množic se vzpenjajo poedinci, rodbine, plemena, ki se hočejo povzdigniti nad skupni nivô; komaj preplezajo strmino in dosežejo vrh — moči, bogastva, znanja, genija — se zvale zopet v brezdno blaznosti in degeneracije. Dednost je največja izenačevalka; s tem da sama vodi v pogubo, kar je vzdignila kvišku, demokratizira človeštvo“¹⁾.

Vse, kar gre za monopoliziranjem prirodnih sil, greši proti osnovnemu prirodnemu zakonu, ki daje vsemu živemu prirodna življenska sredstva, zrak in luč, vodo in zemljo v uporabo in obdelovanje.

Vse kar se navzgor ali navzdol oddaljuje od povprečnega človeškega tipa, ki se od dobe do dobe višje vzpenja, ki pa je

¹⁾ Jacoby, „Etudes sur la sélection dans ses rapports avec l'hérédité chez l'homme“ (Paris 1881), p. 606. Še podrobnejše razvija ta zakon Lombroso v poslednjem poglavju „Degeneration und Genie“ (Lipso 1894). Ta zakon prezirajo tisti, ki skušajo z Nietzschejem duhovito in izvirno, toda fantastno in bolešno modernizirati radikalni aristokratizem. Tudi moji predniki v obdelovanju našega vprašanja so pregledali ta zakon. (Ritchie, „Darwinism and Politics“ [London 1891]; Boucher, „Darvinisme et socialisme“ [Paris 1890]).

v gotovem zgodovinskem položaju konstanten — nima življenske sile in ugasne. Pritlikavec in orjak, idiot in genij, stradežnik in požrešnež so prirodni ali socialni negodniki in priroda jih neizprosno tepe z degeneracijo in neplodovitostjo, naj si so produkt organskega življenja ali pa socialnih razmer.

Zategadelj zapadajo vse familije, ki monopolizirajo moč, bogastvo ali genij neizprosni usodi, da degenerirajo njih poslednji potomci v slaboumnosti, samomoru ali jalovosti. Aristokratski razredi, suverenske dinastije, umetniške in učenjaške rodbine in potomci milijonarjev, vsi zapadajo istemu zakonu, kojega spoznanje dokazuje soglasje prirodnih ved in socializma.

V.

Socializem in verstvo.

Kar je Häckel — in za njim toliko drugih — označil za nepremostljivo nasprotje med socializmom in darvinizmom, zginе v luči jasnega in nepristranskega raziskavanja prirodnih zakonov, ki je zvezano z imenom Karla Darwina.

Darvinizem pa ne le, da ne nasprotuje socializmu, temveč je osnovna znanstvena podlaga njegova in socializem je, kakor je z ostrim očesom opazil Virchow, le del logične in prirodne descendance darvinizma in dvojček razvojnega nauka Spencerjevega. S svojim dokazom živalskega rodu človekovega je teorija Darwinova hoté ali nehoté zadala težak udarec veri v boga, ki je s svojo stvarjajočo besedo ustvaril svet in človeka. Zato je v imenu religije vstal najtrdovratnejši odpor proti njegovim osnovnim stavkom, in ta odpor je danes edini, ki ga darvinizem srečava, Sicer pa se nista priznavala niti Darwin, niti Spencer za ateista. in navsezadnje je nauk Darwinov in Spencerjev združljiv z vero v boga, če postavimo, da je bog ustvaril silo in snov in prepustil, da se v smislu stvarilnega nagona dalje razvijata.

Če pravim, da se Darwin ni priznaval za ateista, velja to le za njegove javne izjave; Häckel je v svojem prizadevanju, da opere darvinizem, na zboru prirodoslovcev v Eisenachu (1882) izjavil, da Darwin ni ateist. Kmalu nato pa je Büchner objavil Darwinovo pismo, v katerem pravi, da ga je znanstveni študij po 40. letu dovedel do ateizma. Nekaj podobnega je z Millom, ki se ni nikoli priznaval za socialista, ki ga pa njegov lastni življenjepis in pa 1879 v „Revue Philosoph.“ objavljeni odlomki o socializmu izdajajo za socialista.

Gotovo pa je, da morajo teorije, ki merijo na neupogljivo in brezizjemno vzročnost v prirodi, odklanjati pojem boga, zakaj napram temu pojmu ostaja vprašanje: kdo je ustvaril boga? Repliki, da biva večno, sledi duplika, da je vsemirje večno. Človeško mišljenje ne zapopade predstave, da bi učinek in vzrok spletajoča neskončna veriga naenkrat nekje vzad prenehala. Bog je, kakor je dejal Laplace, hipoteza, ki je pozitivna veda ne potrebuje; zanj je bog, po besedah Hercenovih, kvečjemu X., katerega vsebina ni, kakor hočeta Dubois-Reymond in Spencer, vse nedoumljivo, temveč vse, kar dosedaj ni še predmet spoznanja. X je torej izpremenljiva količina, čimbolj prodira znanstveno spoznanje.

Zatorej stojita veda in verstvo v obratnem sorazmerju, vsled česar slednje tembolj medli in peša, čimbolj se krepi in širi veda v boju z nepoznanim. V religiozni veri pa prebiva kot močan element podedovano in izročeno čuvstvo, ki vzbuja, koder se pojavlja bona fide, spoštovanje in tudi simpatijo, če odgovarja živi veri bogatejše čuvstveno življenje. Protiverski vpliv darvinizma mora odmevati tudi v razvoju socializma. Če zginе vera na oni svet, kjer postanejo siromaki izvoljenci Gospodovi in se vrača gorjé te doline bridkosti z rajskim razkošjem, naravno oživi hrepenenje po kosčku zemeljskega paradiža za bedne in nesrečnike, in teh je večina.

Tudi socialisti, kot Hartmann in Guyau, so prezrli, da vsebujejo vsa verstva obečanje sreče, da pa starejša verstva obljubujejo spolnitev tega obečanja že na tem svetu, iz katerega jo prenašajo stoprav poznejše religije na oni svet; koučno pa iščejo spolnitev teh željâ zopet v zemeljskem življenju človeštva in sicer v neskončnem razvoju do vse večje popolnosti. V tem pogledu nastavlja socializem na verski razvoj in izkuša verstvo nadomestiti, saj gré za tem, da si človeštvo iz lastne moči ustvari paradiž na zemlji, ne da bi se zanašalo na problematični „oni svet“.

Često so naglašali, da ima socialistično gibanje mnogo znakov verskega gibanja, n. pr. prakrščanstva, tudi v ognju svojega idealnega prepričanja, katero ga loči od suhega meščanskega skepticizma; zato mu pripisujejo tudi nesocialistični raziskovalci kot Wallace, Laveleye, de Roberty i. dr. sposobnost, da s svojo človečansko veroizpovedjo izpodrine upanja starih verstev na oni svet.

Najvažnejši pa so odnošaji med socializmom in vero v boga. Na socialističnem zboru v Erfurtu (1891) so marksisti po pravici

izjavili, da je verstvo zasebna zadeva, in socialistične stranke pobijajo zatorej vsako obliko verske nestrpnosti, kulturni boj kakor antisemitizem, ampak to visoko stališče izvira le iz gotovosti končne zmage.

Četudi socializem ne vidi s Sergijem¹⁾ v sedanjih verstvih bolehnih pojavov človeškega dušnega življenja, vendar so mu nepotrebni produkti npravne okostenelosti, ki se morajo umakniti, četudi le elementarni prirodoslovski izobrazbi; zategadelj ne čuti potrebe, da bi posebe pobijal verske nazore, ki so itak posvečeni propadu. Vzlic temu pa vé, da je eden njegovih najvažnejših pripomočkov oslabitev vere v boga; zakaj duhovniki vseh verstev so bili, odkar traja zgodovina, najmogočnejši zavezniki vladajočih razredov in so držali mase v njih jarmu z versko hipnozo, kakor se živali kroté z bičem.

Zategadelj tožijo dalekovidni konservativci, tudi če so sami ateisti, o pešanju verskega čuta v masah, kajti to dragoceno narkotično sredstvo smatrajo, če tudi tega ne izpovedo, že iz sebičnih ozirov za orodje razrednega gospodstva²⁾.

Na nesrečo, ali pravzaprav na srečo pa se verski čut ne da zopet vpeljati na kraljevski ali predsedniški ukaz. Peša, ne po krivdi Tita ali Gaja, ne te ali one propagande, ampak ker je zrak, ki ga vdihavamo, prenasičen z prirodoslovnim naziranjem, da bi ostalo v njem čuvstvo, ki je našlo najugodnejše življenske pogoje v nevednosti in mistiki minulih vekov.

Dokazano se mi zdi, da itva moderna pozitivna veda, ki je nadomestila čudež in stvarjenje s pojmom prirodne vzročnosti, močan vpliv na hiter razvoj in znanstveno utemeljitev socializma. —

Socializem gleda na katoliški socializem brez antipatije in brez strahu. Slednji olajšuje socialistično propagando, zlasti na deželi, kjer so verske tradicije še žive, toda zmagovalne palme ad maiorem dei gloriam pač ne odnese, ne le zaradi gotovega nasprotja med verstvom in vedo, ki ga tudi katoliška cerkev ne more odpraviti, temveč zaradi vse večje privlačne sile posvetnega socializma. Če je kmečko prebivalstvo postalo enkrat krščansko-socialno, ga radikalni socializem brez težave pridobi pod svoj prapor: spreobrne se celo samo od sebe.

¹⁾ S. Sergi, „L' Origine dei fenomeni Psicici“, (Milan 1885), p. 334.

²⁾ Pr, Durckheim, „De la division du travail social“ (Paris 1893). — Kar se tiče vpliva religije na npravnost, sem neosnovanost te misli dokazal v svojih kriminalno-psiholoških delih, zlasti v svoji knjigi o umoru („L' Omicidio nell' Antropologia Criminale“ [Turin 1885], II., pogl. IV).

V podobnem razmerju stoji socializem napram republikanizmu. Kakor je ateizem privatna zadeva poedinca, tako je republika zasebna zadeva meščanskih strank. Ko dozori socializem, bo tudi ateizem že napredoval in republika vladna forma marsikatere današnje monarhije. Kakor si ateizma niso izmislili socialisti, prav tako tudi republike ne bodo ustanovili. Današnji ateizem se je rodil iz upliva razvojnega nauka na današnjo buržoazijo; prav tako oživetvori republiko stranka kapitalističnega meščanstva, če „monarhija ne bo več čuvala državnih interesov“, pod kojimi je umeti interese vladajočih razredov.

Naravni zgodovinski razvoj vede od absolutne preko ustavne monarhije do republike, katera se od konstitucionalne monarhije loči skoro edino po volitvi državnega poglavarja. Meščanstvo samo izpelje ta prehod od monarhije do republike, že v upanju, da s tem zadrži prodiranje socializma. Često nahajamo v Italiji, kakor na Španskem, na Angleškem kakor v Franciji republikance in tako imenovane radikalce, ki so mnogo bolj meščanski in konservativni, kakor konservativne stranke in njih inteligentni pristaši; v italijanskem parlamentu je Imbriani v verskih in socialnih vprašanjih konservativnejši od Rudinija; ves svet vrapada, dostikrat opravičeno, četudi ne na pravi način in brez koristi, duhovnika ni še nobenega napadel in je edini poslanec, ki je glasoval proti temu, da se vzame v pretres zakonski načrt o zvišanju davka na dedščine za stranske sorodnike.

Socializem ni interesiran na republikanski propagandi. Naj reši vsak po načelu deljenega dela svojo nalogo, veda naj propagira svobodomiselstvo, večalimanj radikalna buržoazija republika. Vse to odpira k socialistični zmagi vodečo pot zgodovinskega razvoja.

VI.

Poedinec in vrsta.

Še na drugi točki se razodeva genetično razmerje socializma in darvinizma, v opredelitvi razmerja poedinca do vrste. Osemnajsti vek je končal z izključnim proslavljanjem poedinca, človeka, kot enote zase, in to mišljenje, ki bije zlasti pri Rousseauju v oči, je bila naravna, toda pretirana reakcija proti plemski in duhovski vladi fevdalne dobe. Individualizem je rodil politično konstitucijo, ki se ž njo pobavim pozneje in ki se v nji srečavajo voditelji meščanskega režima z anarhističnim individualizmom,

ker verujeta obe smeri, da se dajo socialne razmere mahoma premeniti, s čarovnim znamenjem paragrafa ali z eksplozijo bomb.

Moderna biologija je popolnoma predružačila pojem individua in je pokazala na eni strani, da je biološko in socialno le agregat priprostejših elementarnih individuov, na drugi strani, da individua samega ob sebi nikjer ni in da eksistira individuum le kot del skupine. Vse, kar je živega, je asociacija, je skupina. Celo stanica, ki obstoja kot popoln organizem, ta izraz biološke individualnosti, ki se ne da več zmanjšati, je zopet agregat različnih delov (jedro, nucleolus, protoplazma), kateri so zopet agregati molekulov, t. j. atomskih agregatov. Atom sam je individuum, a ni oživljen. Vse, kar živi, je asociacija, je skupina. Če se pomikamo v živalski vrsti od protistov do človeka, je agregat, je konfederacija delov zmerom spletenejša. Kakor odgovarja metafiziki individualizma enolično in uniformno jakobinstvo, prav tako vstreza socialističnemu pozitivizmu narodni in mednarodni federalizem. Kakor je organizem sesalca le asociacija tkanin in organov, prav tako more biti družabni organizem le zveza občin, okrajev in dežel. organizem človeštva le federacija narodov.

Kakor bi bilo nesmiselno, predstavljati si sesalca, ki bi mu imela glava in udje vsi enako obliko, prav tako nesmiselna bi bila politična upravna organizacija, po kateri bi imela severna ali planinska pokrajina države enak sistem birokratičnih oddelkov, enako pletenino zakonov, kakor pokrajina na daljnem jugu ali v ravnini, samo zaradi enoličnosti, ki ni drugega kot karikatura enote.

Ne nameravam se spuščati globlje v ta politična premišljevanja, ki bi izkazala za Italijo tako kakor za druge države zahtevo po politični enoti ob federalistični upravi. Jasno je, da je poedinec izgubil blesk samovlastnosti in da sta ga biologija in sociologija pahnila s prestola.

Poedinec obstoja le, v kolikor tvori del višje družabne enote. Zgodba Robinsona Crusoeja, naivni izraz individualizma, je le legenda ali pa opis bolezni. Vrsta, t. j. družabni agregat, je prava, živa in trajna realiteta življenja, kakor je dokazal darvinizem in kar potrjujejo vse pozitivne vede od astronomije do sociologije.

Koncem 18. veka je izjavil Rousseau, da eksistira le poedinec in da je družba umeten produkt družabne pogodbe. Pripisujoč nestalnim pojavom takratnega zgodovinskega položaja, gnilobi

ancien régime, ki je v njem živel, trajen obstoj, je proglasil družbo za izvir vsega zla, poedince pa za dobre po naturi; koncem 19. veka soglašajo vse vede v tem, da je družba natorno dejstvo, napram kateremu je poedino življenje brez moči — od prvih družb živalskih rastlin pa do čed višjih sesalcev in človeških skupin.

Ne bom se podrobneje pečal s poizkusi Fouilléeja in njegovih pristašev, da postavijo tik pojma nature pojem pogodbene družbe; očitno je to naziranje nekaj opravičeno in ga pri utemeljevanju izseljevalne pravice ni pogrešati. Oblika pogodbe, ki ob rojstvu poedinca, t. j. ob najodločilnejšem dogodku njegovega življenja, v nobeni družbi ne prihaja v poštev, je brez-pomembna; tudi ako ostane poedinec v okolici svojega rojstva in ako razvija svoja nagnjenja in sposobnosti uveljavljajoč svojo individualnost le kot atom napram družabnemu in političnemu redu.

Najboljše, kar ima poedinec v sebi, zahvaljuje družabnemu življenju, tudi če je slednje bolehalo in nagnito, kar je le prehodnega pomena in oznanja le prihod nove razvojne faze.

Če bi poedinec kot tak mogel živeti, bi živel zadoščanju le enega obeh svojih osnovnih instinktov, skrbi za živež, one prvotne in preproste funkcije, katero imenuje Aristotel ktesis, dobivanje živeža. Toda druga fundamentalna življenska potreba po reprodukciji istovrstnih bitij zahteva družabno življenje in prav iz te funkcije razmerja in reprodukcije se poraja npravni in družabni čut, ki navaja poedinca, da ne živi zase, ampak v skupnem življenju. Lahko rečemo, da imata lakota in ljubezen, oba osnovna življenska nagona, za družbo pomen uravnovešujočega regulatorja. Ljubezen pomenja za večino ljudi glavno formo za porabo nabrane fiziološke in duševne sile, prihranjene od vsakdanjega kruha, odvzete vsakdanjemu delu ali pa v brezdelju nakopičene. Ljubavna razkošja so edina, ki imajo značaj splošnosti in enakosti, vsled česar imenuje ljudstvo ljubezen po pravici paradiz ubogih. Religiozni nauk: „Bodite rodovitni in množite se!“, varuje hkrati interese vladajočih razredov, zakaj erotika upeha organizem, zlasti moški; v ljubavnem razkošju se pozabi gorje pomanjkanja in mezdne sužnosti, in hkrati izgubi organizem, ki se od erotike nikoli prav ne umiri, svojo prožnost.

Kakor odgovarja učinkovanju spolnega življenja množitev prebivalstva, prav tako onemogočuje prožnost množičnega se prebivalstva okamenitev družabnega reda, proces, ki je v naši dobi

provzročil značilen pojav proletariata; tako gre socialni razvoj neprenehoma svojo pot.

Ne da se tajiti, da so koncem 19. veka pozitivne vede dognale, da živi poedinec le za vrsto, za edino trajno življensko realiteto, dočim so koncem 18. veka domnevali, da je družba zastran poedincev in izvajali, da morejo in morajo živeti milijoni delavnih in trpečih ljudi zavoljo življenja nekaterih izvoljencev. Danes vidimo, da se znanstveno mišljenje premika v sociološki in socialistični smeri proti dedščini 18. veka, proti pretiranemu individualizmu.

Seveda kaže biologija, da se je izogibati nasprotnega ekstrema, v katerega so padle utopistične in komunistične smeri socializma. Te vidijo samo družbo in popolnoma pozabljajo na poedinca. Biološki zakon pa je, da je življenje agregata produkt življenja poedincev, kakor izhaja življenje poedinca iz sodelovanja njegovih elementarnih organizmov.

Zadosti je dokazano, da stoji konec 19. in začetek 20. veka označujoči socializem v popolnem soglasju z rezultati znanstvenega mišljenja, tudi v naglašanju zahtev solidarne socialne družbe nasproti izgredom doktrinarskega individualizma. Koncem 18. veka je individualizem provzročil blagodejen potres, toda po brezobzirnem in neomejenem delovanju konkurence mora voditi do „osvobodilnih“ eksplozij anarhizma, ki oznanja „individualno akcijo“ in ki pozablja na človeško in družabno skupnost interesov.

Prihajamo k poslednji dotiki darvinizma in socializma, kjer se najtesneje spajata.

VII.

Boj za obstanek in razredni boj.

Darvinizem izvaja ves mehanizem zoološkega razvoja vrst iz boja za obstanek, ki se vrši deloma med poedinci iste vrste, deloma med različnimi vrstami. Prav tako izvaja marksizem mehanizem družabnega razvoja iz zakona o razrednem boju, v katerem vidi gibno silo človeške zgodovine in znanstveni ključ do nje in ki ga smatra tudi za ideal in brezpogojno normo političnega socializma, ki se tako odtegne vsemu praznemu, raztezljivemu in onemoglemu polovičarstvu čustvenega socializma.

Kakor je postanek življenja razložilo stoprav spoznanje boja za obstanek, prav tako nam je zgodovina človeštva umljiva šele po zakonu razrednega boja; šele poslej postanejo anali

barbarstva, polkulture in civilizacije nekaj drugega kot večno izpremenljiv kalejdoskop individualnih činov, silna in nujna drama, ki je — zavedno ali nezavedno — v najneznatnejših podrobnostih kakor v svojih najkolosalnejših katastrofah opredeljena po gospodarskih razmerah, tej natorni in zatorej neobhodni podlagi življenja in razrednega boja za gospodarske sile od katerih nujno zavisi vsaka druga sila moralnega, pravnega ali političnega značaja.

O tej veliki koncepciji, ki je neminljiva slava Karla Marxa in ki mu v sociologiji odkazuje tisto mesto, kakor ga zavzemata Darwin v biologiji in Spencer v pozitivni filozofiji, bom še pozneje govoril, natančno opredelivši odnošaje med sociologijo in socializmom.¹⁾ Na tem mestu pa ja omeniti drugo analogijo med darvinizmom in socializmom, ki izraža pomen pojma o razrednem boju; v resnici ta pojem odgovarja osnovnemu zgodovinskemu dejstvu in more biti edina brezpogojna norma za nastop nove razvojne faze, ki jo socializem vidi prihajati in ki jo hoče izvesti.

Nauk o razrednem boju pomenja, da človeška družba, kakor noben živ organizem, ni enorodna masa, enakolična vsota več ali manj številnih nediferenciranih poedincev, temveč organizacija, ki je zložena iz različnih, z rastočim razvojem vedno bolj diferenciranih delov.

Kakor sestoji prvoživka skoraj le iz enorodne protoplazme v nasprotju z različnostjo tkanin, sestavljajočih kateregakoli sesalca, prav tako obstoji čreda primitivnih divjakov iz nekaterih rodbin, ki žive druga ob drugi v goli materijelni soseščini, dočim se sestavlja družabna tvorba zgodovinskih časov ali pa sedanosti iz različnih razredov, ki se ločijo deloma po svojem posebnem psihofizičnem značaju, deloma po življenjskih in družabnih tradicijah in običajih.

Ti različni razredi so ali strogo registrirani, kakor indske kaste od brahminov do sudra ali srednjeveške kaste od cesarja in papeža do vazala in cehovnika, tako da različni razredi poedincev, ki jim vsled golega rojstva pripadajo, ne smejo zamenjavati ali pa sčasoma izgube svojo zakonito opredelitev, kakor v Evropi in Ameriki po francoski revoluciji, da izjemoma poedinec prestopi tudi v drug razred, takorekoč po socialni kapilarnosti,

¹⁾ Pr. Lafargue, „Il materialismo economico di Marx“ (Critica Sociale 1894).

kakor molekuli v ozmotičnem procesu¹⁾). Vsekako pa obstajajo ti različni razredi kot realna, slednjemu zakonitemu niveliranju upirajoča se dejstva, dokler traja prvotni vzrok njih različnosti.

Ravno Karl Marx je jasnejše kot kdorkoli odkril njih rai son d'être v nestanovitnosti socioloških pojavov in v različnosti gospodarskih razmer.

Naj se še tako menjavajo imena, obleke in odbojno učinkovanje v vsaki fazi družabnega življenja, vselej je tragično ozadje človeškega življenja nasprotje med privilegiranimi imejitelji proizvajalnih sredstev, manjšino, in med neposedujočimi, večino.

Vojščaki in pastirji v primitivni družbi, čim je prvotni kolektivizem odstranjen po rodbinski, kasneje po individualni okupaciji zemlje, patriciji in plebejci, fevdalni gospodje in vazali, plemstvo in ljudstvo, meščanstvo in proletariat — sami različni izrazi enakega dejstva: monopol in bogastvo na eni, proizvodno delo na drugi strani.

Velika važnost zakona o razrednem boju leži ravno v prepričevalnem dokazu, v čem da obstoji jedro socialnega vprašanja in katera pot pelje do njega rešitve.

Dokler ni bila dokazana gospodarska podlaga npravnih, pravnih in političnih razmer s popolno jasnostjo, so se izčrpavala socialno-reformna stremjenja čisto nedoločno v zahtevi in delni osvojitvi samih sredstev; verske svobode, politične glasovalne pravice, javnega pouka i. t. d. Ne da se tajiti, da so te pridobitve bile zelo koristne, ampak najsvetejše je ostalo masam nedosegljivo in nevidno in nasproti gospodarski premoči privilegirancev so visele vse pridobitve in koncesije v zraku, brez korenin, odločene od plodovitih in trdnih tal, ki dajejo trajne moči in življenja.

Danes, ko je socializem, in sicer še nikoli s tako znanstveno ostrino kot po Marxu, odkril v osebni prilastitvi zemlje in proizvajalnih sredstev jedro vsega vprašanja danes trka vprašanje ostro, jasno in neizprosno na zavest modernega človeštva.

Katera pot pa vodi v odpravo gospodarskega monopola in nepreglednega spremstva njegovih krivic, gorjã, bridkosti in sovraštva? Pot razrednega boja, ki izvira odtod, ker skuša vsak razred pridobljene prednosti in privilegije ohraniti in pomnožiti in ki kaže gospodarsko šibkemu razredu, da je voditi ta boj — o načinu izpregovorim kasneje — od razreda do razreda, in ne

¹⁾ Dumont, „Depopulation et civilisation“ (Paris 1890).

od osebe do osebe. Sovraštvo, sila in odstranitev poedincev vladajočega razreda se ne približa rešitvi vprašanja niti za las; zbudi pa reakcijo splošne nejevolje proti nasilju, žali načelo človečanstva, načelo, ki ga socializem tako glasno oznanja. Nasilje ne pospešuje rešitve, zakaj sedanje nenormalno stanje splošne bede in vživanja posameznikov ni posledica zle volje določenih oseb.

Tudi v tem oziru soglaša socializem docela s pozitivno vedo, ki odreka človeku prostost volje in ki skuša doumeti vse človeško nehanje, individualno in kolektivno, kot učinek plemena in okolice.

Nasproti obema enako enostranskima teorijama, da je civilizacija izključno le učinek okolice, oziroma plemena, sem vedno, zlasti pa v svoji teoriji kriminalitetnih faktorjev naglašal, da je rezultanta vselej skupen učinek plemena in okolice.¹⁾

Zločin, samomor, otrpnenje duha, beda niso posledica prost volje, osebne krivde, kakor uči spiritualizem, in prav tako malo je kriva prosta volja kapitalistova, če trpi delavec pod skopo mezdo, brezposelnostjo in bedo. Vsak socialni pojav je nujen učinek zgodovinskih pogojev in okolice in danes vplivajo vsled olajšanega in pomnoženega prometa vseh dežel tudi oddaljenejši in tuji dogodki na zamotani razvoj stvari.

Ob današnji neomejeni dedni prenosljivosti in vzmožljivosti zasebne lastnine, ob trajno rastoči vporabi znanstvenih odkritij v obdelavanju sirovin, pod vplivom parne sile, elektrike in rastočega izseljevanja in priseljevanja je neizogibno, da je življenje kmečkih, delavskih in obrtniških rodbin navezano z nevidnimi, trdnimi nitmi na silno svetovno življenje, ko je občutiti bombaževe, kavine in pšenične žetve daljnih deželâ na vseh straneh sveta prav kakor so premembe solčnih peg faktor redno povračajočih se poljedelskih kriz, določujočih usodo milijonov ljudi.

Kako je možna v vseobsežnem znanstvenem svetovnem nazoru o enoti prirodnih sil in solidarnosti vsemirja otročja in revna predstava o prostosti volje in o odgovornosti poedincev za usodo človeštva?

Če bi si socialist zmisлил in ustanovil, četudi le v dobrodelne namene, industrijski zavod za zaposlenje brezposelnih in če bi proizvajal od mode opuščene ali pa neporabljene predmete, bi priveslal vzlic vsem človekoljubnim nameram v konkurz ob

¹⁾ Pr. IV. pogl. moje knjige o umoru („Omicidio“ etc. [Turin 1894]).

tihem delovanju gospodarskih zakonov. Pristaš socializma, ki bi hotel plačevati svojemu delavstvu dvojno ali trojno običajno mezdo, bi šel pod nič iz istih vzrokov, zakaj prodajati bi moral svoje blago z izgubo ali pa bi mu ležalo neprodano v skladiščih, če bi stala njegova cena ob enaki kakovosti nad tržno ceno. Propadel bi in ostala bi mu edina tolažba, da bi ga imenovali „dobrega človeka“, ime, ki je po sedanji merkantilni morali nekam dvoumno.

O merkantilni morali govorim po zgledu Letourneauja, ki razločuje v svoji knjigi *L' evolution de la morale* štiri moralne faze: živalsko, divjaško, barbarsko in merkantilno (meščansko), ki ji bo sledila faza višje razvite morale, katero imenuje Malon socialno moralo.

Ne glede na večjo ali manjšo prisrčnost razmerja med delodajalcem in delojemalcem predpisuje njiju medsebojni gospodarski odnošaj sedanji družabni red z nadvrednostnim zakonom, ki je ž njim Marx nepobitno dokazal, kako delodajalec nabira kapital, ne da bi delal, ker proizvaja delavec vsak dan mezdo presegajočo vrednost, — nadvrednost, ki zapade kapitalistu brez truda, tudi če odštejemo od njegovega dobička resnično mezdo za tehnično in upravno delo, opravljeno v tehnični upravi.

Solncu in dežju prepuščena zemlja sama od sebe ne rodi vina, ne pšenice, rude se ne vzdigujejo same iz zemlje in kopica zlatov se ne pomnoži sama od sebe v škrinji, kakor čreda goved na paši. Kapital proizvaja izključno le preobrazba sirovin po človeškem delu. Le ker poljedelec prekopava zemljo, rudar koplje rudo, ker streže delavec svojemu stroju, ker meša kemik svoje snovi, ker inženir konstruira mašino i t. d, sme računati posestnik ali kapitalist, ne da bi bil napravil kaj drugega, kot da je dedoval ali pa se „absentiral“ od svojega posestva, leto za letom na produkt, ki mu ga stvarjajo v zameno za siromašno stanovanje in skop kruh drugi, često otrovani po skrnobi riževih poljan in močvirij, po strupenih plinih v rudnikih in tovarnah. Tudi ob spolovini (mezzadria), ki jo slavé kot praktičen socializem, je še zmerom čudno, kako da prihaja v hišo posestnika, ki vendar ne dela, žito, olje in vino v množini, zadoščajoči za složno življenje, dočim mora zakupnik dan za dnem trdo delati, da zasluži kruh zase in za svojo rodbino. Ob spolovini odpade vsaj najhujše: negotovost vsakdanjega kruha, strašilo brezposelnosti, ki neprenehoma grozi mezdnim delavcem na deželi in v mestih. Toda v bistvu ostaja tudi ob tej vzorni pogodbi

problem isti, in vedno odpade po deset ljudi, ki delajo in slabo živé, na enega, ki dobro živi, ne da bi delal.¹⁾

Taka je struktura privatne lastnine in taki so njeni učinki, uveljavljajoči se tudi proti volji posestnikov. Zategadelj je vsak nastop proti posamezni osebi nesmiseln in brezploden; premeniti je vso družabno smer, odpraviti vso uredbo privatne lastnine, ne z „delitvijo“, kakor pravijo, ki bi znova rodila le še akutnejšo in siromašnejšo lastnino, katera bi tekom leta zapadla zakonom proste konkurence, temveč nadomestiti jo je s kolektivno in socialno lastnino nad zemljo in proizvodjalnimi sredstvi, — premembe, ki se vsekako ne da do doseči s kabinetnimi ukazi, kakor nekateri podtikajo socializmu, ki pa se že vrše in ki se od ure do ure, oddnedodne direktno in indirektno množé; direktno, zakaj civilizacija obstaja v trajnem nadomeščanju individualnih posesti in funkcij z družabnimi. Zgradba cest, železnic, pošta, razsvetljava mest, vodovodi, muzeji, pouk i. t. d. so bili pred nekaj desetletji še v rokah zasebnikov, sedaj so v družabni posesti in neverjetno je domnevanje, da se ustavi ta direktni proces socializacije prav sedaj, ko vsi živi pojavi modernega življenja drug drugega prehitevajo; indirektno, kot končna posledica gospodarskega individualizma, kojega nosilce imenujemo buržoazijce, po pridnih srednjeveških „purgarjih“, ki so se naselili pod zaščito fevdalne graščine ali pa v senci cerkve in ki so si po dolgem smotrnem delu koncem 18. veka s svojo revolucijo osvojili oblast, da so potem napolnili svojo zgodovino s sijajnimi boji za narodno svobodo in s čudovito tehnično vporabo znanosti. Vzlic temu se kažejo danes na njih navzdolni poti očitna znamenja razpada, ki je vselej neizogiben, kedar se družba prenovlja v novi razvojni fazi.

Gospodarski individualizem povzroča v svojih zadnjih posledicah napredujočo koncentracijo lastnine na pojemajoče število imetij. Beseda „milijardêr“ je skovanka 19. veka in prav nazorno izraža dejstvo, ki iz njega izvaja Henry George zgodovinski zakon gospodarskega individualizma in po katerem postajajo bogati vse bogatejši in revni vse revnejši. Čim manjše je število tistih, ki posedujejo zemljo in proizvodjalna sredstva, tem lažja bode očitvidno njih razlastitev z odškodnino ali brez nje po edinem lastniku, ki ne more biti nihče drugi kot družba. Zemlja je prirodna podlaga družabne zgradbe, in zatorej je nesmiselno, da pripada pozameznim poedincem in ne vsej socialni celoti.

¹⁾ Pr. Biel, „Ai contadini toscani,“ 1894.

Skoraj tako nesmiselno je, kakor da bi posedovalo nekaj gran-senjêrjev zračni monopol. Razlastitev je poslednji cilj socializma, ki pa očitvidno ni dosegljiv, če si vzamemo tega ali onega lastnika, tega ali onega kapitalista na piko; to bi bil individualističen način bojevanja, ki mora ostati brezvspešen ali pa roditi le ne-znatne, polovičarske in začasne vspehe ob ogromni potradi sil.

Če vidim politikarja, ki se z vsakdanjimi protesti in ne-skončnimi osebnimi anekdotami trudapolno bojuje, da se navse-zadnje parlament in občinstvo že privadita njegove zgovornosti, se mi zdi podoben higijenuku-fantastu, ki bi v svrhu asanacije močvirja z revolverjem streljal na posamezne mušice, namesto da bi s temeljito drenažo nastopil proti skrnobi. Zatorej proč z bojem in nasiljem proti osebam in na razredni boj, na boj v tem smislu, da podelimo ogromni delavski množici vseh obrti in po-klicov zavest te osnovne resnice in interesnega nasprotja napram vladajočemu razredu, da si po smotreni organizaciji in s pomočki javnega življenja, ki jih podeljuje sedanja civilizacija svobodnim narodom, osvoji gospodarsko oblast! Verjetno je, da bodo vlada-joči razredi vsepovsod, preden odnehajo, omejili in odp ra ustavne svoboščine, ki so jim bile neškodljive, dokler jih je vpo-rabljal neorganizirano delavstvo, katero je kot hipnotizirano sle-dilo čisto političnim strankam; do zadnjega časa so bili radi-kalci, kateri so razpolagali z delavskimi glasovi, napram osnovnim vprašanjem družabnega reda in lastnine skrajno konservativni.

Zatorej: razredni boj, boj razreda proti razredu in s sredstvi, ki jih bom razmotrival pozneje pri razboru različnih oblik dru-žabne obnovitve. Razredni boj v darvinsem smislu, boj ki po-novi v človeški zgodovini veličastno dramo boja za obstanek med različnimi vrstami, ne da bi ga ponižal na divjo in ne-smotreno rokoborbo moža proti možu.

Na tej točki obstanem, kajti razbiranje skladnega razmerja med darvinizmom in socializmom se da še znatno nadaljevati z vedno enakim koncem, z zavrnitvijo dozdevnega nasprotja med obema glavnima strujama današnje vede.

K bistrournim opazovanjem Virchowa o soglasju med dar-vinizmom in socializmom dodaja Leopold Jacoby sledeče zgodo-vinske pripombe: „Leta 1859 je izšla hkrati z glavnim delom Darwinovim knjiga, ki je iz povsem drugega iztočišča merila na isti cilj in povzročila popolno preobrazbo družabnih ved in ki je ostala dolgo neopažena; naslov ji je bil: Zur Kritik der po-litischen Ökonomie Karla Marxa in je bila predhodnica nje-

govega velikega dela *Das Kapital*. Kar pomenja Darwinovo delo o postanku vrst za razvoj organskega življenja do človeka, to pomenja Marxovo delo za postanek in razvoj človeških skupin, držav in družabnih oblik človeštva.¹⁾“

Kakor je postala Nemčija najplodovitejša zemlja za razvoj darvinizma, prav tako je postala najboljše polje za zavedno, urejeno in nepremagljivo propagando socialističnih idej. Zatorej vidimo v Berlinu v izložbah knjigarn, ki tržijo s socialistično literaturo, da zavzemajo Darwinova dela častno mesto poleg del Karla Marxa.

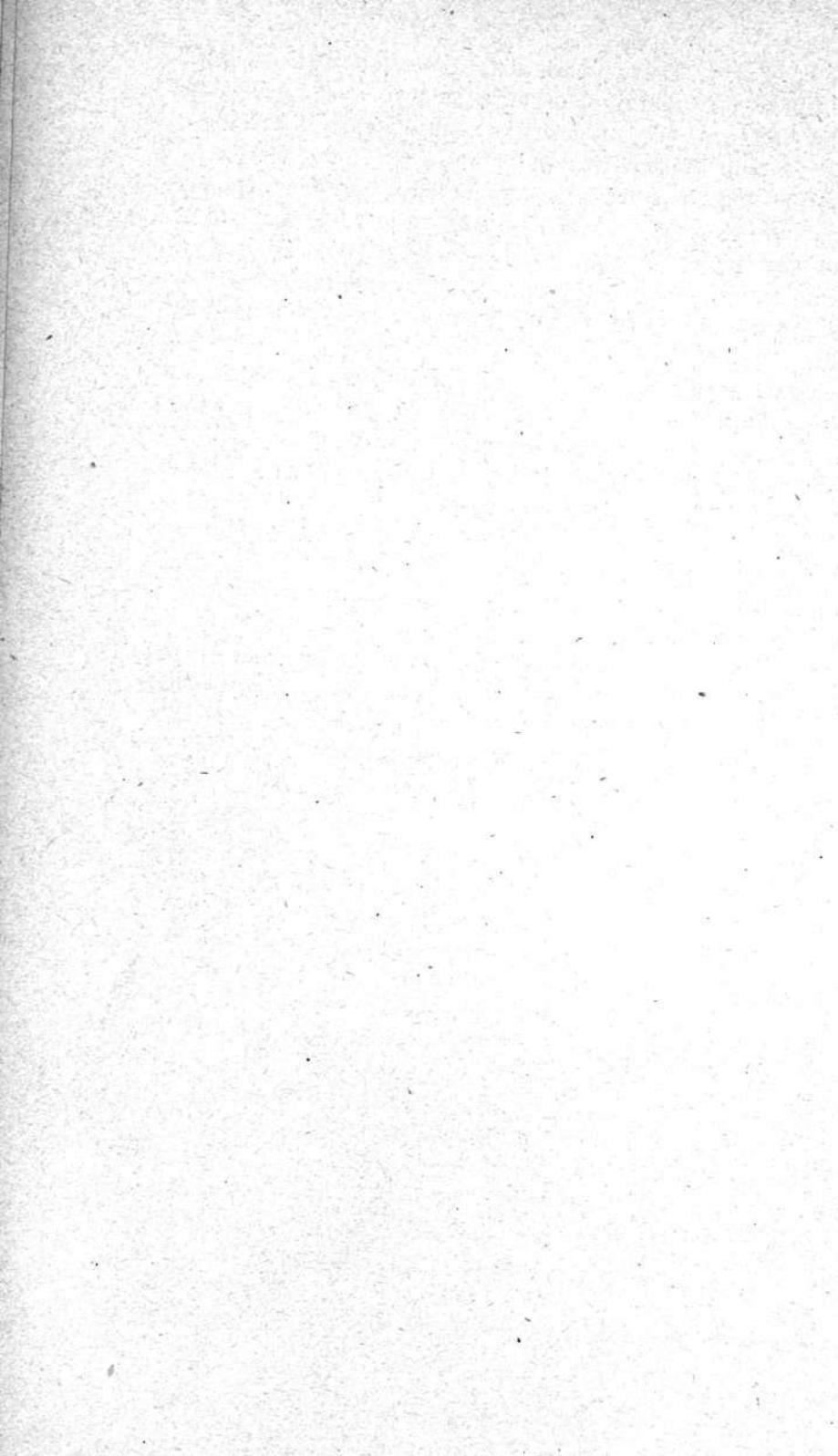
Ugovori Nägelija in Weissmanna proti Darwinovemu nauku o dednosti pridobljenih svojstev, ki so bili s takim veseljem sprejeti deloma ravno zaradi odnošajev med darvinizmom in socializmom, se obračajo le proti sekundarnim točkam Darwinove teorije, koje jedro je ostalo nedotaknjeno.²⁾

¹⁾ L. Jacoby, „L' Idée de l' evolution“; pr. „Biblioteca dell' Economista“, zv. IX, p. 69.

²⁾ Pr. zavrnitev Weissmanna po Spencerju (Paris 1894), p. 287.

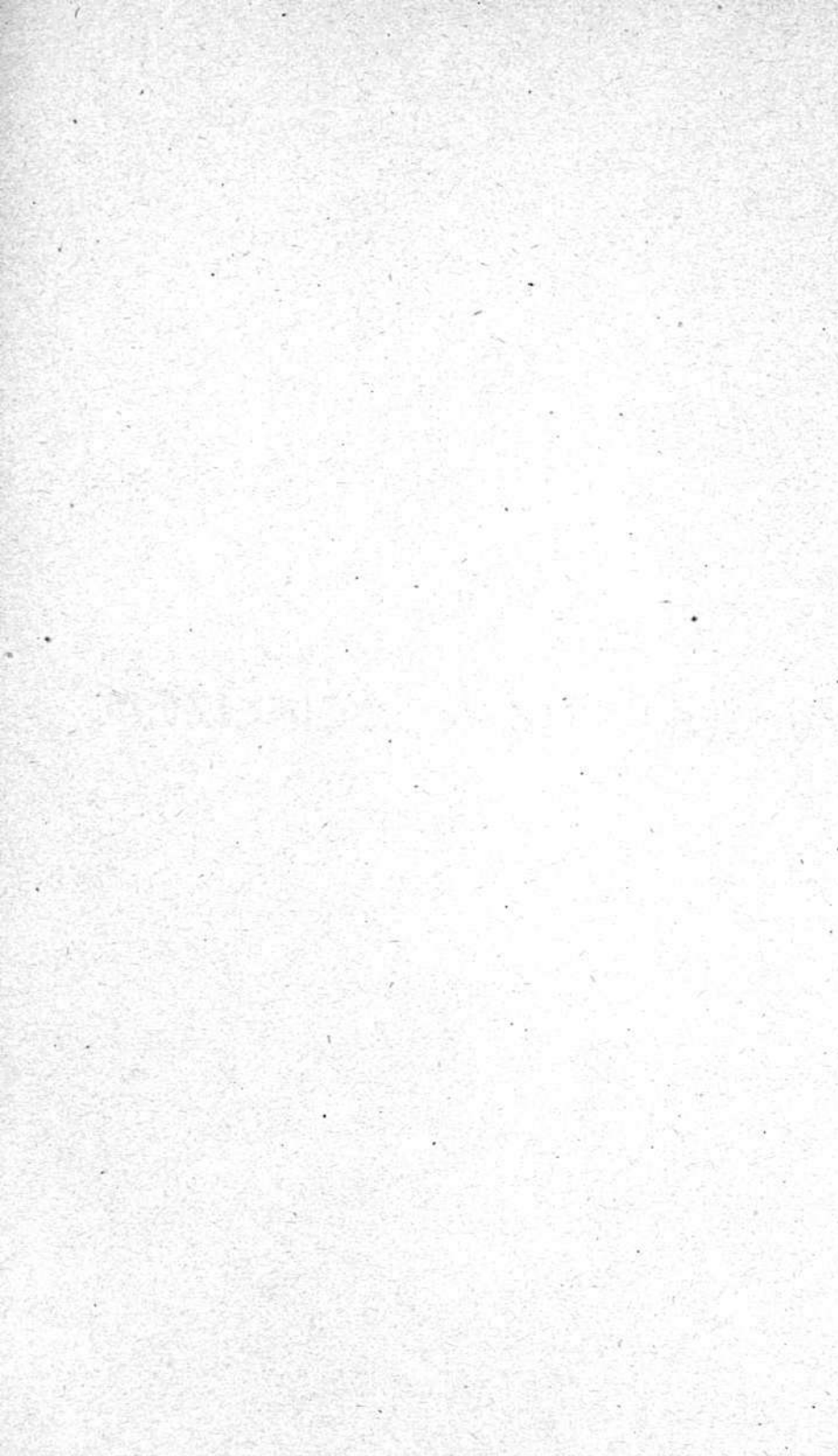

II. DEL.

RAZVOJNI NAUK IN SOCIALIZEM.

Tudi o splošni razvojni teoriji, ki je, izimši nekatere šibkejše točke, živelj vsega novodobnega znanstvenega mišljenja, so trdili, da je v izrecnem nasprotju s teorijami in praktičnimi ideali socializma.

Tu gre za očitvidno zmoto.

Če umevajo pod socializmom vsa tista izpremenljiva sentimentalna stremjenja, ki so se pogosto izražala v umetnih utopističnih fantazijah in ki so s čarodejno besedo hotela preobraziti svet, ki v njem živimo, tedaj je popolnoma upravičena trditev, da znanstvena razvojna teorija obsoja vse predsodke in iluzije te reakcionarske in revolucionarske, vsekako pa romantične politike v oblakih.

Na nesrečo naših nasprotnikov pa je današnji socializem vse nekaj drugega kot pred Marxom. Razen protesta proti nevzdržnim sedanjim razmeram in upanja na boljšo bodočnost nima ne v svoji logični zgradbi ne v svojih zahtevah s prejšnjim socializmom druge skupnosti kot točno po naukih razvojne teorije z matematično natančnostjo naslikano podobo bodočega svetovnega reda, temelječega na kolektivni posesti zemlje in proizvodjalnih sredstev.

Poblížja preiskava treh bistvenih — navideznih — protislovij, ki naj bi obstajala med socializmom in znanstvenim razvojnim naukom, dokaže to trditev.

V resnici izhaja Marxov socializem v direktni liniji od znanstvenega razvojnega nauka in ni pravzaprav drugega nič kot logična in dosledna izpeljava evolucijskih teorij na gospodarskem polju.

VIII.

Politična ekonomija in socializem v luči razvojnega nauka.

Socializem uči, da sedanje naše gospodarske razmere niso nič trajnega, nič neizpremenljivega, temveč le prehodna faza družabnega razvoja, ki ji sledi povsem izpremenjen družabni red.

Da se izvrši ta preobrazba stvari v kolektivističnem in socialističnem, ne v individualističnem smislu, to sledi pozitivno iz preiskave odnošajev med darvinizmom in socializmom.

Predvsem hočem dognati, da osnovna ideja socializma — ne glede na podrobnosti novega reda, ki se bom ž njimi kasneje pečal — ni v protislovju z znanstvenim razvojnim naukom.

V čem obstoji pravzaprav bistveni razloček med politično ekonomijo meščanskih strank in socializmom? Klasična politična ekonomija trdi in je trdila, da so od nje raziskavani in razlagani gospodarski zakoni o proizvajanju in razpredelbi bogastva prirodni zakoni; toda prirodni zakoni ne v tem smislu, da so z naravno nujnostjo opredeljeni po svojstvih družabnega organizma (kar bi bilo popolnoma pravilno), temveč v tem smislu, da so absolutni zakoni, imanentni atributi človeštva vseh dob in krajev, počivajoči v večnih tečajih, in le v svojih posebnih slučajih podlegajoči neznatnim in postranskim izpremembam.

Znanstveni socializem trdi nasprotno, da se v politični ekonomiji od Adama Smitha postavljeni zakoni vjemajo s sedanjimi razmerami civiliziranega človeštva in da so relativno veljavni za dobo odkritja, da pa ne odgovarjajo več resničnosti, če jih nanašamo na stari vek ali na prazgodovinske dobe in da prav tako ne sme okoreti v njih ves razvoj bodočnosti.

Prav nobenemu dvomu ne podlega, katera trditev bolj vstreza znanstveni teoriji splošnega razvoja, klasična ali socialistična? Po Herbertu Spencerju genialno zasnovana filozofija razvoja, ki je od historične pravne in gospodarske šole započeto smer opločila in nadaljevala, je podelila modernemu raziskovalcu neobhoden kompas, misel, da je vse v toku, da je sedanost — člen celotnega svetovnega procesa — le rezultanta predidóčih, prirodnih nujnih preobrazb, ki segajo v neskončnost časa in da bo bodočnost nedvomno različna od sedanosti, kakor je sedanost od preteklosti.

Spencerjev nauk¹⁾ je le na splošnem polju človeškega spoznanja znanstveno podkrepil obe abstraktni misli Leibnitza in Hegelja, da je sedanost hčerka preteklosti in mati prihodnosti, in da „nič ni, ampak vse le postaja“. Predvsem je Lyell na geološkem polju s čudovito jasnostjo dokazal, da je v teoriji raz-

¹⁾ Duhovito riše prirodoslovno podlago razvojne teorije Morselli („*Antropologia generale*“) in razvojno filozofijo Spencerjevo Höfding v svoji „*Einleitung in die englische Philosophie unserer Zeit*“ (Leipzig 1889), p. 159—249.

vitka našega planeta nadomestiti tradicionalno predstavo o hipnih katastrofah z znanstvenim pojmom dnevne in počasne preobrazbe zemeljske skorje. Seveda je enciklopedično znanje Spencerjevo na polju politične ekonomije nezadostno, oziroma saj pokazal ga ni na tem polju v tej meri kot na prirodoslovnem; vzlic temu pa socializem v svojih živih idejah ni nič drugega kot logična izpeljava znanstvene razvojne teorije na polju gospodarskih dejstev.

Prav zato je Karol Marx dopolnilelj po Darwinu in Spencerju započete znanstvene revolucije; to se razodeva že v njegovem znamenitem Manifestu iz leta 1847, ki ga je v družbi z Engelsom izdal 10 let pred Spencerjevimi *First Principles* in kojega jasna in mogočna sinteza je naravnost čudovita; njegova poznejša glavna spisa, *Die Kritik der politischen Ökonomie* (1859) in *Das Kapital* (1867), na drobno izpe-ljujeta in utemeljujeta osnovne misli.

Dočim je stari metafizični način mišljenja gledal v morali, pravo in gospodarstvu izražanje absolutnih in večnih zakonov v smislu platonskih idej, obračal svoj pogled le na zgodovinske čase in uporabljal kot edino orodje raziskavanja deduktivno fantazijo misleca, ki je prikovala cele generacije na idejo absolutnosti in dualizma, se vzdiguje pozitivna veda k mogočni sintezi monizma. Zanj obstaja le ena, silo in snov obsegajoča resničnost, ki dobiva v neprestanem gibanju vedno nove oblike po normah časa in prostora; tako je pozitivna veda popolnoma premenila smer modernega mišljenja. Zanja so morala, pravo in politika le konstrukcije na podlagi gospodarskega ustroja, ki se ž njim spreminjajo po geografski širtni in s časom.

To je velika genialna misel, ki jo je izkoristil Karl Marx v svoji *Kritik der politischen Ökonomie* in ki jo pozneje, v kolikor se tika enotnega izvora vseh kulturnih razmer, podrobnejše razložim; na tem mestu pa je omeniti drugo misel, ki se peča z neprestano in neomejeno izpremenljivostjo gospodarskega življenja od prazgodovinskih časov pa do današnjega dne.

Vse se izpreminja: etična pravila, religiozne dogme, pravila državljskega in kazenskega prava, državni ustroji, vse je relativno, odvisno od zgodovinske in geografske okolice, kjer se pojavlja.

V Evropi in Ameriki je umor staršev najtežji zločin, na Sumatri pa zaslužno, religiozno posvečeno dejanje, in ljudožrstvo

je dandanes v osrednji Afriki prav tako dovoljeno, kakor v prazgodovinski Evropi.

Rodbina, ki je v prvotnem stanju promiskuitete komaj naznačena, dobiva pravilno obliko v poliandriji in matriarhatu, če skopo odmerjena živila ne dopuščajo znatne množitve prebivalstva, prehaja v poliganijo in patriarhat, če ta gospodarski motiv ne prevladuje več absolutno, da zadobi navsezadnje v zgodovinskem svetu monogamsko obliko, ki je nedvomno najboljša in dosedaj najvišja, kakor je sicer potrebna osvoboditve od konvencionalno prisiljene neločljivosti in prikrite, legalizirane prostitucije, ki jo dandanes omadežujeta. Ali naj bi bil le red posestnih razmer večno neizpremenljiv v silnem toku socialnih uredb in etičnih načel, ki neprestano vro in se izpreminjajo? Ali naj bi bila lastnina v obliki zasebnega monopola nad zemljo in proizvajalnimi sredstvi edini večni in neizpremenljiv pojav? To pa trdijo gospodarski in juristični pravoverniki, med katerimi je le majhna skupina znanstvenih in političnih radikalcev pripravljena za male koncesije razvojni teoriji: da so sekundarne naprave družabnega življenja izpremenljive, da se da njih zloraba ublažiti; načelo samo pa je tudi njim nedotakljivo. Tako je pičlemu številu poedincev dovoljeno, da si prilaste zemljo in proizvodna sredstva, ki so življenski pogoj za vso družbo in da ostanejo podvržena navekovveke nekaterim poedincem, ki imajo v oblasti prirodno podlago vsega življenja.

Ta pozitura obeh spornih strank izraža tudi nasprotja, ki obstajajo zastran prostosti volje; stara metafizika in moderni monizem si nasprotujeta nespravljlivo, dočim srednja stranka sicer ne priznava absolutne prostosti volje, nekaj veljave ji pa prizna, češ, da sicer ni ne krivde ne nedolžnosti, ne zasluge in ne greha. Tudi tukaj si konservativci in pozitivisti nasprotujejo, in izkustveno utemeljeno znanstveno prepričanje je na strani poslednjih; leni eklekticizem pa seda med oba stola in potrjuje socialistični nauk, da sta le dve različni stranki, individualistična (konservativci, liberalci in radikalci) in socialistična.

Obrazloživši jasno in preprosto osnovna stavka klasične ekonomije in jurisprudence in krivoverskega pravnega in družabnega nauka, nam je v prvi preporni točki izjaviti, da se razvojni nauk v vseh slučajih popolnoma vjema s sklepnimi izvajanji socializma, da pa odločno nasprotuje protisocialističnim trditvam gospodarske in pravne okostenelosti.

Zakon navideznega nazadovanja in kolektivna lastnina.

Protivniki socializma sicer priznavajo, da s svojo zahtevo po družabni preobrazbi socializem navidezno soglaša z razvojno teorijo, da pa iz tega še ne sledi veljavnost njegovih končnih zahtev, predvsem zahteve po nadomestitvi individualne lastnine s socialno in da prav ta zahteva greši proti razvojnemu nauku in da je zategadelj nesmiselna in utopična. Glavno protislovje med socializmom in evolucionizmom pa da obstaja v tem, češ, da povratek k skupni zemljiški lastnini pomenja obnovitev prvotnih in divjih kulturnih razmer. Socializem da sicer stremi za preobrazbo, toda po rakovi poti, proti toku družabnega razvoja, ki meri od prvotnega agrarnega kolektivizma k sedanjemu sistemu individualne lastnine, tega znamenja napredne kulture. Socializem pa da pomenja v tem slučaju povratek v barbarstvo.

Na tem ugovoru je popolnoma pravilna opazka, da bi pomenjala skupna lastnina v marsičem povratek k prvotnemu družabnemu redu. Toda sklepi iz tega dejstva so skozinsko zmotni in neznanstveni, ker povsem zanemarjajo važen razvojni zakon, kateri se sicer malo uvažuje, ki pa ni zato nič manj resničen. Najpoprej ga je formuliral prerano umrli francoski zdravnik Dumont¹⁾ toda jaz sem opozoril nanj, še preden sem se v politiki prišteval za socialista; njegovo važnost sem pojasnil v Kriminalni sociologiji in ga nanovo utemeljil v diskusiji z Morsellijem.

Ta zakon uči, da je povratek družabnih naprav k primitivnim oblikam stalen pojav. Že Cognetti de Martiis je razodel 1881 v svoji knjigi o prvotnih oblikah gospodarskega razvoja nedoločno intuicijo tega zakona; svoje delo sklepa z nedoločno napovedjo, da se utegnejo v bodočem gospodarskem razvoju ponoviti primitivne oblike, ki so prevladovala v začetku tega razvoja²⁾.

Spominjam se svojega učitelja Carduccija izza časov svojih študij v Bolonji, ki je pogosto ponavljal trditev, da ves novejši literarni napredek po oblikah in po snovi ni drugega kot obno-

¹⁾ L. Dumont, „Transformisme et socialisme“ („Revue socialiste“ januar, 1885.) — Ferri, „Sociologia Criminale“ (1892) p. 420 i. sl.; isti, „Divorzio e sociologia“. („Scuola Positiva“, 1893. št. 16.)

²⁾ Cognetti de Martiis, „Le forme primitive nell'evoluzione economica“. (Turin 1881.)

vitev forme in snovi prvih literarnih pojavov grško-orientalskega sveta; pravzaprav je tudi sedanji znanstveni monizem, ki oživilja ves razvoj in ki pomenja trajno pridobitev mišljenja nad svetomi pojavov, v gotovem pogledu le povratek k idejam grških filozofov in velikega pesnika-misleca Lukreca, po dolgem času metafizičnega potepanja in pohajanja. Mnogoštevilni in prepričevalni vzgledi potrjujejo tak povratek k prvotnim oblikam družabnega življenja.

Prej že sem omenil, da gre verski razvoj podobno pot; v otroški dobi človeštva so upali na izveličanje na tem svetu, sledila je dolga doba upanja na oni svet in danes iščemo paradiz zopet v tuzemski eksistenci človeštva, le da ga pričakujemo za bodoča pokolenja in ne za sedanjost.

Spencer je v svoji Sociologiji pokazal, da se v politiki volja vseh sorojakov, resnični suverên v prvotnih dobah, polagoma umika volji poedinca in kasneje volji manjšine, privilegirane razreda, ki se loči po rojstvu, cenzu, poklicu, vojaški službi i. t. d., in da končno stremi volja celote v obliki demokracije za suvereniteto v obliki splošne glasovalne pravice, referenda, neposredne ljudske zakonodaje i. t. d.

Kazensko pravo, ki se prvotno pojavlja kot navadna obramba pred protidružabnimi dejanji, stremi za obnovitvijo obrambnega smotra kazni in za osvoboditvijo od vseh teologizujočih zahtev po izravnavaoči pravičnosti, ki jih je zasmetila hipoteza o prostosti volje v prvotno obrambno misel. Moderno raziskavanje prirodnih in socialnih faktorjev zločina je dognalo nesmiselnost in nemožnost zakonodajnega in pravosodnega odtehtavanja in odmere krivde zločinčeve v svrhu določitve kazni; pač pa je pokazalo, da je treba osebe, ki ne spadajo v družabno življenje, začasno ali za zmerom odstraniti, kakor se v urejenih razmerah godi z blazniki in kužnimi bolniki.

Enako je z razvojem zakona. Lahkota ločljivosti zakona v primitivnih razmerah je šla po zlu pod strogo vlado teologije in spiritualističnega svetovnega naziranja; pod vplivom te ideje so menili, da more in da mora „svobodna volja“ s svojim soglasom opredeliti usodo človekovo za vse večne čase, z besedico, ki je izgovorjena v nestabilnem duševnem položaju ženina in neveste. Izkustvo in nujnost zahtevata povratek k svobodni, preprosti obliki zveze in že danes pomenja rastoča lahkota in množina ločitev povratek k izvoru zakona, kateri ozdravi rodbino, ta elementarni organizem družbe.

To velja tudi za lastninski red, glede katerega mora celo Spencer priznati povratno tendenco k prvotnemu kolektivizmu, zatem ko je prilastitev zemlje po rodbini in pozneje po poedincu dosegla svoje skrajnosti; v nekaterih deželah (lex Torrens¹) je postala zemlja premična lastnina in prav tako lahko prenosna kot delnica kake družbe.

Kot dokaz navajam tozadevno mesto iz Spencerja, ki velja sicer za individualista:

„Na prvi pogled bi se zdel zaključek pravilen, da predstavlja absolutna zasebna zemljiška lastnina definitivno stanje, ki ga ustvari industrijska doba, vendar je prav zelo preporno, če smo definitivno stanje doslej dosegli, dasi je industrializem doslej vsako posest prevračal v individualno lastnino.“

„Nekdaj je veljala lastnina na človeških bitjih, ki danes nič več ne velja. Pred nekaj stoletji je bilo verjetno, da se načelo lastnine človekove na človeku definitivno utrjuje²). Toda civilizacija je v nadaljni razvojni dobi krenila v drugo smer in odstranila lastninsko pravico človeka nad človekom. Tako se utegne tekom nadaljnega kulturnega napredka dogoditi, da zgine zasebna zemljiška lastnina.“ (Prin. of Sociology, III. 5, pogl. 15.)

To že 1850 v Social Statics izraženo misel je vzdržal tudi Spencer v svojem novejšem delu Justice (1892). Zdaj pa se mu zdi po Henriku Georgeju 1881 kot edino rešilno sredstvo zahtevana, po Gladstonu za rešitev irskega vprašanja predlagana nacionalizacija zemlje skoraj neizvedljiva zaradi prevelike odškodnine, ki bi jo bilo plačati sedanjim lastnikom. Zdaj prihaja do zaključka, „da je sicer družba vrhovna lastnica zemlje,“ da pa ga je podrobnejša preiskava dovedla do zaključka, da je treba ohraniti tudi individualno zemljiško last in jo podrediti državni suvereniteti. Žal, da kaže Spencerjeva Justice, kakor tudi drugo njegovo novejše delo o dobroti, neko neplodovito subjektivnost, ki se ostro loči od bogastva dejstev, nagradenih v njegovih prvih delih, in žalostne sledove starosti, kateri je zapadel tudi njegov misleči organ; „podrobnejša preiskava“ uveljavlja sledeča dva glavna argumenta: 1. da sedanji zemljiški po-

¹) Ta zakon, ki ga je spravil Torrens 1858 v Avstraliji pod streho, neznansko olajšuje prenašanje zemljiške lastnine potom posebnih hipotečnih pisem.

²) Kakor znano, je Aristotel smatral relativno pravo svoje dobe za absoluten socialni zakon in je razlagal suženjstvo kot priroden pojav, češ, da je vsak človek rojen za sužnja ali za gospoda.

sestniki niso neposredni potomci prvih osvoboditeljev in monopoli-
zatorjev zemlje, temveč so jo večjidelj pridobili potom proste po-
godbe; 2. da ima družba lastninsko pravico na deviški zemlji,
kakor je bila, preden jo je lastnik skrčil, izboljšal in zazidal;
odškodnina za ta dela pa da je prevelika.

Prvi argument bi veljal le tedaj, če bi nameraval socializem
kaznovati sedanje lastnike; dejansko se mora individualna pravica
umakniti socialnemu pravu, če smatra družba razglasitev zemljiške
lastnine v splošno korist za potrebno, kakor se tudi danes dogaja.
Glede drugega protirazloga pa je omenjati, da zemljiška melio-
racija ni izključna posledica in zasluga lastnikovčega osebnega
dela, temveč da obstoji deloma v nakopičenem naporu in živ-
ljenski sili mnogih delavskih generacij, ki so spravile zemljo v
sedanje kulturno stanje in sicer na korist drugim; dejansko je
družabno življenje družba sama, glavni faktor zemljiške melio-
racije; zgradba cest, železnic, izumitev poljedelskih strojev zvi-
šuje lastnikom čisto očitvidno in brezplačno neznansko zemljiško
vrednost.

Kar se pa tiče višine in načina razlastitvene odškodnine, ne
uvidim, zakaj naj bi bila popolna in absolutna; saj mora že
danes pri razlastitvi iz splošnega interesa odstopiti lastnik svoje
zemljišče, katero ima zanj *pretium affectionis* vsled dragih
neplačljivih spominov, ne da bi dobil povrnjeno to posebno
vrednost. Pri kolektivni razlastitvi, ki jo bo oledčala koncentracija
zemljiške lastnine v rokah pičlih latifundijarjev, bo zadoščalo, če
se slednjim zagotovi za čas njih življenja mirna in zložna eksis-
tenca, da se podelé razlastitvi vsi znaki najstrožje pravičnosti.

Socializacija lastnine je ob vsej svoji nepopolnosti in pri-
bližnosti vendar razločna in trajna, in ne da se tajiti, da kaže
gospodarska in s tem tudi juristična smer lastninskega reda ra-
stoče prevladovanje kolektivnih interesov in pravic med indivi-
dualnimi; neudržni tok razvoja nadomesti to prevladovanje s ko-
lektivno lastnino zemlje in proizvodjalnih sredstev.

Osnovni stavek socializma je torej v popolnem soglasju s
sociološkim zakonom navideznega nazadovanja, ki ga je iz pri-
rodnih vzrokov prav znamenito razložil Loria. Pokazal je, kako
začrtava prvotno človeštvo pod prvimi vtisi obkrožujočega sveta
najpreprostejše in osnovne linije svojega življenja. Kasneje izhaja
iz napredka inteligence in razvoj spremljajoče, rastoče komplici-
ranosti analitični razvoj v vsaki napravi kalečih bistvenih ele-
mentov; ko je dopolnjena ta analiza, ki vsled izgrediv na različne

plati često poraja nasprotja posameznih elementov, se združuje človeštvo na visoki razvojni stopnji v zaključni sintezi teh različnih elementov in se vrača k izhodišču¹⁾ s to omejitvijo pač, da ta povratak k prvotnosti ni gola in preprosta ponovitev. Zategadelj govorimo o zakonu navideznega nazadovanja, in zato je očitanje povratka v barbarsko prvotnost neosnovano. Ne gre za golo ponavljanje, temveč za dopolnitev kolobarja, členu v velikem ritmu, ki vodi seboj vse pridobitve in sadove predidočega, v svojih življenskih in plodovitih elementih neminljivega razvoja; to stanje nadkriljuje zatorej objektivno kakor tudi v človeški zavesti visoko embrionalno prvotnost.

Podoba družabnega razvoja ni sklenjen krog, ni kača, ki grize lastni rep, temveč v smislu Goetheja špirala, ki se navidezno povrača sama v sebe, ki pa se dejansko vzpenja vedno višje.

X.

Družabni razvoj in individualna svoboda.

Na podlagi drugega dozdevnega nasprotja med socializmom in evolucionizmom trdijo in ponavljajo v vseh mogočih melodijah, da bode socializem nova oblika tiranstva, da bo uničil ves blagoslov svobode, ki si ga je s trudom in za ceno dragih žrtev ter težkega mučeništva pridobil 19. vek.

Pri pojasnjevanju prirojene neenakosti sem že izvajal, da zagotavlja socializem vsakemu poleg človeškega obstanka najsvobodnejše in najpopolnejše udejstvovanje njegove osebnosti. In drug po razvojni teoriji zasnovani zakon kaže, kako neopravičen je strah, da uresničenje socializma zatre, kar je živega in plodovitega v osebni svobodi. Ta zakon, ki ga je prvi mojstrsko razvil Ardigo, uči, da nobena nova faza družabnega in prirodnega razvoja ne zatre bistvenih pojavov predidocih faz, temveč da ohranja kar je živega v njih in da odstranjuje le njih perverzne in patološke pojave²⁾. V vrsti živih bitij razvoj rastlinskega življenja ne odstranjuje prvih, v kristalizaciji nastopajočih organizacijskih pojavov, kakor živalstvo ne odstranjuje rastlinskega življenja in človeštvo ne prejšnjih členov dolge razvojne vrste, temveč vsi potomci različnih prvotnih življenskih form žive drug poleg drugega.

¹⁾ Loria „Les bases économiques de la constitution sociale“ (Paris 1893).

²⁾ „La formazione naturale“ („Opere filosofiche“ [Padua 1887], zv. II.)

To je bil in to je pot družabnega razvoja, in v tem smislu tudi razlaga znanstveni evolucionizem srednjeveško kulturo, katera ni izločila pridobitev prejšnjih civilizacij, temveč njih žive elemente je shranila in jih izlegla v resnično kulturo. In isti zakon obvladuje ves velikanski razvoj družabnega življenja, usodo in zgodovino posameznih družabnih naprav. Nastop nove faze spremlja izločitev odmrlih tvorov in patoloških produktov propadajoče dobe, hkrati pa tak prevrat ohrani, pomladi in razvija zdrave in plodovite organe in zvišuje fizično in moralno stanje človeštva.

Tem zakonom je sledila zgodovina človeštva izza prvega nastopa iz deviških gozdov pradobe pa do postanka današnje kulture, ki sicer v marsičem prekaša predidno dobo, ki pa je hkrati omadeževana s strupenimi produkti lastne degeneracije, ki sem nanjo opozoril pri razlagi obratnega izbornega procesa.

Omenjam le, da je obstanek delavcev v današnji meščanski družbi splošno, fizično in moralno višji kot kdaj prej; hkrati pa se ne da tajiti, da je gospodarski položaj prostih mezdnih delavcev v marsičem neugodnejši od položaja podobnih razredov starega in srednjega veka, sužnjev in tlačanov. Staroveški suženj je bil absolutna lastnina svojega gospodarja in je živel skoraj živalsko življenje, vendar pa je bil gospodar interesiran, da mu je zagotovil vsakdanji kruh, zakaj suženj je bil prav tako del njegovega imetja kakor tovarna živina.

Na grudo priklenjeni srednjeveški podložnik je imel gotove, v običaju utemeljene pravice, ki so ga vezale na grudo, ki pa so mu — izimši slabe letine — zagotavljale vsakdanji kruh.

Prosti mezdni delavec našega časa pa je obsojen na trajno, človeka nevredno delo in ne stoji niti v stalnem pravnem razmerju napram svojemu kapitalističnemu delodajalcu ali k zemlji; vsakdanji kruh mu ni zagotovljen, zakaj delodajalec ni več interesiran, da bi preživel ali obdržal delavce svoje tovarne ali svojega posestva: njih bolezen ali smrt zanj ne pomenja nobene izgube, kajti ponudba brezposelnih na delovnem trgu mu dovaja neizčrpno množico proletarcev.

Ne da bi današnji lastniki bili hudobnejši kot staroveški, temveč zategadelj, ker je tudi nrvni čut produkt gospodarskih razmer, se dogaja, da veleposestnik ali njegov oskrbnik pač pokliče živinskega zdravnika, če mu oboli vol v hlevu, da pa ne pošlje po zdravnika, če oboli otrok kravjega pastirja.

Kajpada se dobe tudi izjeme dobrosrčnih delodajalcev, ki pozabljejo na to pravilo, zlasti če živé v vsakdanjem stiku s

svojim delavstvom kakor se nedvomno tudi dobrodelni nagon — tudi poleg charity-sporta — pojavlja več ali manj hrupno v bogatih plasteh prebivalstva in tolaži skriti glas nekega neprijetnega občutka nravne odgovornosti; toda neizprosno pravilo ostaja pač, da ima delavec v sedanjem industrializmu pač glasovalno pravico, politično in zborovalno svobodo (saj dokler je ne porablja za ustanovitev delavske stranke, ki si vzame jedro socialnega vprašanja za svoj program), da pa nima zagotovljenega vsakdanjega kruha in bivališča.

To hoče socializem zagotoviti vsem ljudem in kaže pozitivno, matematično gotovost tega smotra v nadomestilu individualne lastnine na proizvodjalnih sredstvih po kolektivni lastnini; zato pa ne namerava odstraniti vseh resnično koristnih in plodovitih pridobitev sedanje civilizacije in nje prednic.

Vzemimo značilen zgled: Iznajdba brezštevilnih industrijskih in poljedelskih strojev, ta duhovita vporaba znanosti za izkoriščanje prirodnih sil, ki bi mogla porajati le dobro, ker povzdiguje človeško delo iz ponižanja živinske muke do človeškega dostojanstva, ta iznajdba poraja danes kot poprej bedo in pogin tisočernih delavcev, ki jih po stroju povzročena redukcija človeških delavnih sil obsoja na gorjé brezposelnosti ali pa na minimalno mezdo, ki ni tolika, da jih varuje pred gladom.

Prva instinktivna reakcija teh nesrečnikov je bilo in je razdejanje strojev, ki jih preklinjajo kot orodja svoje nezaslužene in neusmiljene odpustitve.

Razdejanje strojev pa bi bilo v resnici povratek v barbarstvo, in tega socializem, ki pomenja višjo stopnjo človeške civilizacije, noče za nobeno ceno; toda le socializem podaja rešitev tega boleznega vprašanja, ki ga gospodarski individualizem ne more rešiti, uvajajoč v smislu kapitalističnih potreb neprestano nove stroje. Rešitev obstaja v tem, da postanejo stroji družabna skupna last. Potem pojde tehnični napredek le za tem, da skrči delovni čas in da zmanjša delo mišičevja, potrebno za produkcijo gotove množine subsistenčnih sredstev, in da daje delavcu vedno višjo človeško eksistenco. Deloma je ta uspeh že dosežen ondi, kjer se združi več malih posestnikov za nabavo stroja, recimo parne mlatilnice, ki jo porabljajo zapored. Če bi se s posestniki sklenili tudi zakupniki in delavci v veliko korporativno bratovščino (in to se more zgoditi le tam, kjer je zemlja družabna lastnina) in če bi stroji bili občinska lastnina, kakor so danes požarne brizgalne, tedaj bi zaporedna uporaba strojev po poedincu delavstva prav

nič ne bolela; stroja bi ne preklinjali več, ampak blagoslavljali bi ga v prvi vrsti kot predmet kolektivne lastnine.

V tem smislu je umeti, kako bi socializem prav zato, ker predstavlja višjo razvojno stopnjo, odstranil iz sedanjih razmer samo to, kar je pretirani individualizem rodil strupenih produktov; ta vstvarja na eni strani milijardêrje in podjetnike, ki, stoječ v vednem nasprotju s kazenskim zakonikom in posegajoč prav izdatno v javne blagajne, v nekaj letih nagrabiijo milijone, na drugi strani vstvarja vrveče in snetive mase v velemestnem blatu procvitajoče drhali ali pa bajtarje, kakor jih še danes opazi potnik ob Padu in v Kampanji¹⁾.

Noben zaveden socialist ne taji visokih zaslug meščanstva za človeško civilizacijo, nobenemu ne kane misel, da bi izbrisal zlate strani v zgodovinski knjigi, ki jih je častno izpolnilo z velikimi narodnimi dejanji, s čudovito vporabo vede v industriji ter v izmenjavi blaga in misli.

To so neminljive zasluge človeškega napredka, ki jih socializem ne taji in ki jih ne namerava odstraniti in ki zaradi njih po pravici občuduje in spoštuje plemenite pijonirje meščanstva. Tem delom ne odreka svojega priznanja, kakor tudi ateist ne bo zaničeval in razdejal slavnih del Michel Angela ali Rafaela zato — ker predstavljajo verske legende.

Pri vsem tem pa opazuje socializem v sedanji meščanski družbi žalostne znake neozdravljivega razpada in je trdno odločen, da oprostí družabno telo strupenih snovi; ne more pa se zadovoljiti s simptomatičnim postopanjem, z odstranitvijo nekaj bankirjev, podkupljivih uradnikov in sleparskih zakladateljev, pograbití hoče zlo pri korenu, pri izvirku strupene infekcije. Z radikalno izpremembo sistema, z nadomestitvijo zasebne s skupno lastnino, se dajo še zdrave družabne življenske sile pomladiti in usposobiti, da se vzpno do višje kulturne stopnje, kjer ne bo več nekaterim privilegirancem brez dela odločeno življenje, polno vživanja in razkošja, temveč kjer se življenje ogromne večine ljudi povzdigne do resnega dostojanstva, mirne gotovosti, do simpatičnega in veselega bratovstva, namesto boli, strahu in jeze, ki ga dandanes ponižujejo.

To je bilo povedati na brutalno trditev, da socializem zatre sleherno svobodo; to trditev z liberalnim nakitjem ponavljajo

¹⁾ Nazoren in temeljit opis teh pojavov socialne patologije v Italiji podaja moj učitelj P. Ellero v svoji knjigi „La tirannide borghese“ (Bologna 1879).

neprenehoma tisti, ki jim ni drugega mar kot gospodarski zastanek. Tam, kjer zbuja svobodoljubnost dobroveren strah pred socializmom, gre za delovanje drugega razvojnega zakona, ki ga je Spencer spraval v sledečo formulo: vsak dosežen napredek je ovira novega napredka.

Naraven psihološki nagon, imenoval bi ga optimističnega, se upira, da bi v dosežnem idealu, v dosežnem napredku ne uzrli idola, temveč golo orodje, iztočišče novih idealov in napredkov, ko je veliko slajše poglobljanje v malikovalsko obožavanje doseženega, ki umiri sleherno stremljenje in hrepenenje.

Kakor obožuje divjak drevo, ki mu donaša sadje, samo na sebi, ne zaradi sadja in napravlja iz njega nepristopen fetiš, ki mu kot ta: ne donaša nobenega sadja več, kakor skopuh malikuje pred denarjem in ga neplodno zapira v škrinjo, namesto da bi ga porabljal kot orodje novega dobička, prav tako si napravlja liberalizem, sin revolucije, iz svobode idol, samonamen, brezkoristnega malika, namesto da bi jo porabljal kot sredstvo novih osvojitvev ali kot gonilno silo novih idealov.

Umljivo je, da je bila v nesvobodnih političnih razmerah pridobitev svobode in politične suverenitete prvi, najnujnejše in najkrcévitejše zaželjeni ideal. Da je pridobljena, za to smo hvaležni mučenikom in junakom, ki so jo kupili za ceno svoje lastne krvi. Toda svoboda ni sama sebi namen in ne more biti. Kaj hasne svoboda mišljenja in zborovanja, če je želodec prazen in če so milijoni vsled pomanjkanja krvi v možganih in v mišičevju ob vso moralno in fizično moč? Kaj koristi ljudstvu platonska udeležba na politični suverenosti potom glasovalne pravice, če medli v gmotni sužnjosti bede, brezposelnosti ter akutnega in kroničnega gladu? Svoboda za svobodo — pomenja dosežen napredek, ki se še nedosežnemu upira, svoje vrste politično samoomadeževanje, ki stoji brez moči novim živlenskimi zahtevam nasproti.

Socializem odgovarja na svarila impotentnih svobodnjakov, da nova razvojna faza ne zatira rezultatov predidoče dobe, da se neče dotikati slavnih pridobitev z l. 1789, da pa od te svobode zahteva, da jo delavstvo ki se je zavedlo svojih interesov in potreb, sme porabljati nasproti kapitalističnemu in podjetniškemu razredu v dosego pravičnejše in bolj človeške družabne organizacije.

Je pač tako, da je napram zasebni lastnini in na njej zgrajeni gospodarski premoči nepriviligirancu prepuščena svoboda sam vitez, platonska igrača. Če hočejo delavci v jasni zavesti

svojih razrednih interesov vporabljeni svobodo, tedaj zatajé imetelji gospodarske in politične oblasti takoj velike liberalne misli — načela z l. 1789, zató sleherno javno svobodo in se zazibljejo v iluzijo, da s takimi sredstvi udreže usodni tok svetovnega razvoja.

Isto velja o očitku, da so socialisti brezdomovinci iz kozmopolitizma.

Tudi to je zmeta. Narodne epopeje, ki sta si z njimi osvojila Italija in Nemčija svojo enoto in neodvisnost, pomenjajo nedvomno velik napredek in socialisti smo, ponavljam, hvaležni tistim, ki so nam podarili svobodno domovino. Zato pa naj domovina ne bo ovira nujnih napredkov, ki vedejo nedvomno do pobratenja narodov, daleč od narodnega sovraštva, ki je le preostanek barbarstva ali pa firnež preko kapitalističnega dobičkarstva, ki je sebi prav trdno skovalo obroč zlate internacionale. Kakor je pod vplivom prebujenega narodnega čuta minila doba italijanskih mestnih bojov, prav tako bodo minile „patriotične“ rivalitete in nadomestil jih bo vse človeštvo obsegajoč čut splošnega bratstva.

Če imamo v spoznanju razrednega boja ključ za umevanje zgodovine, lahko razumemo veselje, ki ga občutijo mednarodno zvezani vladajoči razredi — in londonski bankir živi s pomočjo brzovanja hkrati na njujorškem, sanktpeterburškem in pekinškem trgu — če vcepijo razdor v veliko delavsko družino vsega sveta ali saj naše stare Evrope; saj razdor med delavstvom omogoča šele oblastnost kapitalistov, in da vzdržujejo razdor, apelirajo na prvotno sovraštvo proti „tujcu“, zakopano v notranjosti duše.

Tudi po svoji mednarodni smeri pomenja socializem očiten npravni napredek in predstavlja neizogibno fazo človeškega razvoja.

Smislu razvojnega zakona bi ne ustrezala domneva, da odstrani socializem s kolektivno lastnino sleherno individualno lastnino. Vsak razvoj se izvrši tako, da nova razvojna stopnja ne iztrebi vsega preteklega, temveč le nevzdržne stvari, ki novim življenskim pogojem absolutno nasprotujejo. Če nadomesti individualno lastnino zemlje in proizvodjalnih sredstev kolektivna astnina, s tem ne bo še odpravljena individualna lastnina živil, obleke in predmetov, ki so potrebni poedincu in rodbini za izključno porabo.

Ta vrsta zasebne lastnine bo obstajala zmerom, tudi v kolektivizmu, zakaj neobhodna je in popolnoma združljiva z družabno

lastnino zemlje, rudnikov, hiš, delavnic, strojev, orodij in prometnih sredstev.

Že danes obstaja kolektivna lastnina v različnih oblikah pred našimi očmi, n. pr. v obliki javnih knjižnic; ta naprava ne otežuje poedincu osebne rabe knjig, ki bi si jih sicer zaradi redkosti ali dragocenosti ne mogli nabaviti, temveč oblika kolektivne lastnine podeljuje knjižnim zakladom veliko večjo vrednost, kakor jo imajo v skladnicah bibliofilov nagradene raritete; prav tako bo kolektivna lastnina zemlje in proizvodjalnih sredstev podeljevala poedincu stroj, orodja in kos polja v uporabo in s tem postoterala korist teh delovnih sredstev.

Neosnovana je trditev, da izgube ljudje, če odpade izključna, vzmožljiva in prenosljiva lastnina na vrednotah in ž njo iz osebnega in rodbinskega interesa izhajajoči egoistični motiv, vse veselje do dela¹⁾.

Saj vidimo v današnjem individualističnem svetu, da se po Laveleyeju temeljito raziskani preostanki kolektivne zemljiške lastnine obdelujejo z enako skrbnostjo in z enakim donosom, kakor posestva v zasebni lastnini, četudi imajo solastniki tega kolektivnega posestva le pravico do porabe.

Loria je dokazal (*Les bases économiques de la constitution sociale*, 1894, D. I.) da bo tudi v kolektivistični družbi razumen egoizem gibna sila vsega ravnanja, da pa bo tam rodil družabno harmonijo, ki je v individualistični družbi popolnoma nemogoča.

Naj navajam poučen, četudi majhen zgled! Poprej so se vozarili le bogati ljudje; nato so se pojavile za širše občinstvo najemne kočije, toda višina njih tarif je povzročila nadaljno socializacijo prometa v obliki omnibusov in konjskih železnic. Le še en korak je do popolne socializacije krajevnega prometa; kočije, omnibuse, cestne železnice, kolesa i. t. d. prevzame občina v svoj obrat in jih prepušča poedincu na brezplačno porabo, kakor električno luč. Enak sistem se da izpeljati na železnicah za vse ljudstvo.

Ampak, tako se glasi ugovor, potem se bodo hoteli vsi vozariti s kočijo in železnico in naprave bodo odpovedale. Toda ugovor ni opravičen; ta učinek bi nastopil, če bi se izvršila ta prometna prememba kar čez noč, in le za prvi čas. Že danes imajo pri nas poštni in brzojavni seli prosto vožnjo, ne da bi

¹⁾ Evgen Richter trdi celo v svoji površni kritiki socializma, da slednji uvede palice za tiste, ki se jim ne bo hotelo dela.

to povzročalo neprilike. Če bodo cestne železnice vsem proste, se pojavi drug egoistični motiv, potreba po telesnem gibanju, zlasti pri dobro hranjenih ljudeh, ki obilo sedé.

Tako bi torej na tem neznatnem fragmentu kolektivistične lastnine individualni egoizem popolnoma soglašal z družabnim interesom.

Če je uprava nekaterih ostankov kolektivne lastnine ob dotiki z merkantilnim individualizmom slaba in če ti ostanki propadajo, to prav nič ne dokazuje proti socializmu, kajti v sedanjem, popolnoma individualistično ustrojenem družabnem in gospodarskem miljêju takim stvorom ni dana možnost krepkega življenja.

Ti stvori ne morejo živeti kakor ne riba zunaj vode; in isto velja za fantastne poizkuse znanih socialističnih, komunističnih in anarhističnih kolonij, ki so jih razni sanjači snovali kot „začasen“ socialistični poizkus: taki poizkusi se morajo v moralnem in gospodarskem miljêju individualistične kakovosti neizogibno ponesrečiti; tak miljê jim ne daje pogojev fiziološkega razvoja, ki jih najdejo stoprav v kolektivistično in socialistično organizirani družbi¹⁾. Stoprav v socialističnem miljêju se prilagode individualni nagoni in zmožnosti kolektivizmu; pod gospodstvom gospodarskega individualizma, proste konkurence vidi vsakdo v svojem bližnjiku, če ne protivnika, saj tekmeča, in tako se protisocialni egoizem od vseh človeških tendenc najkrepkejše razvija; to je posledica nagona samoohrane, zlasti v sedanji, s polno paro prodirajoči civilizaciji, ki se tako močno razlikuje od mirnega ter zložnega individualizma prejšnjih let.

Nasprotno pa v miljêju, kjer bo vsak v zameno za družbi opravljeno telesno ali duševno delo prejemal svoj vsakdanji kruh za telo in za dušo, egoizmu očitvidno ne bo toliko prilike, da se pojavlja poleg čutov vzajemnosti, simpatije in altrnizma in netolaživni stavek: homo homini lupus ne bo več kakor danes, troval življenja.

Ne maram podrobnejše razglabljanja tega vprašanja, ampak ob sklepu svoje preiskave o drugem dozvednem protislovju med socializmom in razvojnim naukom, opozarjam le, da omogočuje sociološki zakon o ohranitvi pridobljenega na prihodni razvojni stopnji razločno predstavo socialnih razmer, ki jih znanstveni socializem napoveduje in ki deloma že nastajajo; ta predstava

¹⁾ Usoda takih poizkusov ne dokazuje, kakor trdijo, da je vsako socialistično podjetje kot tako brez stabilnosti.

je mnogo pozitivnejša kakor domnevajo naši protivniki, ki menijo, da imajo še zmerom opravka z romantičnim in sentimentalnim socializmom izza prve polovice 19. veka.

To je stališče Guyota, ki ga zastopa v svoji knjigi *Les principes de 89 et le socialisme* (Paris 1894) v imenu individualistične psihologije in sicer s trditvijo *le socialisme est depressif et l'individualisme expansif*, ki je pravilna, če jo obrneš. To dokazuje med drugim zgled osemurnega delavnika. Po Guyotu zastopana mazaška psihologija obvisi tukaj na površju in pravi: Če dela delavec 8 ur, proizvaja za tretjino manj kot ob dvanajsturnem delavniku. Zategadelj je industrijski kapitalizem iz umevanega egoizma ugovarjal minimalni zahtevi treh osmic — osem ur dela, osem ur spanja in osem ur okrepčila in razvedrila. Znanstveno, psihofiziološko opazovanje pa kaže, kakor sem se enkrat izrazil, da je človek stroj, pa ne konstruiran po vzorcu drugih mašin, temveč organski in ne mehanski stroj. Lokomotiva ali parni stroj opravi pač v 8 urah tretjino manj dela kot v 12 urah. Človek pa je biološki stroj, ki ni podrejen mehanskim zakonom, delo njegovih mišic in njegovega duha se ne da ob trajni enakosti poljubno nadaljevati, ampak sledi osnovnemu živlenskemu zakonu, ki ga je Quételet izrazil z binomsko krivo črto; ta se počasi in zmerno vzdiguje, da doseže *maximum* sile, potem pa ponehava s slabotnim in počasnim delom. Umsko in mišičje delo pada po gotovem času na *minimum*, na katerem se s trudom vlačijo do konca delavnega časa. Ob krajšem delavniku se uveljavlja dobrodejni sugestivni vpliv: to zadošča, da razumemo zadnji čas od angleških kapitalistov prirejene ankete o izbornih rezultatih osemurnega delavnika za podjetnika samega. Delavci se manj utrudijo in ne opravijo nič manj.

Izvedba teh in drugih psihofiziološko utemeljenih reform v socialistični družbi povzroči silne gmotne in npravne koristi, vzlic vsem od naših individualistov a priori postavljenih ugovorov, ki izpričujejo popolno neumevanje psihološkega pomena izpremenjenih družabnih razmer.

Zato so ugovori, ki jih med drugimi navaja proti socializmu Vanni v imenu eklektične sociologije, pri vsej ostroumnosti in pri vsem znanju tega znamenitega pravnega filozofa, jalovi. Vanni pravi, da je socializem nezdržljiv z individualizmom, ker postavlja družabni red na načelno drugo podlago: namesto da bi zahteval avtonomijo poedinca, jo zanikuje. Če vzlic temu po-

stavlja individualistične misli, ki nasprotujejo njegovem lastnem načelu, to ne prevrača njegove nature, temveč razodeva le, da brez protislovij ne more shajati¹⁾.

Če socializem razvoj in samodoločbo poedinca ne le dopušča, temveč še razširja in s primernimi eksistenčnimi pogoji zagotavlja, ne zatajuje svojega načela; kot začasno poslednja faza civilizacije ne more nič resnično živega, t. j. s socializmom združljivega odstraniti ali zatreti kar so vstvarile prejšnje razvojne faze. Kakor socialistični kozmopolitizem ni v protislovju s patriotizmom, katerega jedro po izločitvi vseh pretiravanj priznava, prav tako ne živi od protislovij, če ohrani in goji živi del individualizma in odstranjuje le patološke pojave njegove; te pa mora pobijati, kajti v telesu sedanje družbe je 90% stanic obsojenih na slabokrvnost in 10% na bolešno polnokrvnost in pitanje.

XI.

Razvoj, revolucija in prevrat. Socializem in anarhizem.

Poslednje in najhujše nasprotje med socializmom in razvojnim naukom je po mnenju mnogih v metodi, ki se naj ž njo socializem praktično uveljavi. Na eni strani zahtevajo od socialistov, da jim pri tej priči razgrnejo natančno in popolno sliko „države bodočnosti“ do najneznatnejših podrobnosti, „dajte mi očitni opis nove družbe, potem se odločim, da li je boljša kot sedanja“. Na drugi strani pa podtikavajo socializmu trditve, da more premeniti obličje sveta od danes na jutri, tako da pojdemo lepega večera spat še v meščanski družbi in se prebudimo zjutraj kar sredi socializma. K temu dostavljajo še, da je nezdržljivost te socialistične trditve z razvojnimi zakoni očitna, ker se naslanjajo poslednji na temeljna pojma „prirodnosti“ in „počasnega stopnjevanja“ vseh pojavov, in sicer na vseh poljih svetovnega procesa od svetovnih teles pa do družabnih pojavov; prav po tem umevanju da se loči moderno znanstveno mišljenje od stare metafizike. Ti ugovori imajo pomen nasproti tisti obliki socializma, ki ga Engels v nasprotju z znanstvenim imenuje „utopističnega“. Dokler je bil socializem — pred Karlom Marxom — le čustveni izraz plemenitega, toda znanstveno nejasnega človeštva, so se njegovi voditelji in pristaši udajali, kar je lahko umljivo, željam

¹⁾ J. Vanni, „La funzione pratica della filosofia del diritto in rapporto al Socialismo contemporaneo (Bologna, 1894), p. 50.

srca: zdaj so grmeli in protestirali proti očitni krivičnosti družabnih razmer, zdaj so strmeli kakor hipnotizirani v fantastično podobo boljšega sveta, ki so jo risali z ostrimi črtami od Platonove Republike do Bellamyjevega Looking backward. Seveda so te podobe, brez glave in repa, kazale kritiki, kam da naj udari; in kritika se je pač pogosto motila, izhajajoč iz stališča danega miljêja, pozabivši, da gre za opis novega miljêja, po večini pa je bila opravičena, zakaj silna spletenost socialnega življenja onemogočuje vsak popis bodočih razmer, ki se bolj razlikujejo od današnjih kakor staroveške ali srednjeveške razmere; saj sloni meščanstvo s starim in srednjim vekom na taistih tečajih individualističnih naprav, dočim ima kolektivizem vse druge podlage.

Vsi ti poprejšnji proroški načrti novega družabnega reda so nepopačen sad tistega političnega in socialnega umetničenja, ki so ž njim prepojeni najpravovernejši in najradikalnejši liberalci; ti doktrinarci smatrajo, kakor pravi Spencer, družbo za leno, testeno maso, ki jo pregnete poljuben paragraf v poljubno obliko brez sodelovanja organskih in duševnih svojstev, zmožnosti in nagonov, etničnih in zgodovinskih tradicij različnih narodov.

Utopistični socializem je zasnoval najrazličnejše slike bodočnosti, toda po umetničenju ga nadkriljuje sedanja politika s svojo kaotično šaro kodifikacij in zakonov, ki zapletajo, sklicevaje se na svobodo, vsakega poedinca od zibelji do groba, celo poprej in še pozneje v nerazrešljivo mrežo paragrafov, odlokov in naredb, ki je vanje zapreden, kakor sviloprepka v svojem zapredku.

Vsak dan nam kaže iznova, kako se trudijo naši zakonodajalci v svojem umetničenju, da posnemajo zakone najrazličnejših dežel in da osrečujejo svojo domovino zdaj po pariški, zdaj po berlinski modi. Namesto da bi v tujih deželah poiskali ločila (kriterije) za narodno zakonodajo, ustvarjajo spake, ki ostajajo mrtve črke, ne da bi se kdaj ukoreninile v resničnem življenju¹⁾.

Pri razmotrivanju umetnih socialnih slik socialisti lahko zakličejo po pravici individualistom: „Kdor je brez greha, poberi kamen.“ Toda pravi in neovrgljivi odgovor slôve, da predstavlja znanstveni socializem zelo napredno stopnjo socialistične misli in

¹⁾ Kot tipičen vzgled navajam le novi italijanski kazenski zakonik, ki se prav nič ne ozira na posebne italijanske razmere in bi prav tako lahko veljal na Grškem ali na Norveškem in ki posnema osamljene zapore severnih dežel, kjer so se izkazali kot drag stroj za proizvajanje brezupne toposti.

da se je popolnoma otresel fantastnega načrta, da poda že danes sliko bodoče družbe pod kolektivističnim režimom.

Z matematično točnostjo lahko trdi znanstveni socialist, da kaže njegov nauk osnovno črto bodočega razvoja v smislu trajno rastočega prevladovanja interesov vrste nad interesi poedinca in torej v smislu rastoče socializacije gospodarskega življenja in od njega odvisne morale, prava in politike.

Podrobnosti nove družabne zgradbe ne moremo napovedati in sicer zategadelj ne, ker bo nova oblika naraven in neprisiljen produkt človeškega razvoja, ki se že poraja in ki je v svojih embrionalnih potezah že označen. Nova oblika pač ni umetna konstrukcija, in niso je izmodrovali utopisti ali metafiziki za pisalno mizo.

Enaka je z biologom na njegovem polju: če mu pokažete nekaj dni star zarodek, vam ne odgovori določno, bo-li deček ali deklica, in še veliko manj, da bo korenjak ali slabič, sangvinik ali vročekrvnež, pametno ali neumno bitje. Napove vam le splošne črte razvoja in prepusti času, da podedovana podlaga in razmere miljêja, ki bo v njem bitje živelo, naravno in neprisiljeno določijo njegove osebne posebnosti.

Tak je tudi odgovor socialista in podobno je odgovoril Bebel 3. februarja 1893 v nemškem državnem zboru vsem, ki so terjali od socialistov pri tej priči najnatančnejša izvestja o državi bodočnosti in ki so opirali svojo kritiko na umetne načrte socialističnih romanopiscev, kateri so se le preveč spuščali v podrobnosti.

Enako bi se bil glasil odgovor, če bi bili vprašali malo pred izbruhom francoske revolucije tedanji oblastniki, duhovščina in plemstvo, zastopnike tretjega stanu: „Kako bo izgledal vaš novi svet? Opišite nam ga natančno, potem se odločimo.“

Tretji stan, ki je obsegal meščanstvo in privilegijem sovražne člane obeh ostalih stanov, kakor Mirabeauja in Sieyèsa, bi tedaj tudi ne bil mogel napovedati zgodovino 19. veka; ampak to ni ustavilo meščanske revolucije, ki je bila naravna in neizogibna faza večnega razvoja, prav kakor danes socializem napram buržoaziji. Da je temu meščanskemu svetu ki obstoji šele sto let, odločeno toliko krajše življenje kot fevdalnemu svetu, izhaja odtod, da so čudoviti znanstveni napredki 19. stoletja desetkrat pospešili naše življenje, da je človeštvo v 10 letih napravilo pot, ki je zanj v srednjem veku potrebovalo eno ali dve stoletji.

Stalna pospešenost razvoja je zakon, ki ga je postavila in dokazala pozitivna sociologija. Vtisk, da pomenja socializem hlapčevstvo, so zbudile umetne konstrukcije čustvenega socializma; naravno, zakaj če novi družabni red ne izgleda kot nepriljen produkt razvoja, ampak kot umetna zgradba družabnega stavbnika, si je lahko misliti, da zavaruje le ta delovanje mašinerije z neskončnimi poslovniki in s polnomočjem vodilne instance, naj si bo ta že posamezna oseba ali pa cel zbor. Umljivo je, da zbuja taka predstava o socializmu v nasprotnikih vtis kloštra ali kasarne, zlasti če vidijo na individualistični svobodi same prednosti in ne tudi pereh ran, ki jo razjedajo¹⁾.

Še drug umeten pojav naše dobe je potrdil ta vtisk, namreč državni socializem, ki se v bistvu prav nič ne loči od utopističnega ali čustvenega socializma in ki ni drugega nič — po izjavi Liebknechta na socialističnem zboru v Berlinu 1892 — kot državni kapitalizem, ki združuje versko sužnjost z gospodarskim izkoriščanjem. Tako imenovani državni socializem dokazuje le silno sugestivno inoč znanstvenega socializma; spominjam le na znano odredbo nemškega cesarja za sklicanje mednarodne konference o delavskem vprašanju, ali na znano okrožnico *De conditione opificum*, ki je ž njo spretni Leon XIII. lovil dve mubi na mah. Toda razvojne faze se ne dajo zatreti in ne preskočiti, in zategadelj nimajo v liberalnem in individualističnem meščanstvu ne cesarske naredbe in ne papeške enciklike zaželjenega vpeha; buržoaziji bi bilo seveda čisto všeč, če se vse presilen socializem zaduši v ljubeznivem objemu birokracije in državnega socializma, odkar je spoznala, da izjemni zakoni in represalije ne zadoščajo ne v Nemčiji in tudi drugod ne²⁾.

Državno-socialistični arzenal poslovnikov in kontrolnih naprav je vse kaj drugega kot znanstveni socializem; ta si je v svesti, da bo vodstvo novega reda, uprava kolektivne lastnine, vse manj zamotana in zapletena kot sedanji upravni sistem države, pokrajin in občin, da pa bo kot naraven, neopoživen produkt no-

---

¹⁾ Na umetni socializem se ozira tudi Spencer v svojem drobnem spisu „From liberty to slavery“, ki je zadnji čas izšel v njegovem zborniku „*Problèmes de Morale et de Sociologie*“ (Paris 1894).

²⁾ Proti državnemu socializmu se obračajo v prvi vrsti individualistični in anarhistični ugovori Spencerja v njegovi knjigi „*The Individual versus the State*“, 1885. Nato se je razvnela polemika med Spencerjem in Laveleyem („*L' état et l' individu ou darwinisme social et christianisme*“ [„*Rev. internat.*“], Florenca 1885). Pr. tudi Lafargue „*Spencer e il Socialismo*“ („*Critica Sociale*“ maj 1894).

vega družabnega reda za družbo in za poedinca mnogo koristnejši. Tista vloga mu pripade, ki jo igra v živalskem organizmu živčevje, vloga uravnavačnega stroja, ki je pri sesalcu spletenejši kot pri ribi, ne da bi vsled tega izgubili organi in stanice svojo avtonomijo.

Za izpodbijanje socializma ne zadošča več enakomerno ponavljanje ugovorov, opravičeno naperjenih proti utopizmu in čustvenemu socializmu; te smeri naj životarijo še nekaj časa v nejasni megli med ljudstvom razširjenih idej, toda oddnedodne izgublajo tla med zavednimi pristaši znanstvenega socializma — naj izhajajo iz ljudstva, iz meščanstva ali pa iz plemstva — ki se je po impulzu Karla Marxa oborožil z vsemi pridobitvami moderne vede in ki nič ne mara za obrabljene argumente protivnikov. Prežvekovanje teh ugovorov izvira pač iz navade; moderna veda pa gre preko njih kakor tudi preko utopističnega konstruktivnega socializma, proti kateremu so se obračali.

Enak odgovor velja pomislekom, ki se obračajo proti načinu udejstvovanja socializma. Za utopistični in konstruktivni socializem je neizogibna misel, da se uveljavi po tem ali onem družabnem reformatorju sproženi družabni red kar preko noči, s kraljevskim ukazom ali pa z ljudskim glasovanjem. V tem smislu nasprotuje utopistični socializem razvojnim zakonom in je zgrešen, in v tej obliki sem ga vedno, zlasti v svoji knjigi *Socialismo e criminalità*, pobijal, kajti tedaj (1883) v Italiji še niso bile razširjene ideje znanstvenega socializma.

Tudi politične stranke in znanstvene teorije so prirodni produkti in prehodijo razvojne stopnje detinstva in mladosti, preden popolnoma dozore.

Tudi v Italiji je dosegel socializem svojo znanstveno fazo, ko je imel za seboj otroško dobo izključnega združevanja ročnih delavcev in dobo nejasne romantike, ki je pretesno in nepopolno tolmačila pojem revolucije in se zibala v iluziji, da je mogoča prememba družabnega reda kar preko noči, kakor se dá z nekaj salvami preustrojiti monarhijo v republiko. Toda vse lažje je premeniti politično lupino družabnega organizma, ki ni pregloboko zraščena z gospodarskim življenjem, kakor pa gospodarsko podlago družbe.

Kot procesi družabnih prememb prihajajo v poštev: razvoj, revolucija, upor, nasilja proti osebam.

Tudi v rastlinskem in živalskem življenju in razvoju se pojavljajo ti štirje procesi družabnega obnavljanja. Dokler rase kal

ali zarodek polagoma po obsegu in po nežnosti strukture, gre za počasni razvoj, kateri prehaja na gotovi točki v proces revolucije, ki se nam javlja v spočetju. porodu, v odstranitvi jajčne lupine i. t. d.; zastopajo pa tudi gibanja, na las podobna revoltam, zlasti v živalskih družbah in slednjič se nahajajo tudi nasilja med posameznimi poedinci, n. pr. v boju za samico ali za hrano.

V človeštvu srečavamo vsepovsod te procese, razvoj v neprestanih malih premembah, ki jih donaha dan za dnevom, revolucijo v več ali manj kritični dobi, ki zaključuje vsako razvojno dobo, revolto v gibanjih večjih ali manjših mas, kakor jih rodé od časa do časa družabna nasprotja in osebno nasilje med poedinci, kadar prevladajo fanatične strasti, izbruhi zločinskih nagonov ali pa motenega duševnega ravnovesja.

Izkušnja pa kaže, da sta razvoj in revolucija v človeški družbi fiziološka, upori in nasilja pa da so patološki pojavi. Seveda so vsi ti dogodki naravni in spontanski, kajti patologija je, kakor je pokazal Virchow, le nadaljevanje fiziologije, in za vladajoče razrede naj bi imeli patološki pojavi simptomatičen pomen, da razmišljajo o drugačnih zdravilih in ne samo o sili, smrtni kazni in zaporu, ki so se ž njimi doslej postavili vsaki politični in socialni krizi po robu.

Toda edino normalna in plodovita pota socialne preobrazbe, četudi počasnejša in nevidnejša, sta razvoj in revolucija, poslednja v eksaktnem in pozitivnem smislu kot zadnji prizor razvojne dobe in ne v zelo razširjenem, ampak zmotnem smislu viharnega in nasilnega prevrata. Očitno je, da stojita Evropa in Amerika izza konca 19. veka sredi revolucijske dobe; ta revolucija je pripravljena že po predidóčem razvoju, dozorela pa je v meščanskem družabnem redu, podpirana izprva po utopističnem, pozneje po znanstvenem socializmu. Vsled teh tičimo že v tisti kritični dobi socialnega življenja, ki jo imenuje Bagehot doba diskusije; že poka tramovje sedanje politično-socialne stavbe in kažejo se že tisti značilni simptomi, ki jih tak nazorno opisuje Taine v zgodovini zadnjih desetletij pred 1789. Ti simptomi kažejo, kako se vsepovsod iz špranj in razpok vzdigujejo plini in sopare, kako je že temelj družbe izpodkopan, kako narašča tlak izpod površine; zmanjšati se ga ne dá z zamašitvijo te ali one razpoke. Učinkujejo le še modre reforme in socialna preventivna sredstva, ki so koristna nele za trenotek, ampak lajšajo, po besedah Marxovih, porodne bolečine nove družbe.

Ako umevamo razvoj in revo'ucijo v tem pozitivnem smislu, sta v resnici najplodovitejša in najzanesljivejša procesa družabnega prenovljenja; kot prirodni in živ organizem človeška družba ne prenese nobenih nepripravljenih prememb, kakor verjamejo tisti, ki se nadejajo novega družabnega reda izključno ali pretežno od revolt in nasilnih prevratov. Prav tako nespametna bi bila misel, da se dá iz dečka, recimo ob puberteti, kar čez noč napraviti moža.

Pomanjkanje elementarnega geološkega in biološkega znanja povzroča, da nagibajo preprosti ljudje, ki nimajo strogo šolanega talenta, k anarhizmu, četudi zametavajo nasilno propagando. Spominjam se na tiskarja, ki je prišel po enem mojih florentinskih predavanj o socializmu: k meni in mi dejal, da so mu moja izvajanja močno omajala anarhistične nazore, po katerih naj preide monarhija lepega dne v anarhijo. Take ideje pa so pogosto vse intelektualno imetje tistih, ki se zovejo anarhiste, ker so se navzeli svojih prvih socialnih idej od agitatorja, ki meni, da oznanja anarhijo, ker zahteva odstranitev „poslanske medalje“ in ker se pase ob besedi „revolucija“. Zategadelj smatram uvedbo temeljitega prirodoslovnega pouka v ljudske in višje šole za najuspešnejši protistrup proti romantičnim oblikam individualistične politike, ki se navdušuje za Brutovo bodalo in za Titovo modrost. Toda tudi v šolskih vprašanjih vlada v meščanskem svetu popolna anarhija, kar le podpira mojo trditev, da anarhične razmere zgoraj goje anarhizem v nižini.

Kaj čuda, če si da sestradan brezposelnik, oslabelih možgan, v napol blaznem stanju in v svoji globoki nevednosti sugerirati, da dovede umor stražnika, bombni atentat ali upor na barikadah idealnejše razmere in višjo socialno pravičnost. V drugih slučajih zapelje strastne nature impulz čustev in goreča nestrpnost v puč; take reči se resnično dogajajo poleg imaginarnih uporov, ki jih policija venomer in vsepovsod razkriva, da ugaja starim babnicam obeh spolov, „belemu terorju“ in bojazni tistih, ki čutijo, da jim uhaja moč iz rok.

Taktika znanstvenega socializma pa se je zlasti v Nemčiji pod neposrednim vplivom Marxovega nauka odpovedala revolucionarni romantiki, koje brezvspešni poizkusi vladajočih razredov niso uplašili, ker so se s svojimi nezadostnimi silami sami ubili ob došti trdni zgradbi buržoazije in ker je slednja za trenotek triumfirala in se veselila poraza najsmelejših in najhrabrejših svojih sovražnikov. Marksistična smer socializma je revolucionarna v znanstvenem smislu te besede in stoji v tem trenutku v popolni

revoluciji proti meščanstvu, ki je zabredlo v kritično fazo svojega razvoja in ki vesla s polnim parom v pristan najpretiranejšega kapitalizma, v tujini še bolj kot v Italiji.

Marksistovski socializem izjavlja po svojih najizobraženejših zastopnikih trpeči množici modernega proletariata jasno in odkrito, da nima čarovne palice, ki bi ž njo kar čez noč izpremenil svet, kakor se izpremene gledališke dekoracije, temveč pravi, kličoč delavcem: „Proletarci vseh dežel, združite se,“ da bo socialna revolucija triumfirala šele tedaj, ko dozori v zavesti mas, če se mase zavedo enkrat svojih razrednih interesov in ogromne moči svoje organizirane volje, če ne pričakujejo več, da se lepega dne zbudé v državi bodočnosti, ko so bili 364 dni v letu apatični in brezskrbni in so se šele 365. dne združili k puču ali atentatu na posamezne osebe.

Take misli vstrezajo psihologiji igralca, katera objema delavce in druge zatirane razrede, pričakujoče dneva, da zadenejo glavni dobiček revolucije, kakor je padala svoj čas mana Izraelcem v usta¹).

Znanstveni socializem kaže na podlagi razvojne nauka, da so različna sredstva za preobrazbo tem manj vspešna, čim nasilnejša so. Ker gre za preobrazbo vse družbe v njeni gospodarski podlagi in v njenem npravnem, pravnem in državnem redu, prav zato bo tisti proces najvspešnejši, ki je po svojem bistvu najsocialnejši in najmanj individualen. Individualistične stranke so osebne tudi v svojem vsakdanjem boju, socializem je tudi tu kolektivističen, ker ne dela poedinca, pač pa vso družbo odgovorno za današnje stanje. Zategadelj ne vidi zdravila v človekoljubju in dobrodelnosti, ki se — naj bosta še tako plemenita — raztezata le na posamezne osebe; zdravilo je le kolektivistična preuredba lastnine.

Na čisto političnem polju zadošča odstranitev poedinca: izgnanstvo Napoleona III. ali Don Pedra za uvedbo republike. Toda taka površna metoda ne sega socialnemu vprašanju do dna, i francoska ali severoameriška republika nista kot taki se — no prav nič manj meščanski kot italijanska monarhija ali nemško cesarstvo, zakaj vzlic vsem formalnopolitičnim razločkom tičé vse v taistem socialno-gospodarskem štadiju.

¹) Le take predstave zadene satira Evgena Richterja, n. pr. prizor, ko posestniki hranilnih knjižic tak živahno protestirajo, ali pa figura znamenite — Neže-hranilke; ta kritika pa je popolnoma brezpredmetna napram znanstvenemu socializmu, ki na take nagle prevrate niti najmanj ne misli.

Zato sta evolucija in revolucija, ki sta edina čisto socialna procesa, edino vspešni, posamezni upor, nasilje proti poedini osebi pa imata silno neznamenit vpliv na družabni razvoj in vsebujeta mnogo nečloveškega in protisocialnega, budeč primitivna instinkta krvoločnosti in bratomorstva, in zadeneta nele napadeno osebo, ampak tudi lastno načelo, spoštovanje pred človeškim obličjem in čut vzajemnosti. Mas ni hipnotizirati s „propagando dejanja“ in „z neposredno akcijo“.

Kakor znano dopuščajo anarhisti, ki so individualisti ali „amorfisti“ kot redno sredstvo za preobrazbo družbe nasilje proti poedinim osebam, ki ima na izbero vsa sredstva, od tatvine („estampage“) do umora, celo med tovariši; ta nauk pravzaprav ni drugega kot prebeljeni zločinski instinkti, in je vse kaj drugega kot politični fanatizem, kateri je pri skrajnih ali romantičnih strankah vseh časov doma. Naloga individualne preiskave vsakega posameznega slučaja je, da s psihološkimi in antropološkimi metodami določi, če je ta ali oni atentator rojeni zločinec ali zločinski blaznik ali zločinec iz političnega fanatizma.

Zmerom sem trdil in trdim še danes, da politični zločinec, ki so iz njega hoteli napraviti samosvoj zločinski tip, ne predstavlja antropološke varietete, temveč da pripada najrazličnejšim antropološkim tipom zločinstva in sicer enemu sledečih: tipu rojenega zločinca (s prirojeno tendenco), blaznega zločinca in zločinca iz fanatične strasti.

Kakor je verstvo izpolnjevalo v srednjem veku splošno zavest in pobarvalo toliko zločinskih ali bolehavih izgredov in ustvarilo toliko „svetniških“ slučajev, prav tako prebarvajo v sedanjem času tako pereča socialno-politična vprašanja, ki je ž njimi splošna zavest prepojena in ki jih časnikarstvo in agitacija neznanosko razširjata, izgrede izgublencev in pode poštene, toda preobčutljive osebe v fanatična dejanja. Seveda ima zmerom najskrajnejša smer socialno-političnih sistemov to sugestivno silo v največji meri.

Pred šestdesetimi leti so tako nastopali v Italiji mazzinisti in karbonarji, pred 20 leti socialisti in danes anarhisti. Zato so bili atentati zmerom in so nosili vselej pečat svoje dobe. Spominjam le na Orsinija in na mnogoštevilne mučenike italijanskih narodnih osvobojevalnih bojev.

Četudi se taka dejanja v trenutnem razburjenju napačno presojajo, vendar pripada definitivna sodba kompetenci psihofiziološke preiskave storilca kakor pri ostalih zločincih.

Feliks Orsini je bil politični zločinec iz strasti. Med anarhističnimi metalci bomb in „heroji bodala“ naših dni se nahaja poleg rojenega zločinca, ki skriva svojo volčjo naturo pod politično odejo, popolnoma ali pa močno blazni zločinec, ki se je zaletel v radikalizem in morda tudi zločinec iz politično prebarvane strasti, kojega nasilje povzroča socializmu čisto tuja, zmotna misel, da posamezno nasilje preobrazi družbo¹⁾.

Naj pripadajo ti ljudje katerim zločinskim tipom koli, nasilja individualistično - anarhistične propagande so naraven, logičen produkt pretiranega individualizma in torej do skrajnosti razvitega današnjega socialnega sistema, obenem pa najbrezvspešnejše in najmanj človeško, da naravnost protičloveško sredstvo družabne preobrazbe.

Ko so bile te vrste že napisane, se je šele poleglo razburjenje nad atentatom proti Crispiju v Rimu, 16. junija in nad resnejšim atentatom 28. junija, ki je končal s smrtjo Sadi Carnota.

Kot dokument tu razvitih nazorov objavljam izjavo, ki jo je priobčila sekcija italijanske socialistične stranke 27. junija v milanskem *Secolo* in razširila v več tisoč izvodih po Milanu; ta manifest je konservativno in liberalno časopisje kar zamolčalo v upanju, da vzdrži običajno zamenjavanje socializma in anarhizma. Manifest slove :

„Italijanska socialistična stranka!

Dol z morilci! Človeštvo našega časa čuti svetost življenja in ne dá teptati tega vrhovnega načela, ki je npravna duša socializma.

Kdor se z delom bojuje za pravico do življenja, zametava vsak atentat na človeško življenje, od kapitalističnega izkoriščanja po delavnicah do bombe in bodala revolucionarnih glav, ki ne vedo, kaj počno.

Socialistična delavska stranka, ki si je izbrala gorenjo devizo in ki pričakuje vse od zavedne organizacije delavske sile, obsoja ravnokar izvršeni atentat proti predsedniku republike kot čin brutalnosti, kot negacijo logičnega načela revolucije. Proletariat se mora napolniti z zavestjo svojih lastnih pravic, osnovati si mora trdno organizacijo in navaditi, da deluje kot nov organizem; osvoji naj si politično moč s sredstvi moderne civilizacije. Ne-

¹⁾ Pr. Hamon, „Les hommes et les théories de l' anarchie“ (Paris 1883). — Lombroso, „Die Anarchisten“ (Hamburg 1895).

premišljeno revoltiranje, metanje bomb v gledišča, morjenje je ostudno in nesmiselno; socialistična stranka vidi v teh dejanjih udejstvovanje občutkov, ki jih sama ne goji, pač pa meščanstvo. Sovražniki smo vseh nasilij meščanskega izkoriščanja in gilotine, kakor anarhističnih atentatov. — Živel socializem!“

V popolnem soglasju sem s svojo stranko, ko zametujem ostudna dejanja osebne nasilnosti.

Po Carnotovi smrti si je francoska republika izbrala novega predsednika in bo nadaljevala neizpremenjeno svojo politiko, kakor Rusija po smrti Aleksandra II. Atentat proti Carnotu je imel edini vspeh, da je zbudil v francoskem ljudstvu krvave instinkte, na-perjene proti čisto nedolžnim Italijanom.

Toda to vprašanje ima še drugo lice, ki so jo konservativci, liberalci in radikalci preveč prezrli. V času obeh atentatov so se dogodile dve rudniški katastrofi, v Karvinu na Moravskem, ki je požrla 257 rudarjev in v Cardifu z 210 žrtvami.

Pri vsem obžalovanju smrti poštenjaka Carnota, se bolešni občutek, ki ga je rodila, ne da primerjati z vsoto človeškega gorja, boli in bede, ki je zadela teh 476 delavskih rodbin, torej na tisoče nedolžnih ljudi. Razredni interes je — četudi nezavedno — ob Carnotovi smrti napolnil vse evropsko meščansko časopisje s tožbami, kletvami in demonstracijami; častitljiva brzojavka našega kralja Humberta se je kosala s krilatimi besedami mojega prijatelja Cavalottija in prav tisti razredni interes je odel smrt moravskih in valeskih mučenikov dela s plaščem popolnega pozabljenja.

Odgovorili bodo, da je bila umoritev Carnota premišljeno dejanje fanatika, da pa ne zadene nikogar krivda na smrti 467 rudarjev. Ta razložek v resnici obstoji. Toda premisliti je, da smrti onih ni sicer nihče direktno zakrivil, da pa je posreden učinek individualističnega kapitalizma, ki zastran pomnožitve svojega čistega dobička skopari s tehnično opremo rudnikov, ne skrajša nezmerne delavnega časa in zanemarja znanstveno priporočena profilaktična sredstva, ne meneč se za zakonite predpise in ne boječ se posebnega konflikta s sodišči, ki postopajo z vladajočimi razredi mnogo milejše nego z delavstvom.

Da so rudniki kolektivna lastnina, bi lastnik ne skoparil s tehnično in profilaktično opremo in te strahovite katastrofe bi bile mnogo redkejše; danes pa brez prestanka pomnožujejo nepregledno množico mučenikov dela, ne da bi količkaj motile prebavo delničarjev.

Tako je na svetu pod režimom ponudbe in povpraševanja; tako pa ne bo več — ne za predsednike, ne za premogarje — ko zavlada socializem.

Anarhizem, ki smo se ž njim bavili, pa ne šteje samo individualističnih ali amorfističnih, temveč tudi komunistične pristaše. Ti zametujejo osebno nasilje kot redno sredstvo socialne preobrazbe, pač pa nasprotujejo marksističnemu socializmu i po svojem končnem cilju i po svoji metodi družabne premembe; marksiste pobijajo kot „legalitarce“ in „parlamentarce“ in smatrajo revolto za rjazanesljivejše sredstvo socialne preobrazbe.

Tej trditvi za hip ne manjka pritrjevanja, ker ugaja nejasnim občutkom in mislim velikega dela delavskih razredov, ki nestrpno pričakujejo izboljšanja svojega bednega položaja, toda upliv tega nauka je površen, kakor vtis bombe, ki za hip razburja, a gibanja v socialistični smeri ne premakne niti za ped, temveč vzbuja le vznemirjenje, ki ga reakcija spretno neti in izkorišča.

Kdor svetuje delavcem, da se brez vse priprave za materialno izvedbo in predvsem brez zagotovitve solidarnosti in brez skupne npravne zavesti upro vladajočim razredom, dela v smislu slednjih, zakaj zmaga jim je v vsakem fizičnem spopadu gotova, dokler ni razvoj dozorel in revolucija popolnoma pripravljena¹⁾.

Zategadelj se je ob zadnjih krvavih nemirih v Siciliji pokazalo, da ni bilo nasilja in uporov, kjer je socializem razvit in zaveden, kot n. pr. med poljskimi delavci v „Piana di Greci“, kjer jih je v socialiste vzgojil dr. Nicola Barbato, dočim so bila krčevita gibanja in upori proti komori in izkoriščevalnim občinskim upravam povsod na dnevnem redu, kjer je socialistična propaganda nepoznana ali pa komaj v prvih početkih, da so jo instinkti gladu in obupa zamorili²⁾.

Zgodovina kaže, da so v deželah vsakdanjih uporov socialne razmere na nizki stopnji razvoja, zakaj tam se izrčpavajo in trohnejejo ljudske sile v takih mrzličnih in božjastnih izgredih, ki se menjavajo s časi nezaupanja in zbezanosti, z budistično abstinenco pri volitvah. Nedostaja jim stalnosti zavednega dejanja in nehanja, ki izgleda sicer počasno in slabotno, ki pa v resnici poraja zgodovinske čudeže.

¹⁾ Pr. Rienzi, „L' anarchisme“ (Bruselj 1893).

²⁾ A. Rossi, „L' agitazione in Sicilia“ (Milan 1894). — Colajanni, „In Sicilia“ (Rim 1894).

Zato oznanja danes marksizem v vseh deželah načelo osvoboditve politične oblasti, v državi kakor v samoupravi, potom zavedne organizacije delavstva v kompaktno stranko; če je ta organizacija zasnovana, utrjena in razširjena, bodo nje vspehi vse drugi, kot vspehi upornih mas, bodo revolucionarni v pravem smislu besede. Čim bolj se organizira v civiliziranem svetu delavska stranka, tembolj bo pospešena socialistična organizacija družbe potom delnih, toda zmerom obsežnejših koncesij kapitalizmu delavstvu, navsezadnje s popolnim prevodom zasebne lastnine v kolektivno lastnino. Če se ta počasi pripravljena prelastitev, ki se vsebolj približuje revolucijski krizi, izvrši brez drugih pripomočkov ali ž njimi — z uporom in nasiljem — ne more danes nihče napovedati.

Naša iskrena želja je, da se socialna revolucija ob dopolnitvi svojega razvoja dovrši čisto mirno, kakor so se izvršile druge revolucije, ne da bi bila tekla le kaplja krvi, kakor angleška revolucija koncem 17. veka, ki je rodila *bill of right*, kakor toskanska revolucija 1859, kakor brazilska revolucija z izgnanstvom Dona Pedra.

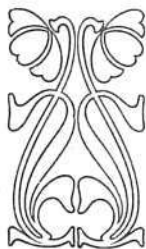
Rastoča izobrazba in organizacija ljudstva pod socialističnim praporom napravlja vse verjetnejše uresničenje te želje in postavi trivialne napovedi o socializmu sledeči reakciji na laž, napovedi, ki bi bile opravičene, če bi bil socializem v svojih akcijskih načrtih utopističen in če ne bi bil, kar je — naravna in neprisiljena in zatorej neizogibna in nepreklicna faza človeškega razvoja.

Početka revolucije ne bo iskati v Italiji; po mojem prepričanju se latinci kot južen narod brž odločijo za epizodične vstaje, ki morejo končati s čisto političnim vspehom, severni narodi pa; Nemci in Anglosasi, so za mirno, pa neizprosno disciplinirane revolucije, kritične faze preminulega počasnega in organskega razvoja, ki edina more družbo obnoviti.

In v Nemčiji ter na Angleškem pospešuje tudi visoki ravzitek kapitalističnega meščanstva neizogibno razvoj hibi tega sistema in s tem razvoj socializma. Tam se prejkone doigra velika družabna preobrazba — začela se je pravzaprav že — in se razširi preko stare Evrope, kakor se je pred dobrim stoletjem širila po našem kontinentu revolucija tretjega stanu.

Pa naj bo kakorkoli, iznova sem pokazal silen razloček med socializmom in anarhizmom, ki bi ga naši nasprotniki in su-

ženjsko časopisje tako radi prikrili preplašenim in nevednim očem¹⁾; dognano je, da je marksistovski socializem le nadaljevanje prirodoslovnega mišljenja in da ž njim povsem soglaša, ker je sprejel vase razvojni nauk in da predstavlja definitivno in živo fazo prej nejasnega in nestalnega čustvenega socializma, vsled nezmotljivega kompasa, ki ga predstavlja po Darvinu in Spencerju reformirano znanstveno mišljenje.

---

¹⁾ Eden novejših zgodovinarjev socializma, Abbé Winterer, loči, kar rad priznam, lojalno obe smeri (Winterer: „Le socialisme contemporain“ [Paris 1894]).

III. DEL.

SOCIOLOGIJA IN SOCIJALIZEM.

SOCIOLINGUISTICS

Mrtva točka sociologije.

Zgodovino znanosti v 19. veku označuje čuden pojav: v njegovi drugi polovici izvršeni globoki preobrat vsega raziskovanja po darvinizmu in razvojnem nauku je prodril v biološke in psihološke vede in jih je pomladil, tiho morje politične ekonomije, te družabne vede, pa toliko da je razburkal. Vsekako se je že poprej pod vplivom velikega in plodovitega misleca Avgusta Comta, ki sta ga Darwin in Spencer potisnila nekoliko v ozadje, rodila nova veda sociologije; ta veda naj bi po nameri svojega očeta kronala novo stavbo pozitivne vede. Ne tajim, da je sociologija s svojim anatomskim popisom družabnega telesa obogatila znanost z mnogimi in važnimi odkritji, in nekatera teh odkritij so se razvila v samostojne discipline, med njimi kriminalna antropologija, ki se je v Italiji razrasla v plodovito in živo vedo.

Kadarkoli pa gre za socialno-politične probleme, se loti te nove sociologije hipnotični spanec svoje vrste, ki daje nje učencem konservativnost in radikalnost v socialni ekonomiji in politiki na poljubno izbero.

Darvinska biologija je s svojo razlago odnošajev med poedincem in vrsto, sociologija s svojim dokazom analogij med organskim in družabnim življenjem odkazala poedincu v družbi tisto mesto, ki ga zavzema stanica v organizmu; vzlic temu pa vztraja Herbert Spencer v svojem prirojenem anglosaškem individualizmu, ki ga je teoretično razvil v popoln anarhizem

Stagnacija sociologije je bila neizogibna, čim je opravila svoje prve deskriptivne naloge, in postala je vzgled razvojne zapreke na znanstvenem polju; nje zastopniki so se zavedno ali nezavedno odtegnili logičnim in radikalnim sklepom, ki so po preobratu vsega modernega mišljenja tudi na socialnem polju neobhodni in celo najvažnejši, če naj bo pozitivizem znanost za življenje in ne jalov namen sam zase.

Skrivnost tega mirovanja si je enostavno razlagati iz dejstva, da tiči sociologija v svoji analitični fazi, daleč od sinteze, in predvsem iz te okolnosti, da vodi dosledno izvajanje darvinizma in razvojnega nauka v družabni vedi neizogibno v socializem, kar je dokazal ta spis.

Marx — dopolnitelj Spencerja in Darwina. Konservativci in socialisti.

Karlu Marxu pripada zasluga, da je izpeljal konsekvence modernega naravoslovja v politični ekonomiji; često sicer z razbohotanimi tehničnimi podrobnostmi in močno dogmatičnoobarvanimi formulami, toda v teh formalnih posebnostih ga še prekaša Spencer, ki je v svoje *first principles* poleg blestečih poglavij o razvoju uvrstil skolastična razmotrivanja o prostoru, času, nedoumljivem i. t. d. Znanstvena dela Marxova je kajpada do zadnjih časov pravovernna veda vsepovsod ubijala z molkom, danes pa je njih neizbrisni sijaj vsepovsod viden in neoporečno pripada Marxu častno mesto poleg Karla Darwina in Herberta Spencerja; ž njima tvori trojico znanstvene revolucije, ki je s svojim pomladnim vršenjem napolnila mišljenje druge polovice 19. veka.

S tremi genialnimi idejami je Marx predvsem dopolnil od prirodoslovja spočeto revolucijo v politični ekonomiji.

Odkritje nadvrednostnega zakona, ki ima pretežno tehničen značaj kot pozitivna razlaga kapitalistične akumulacije brez lastnega dela, sem na predidocih straneh v glavnih potezah že omenil in zategadelj se ne spuščam v natančnejši razbor te misli.

Obe ostali teoriji Karla Marxa nas pri splošnih razmotrivanjih o socializmu mnogo bolj zanimata, ker podajata v resnici gotov in zanesljiv ključ do vseh skrivnosti družabnega življenja.

Že 1859 je v svoji Kritiki politične ekonomije namignil, da so gospodarski pojavi podlaga in pogoj vsemu ostalemu delovanju človeka in družbe in da so nrvnost, pravo in politika le gospodarskim faktorjem vstrezajoči pojavi in sicer pri vseh narodih sveta, v vsakem razdobju njih zgodovine. Ta misel odgovarja velikemu biološkemu zakonu, da je funkcija opredeljena po organu in da je vsak človek tak, kakor ga napravijo prirojene lastnosti in vplivi eksistenčnih pogojev njegove okolice; življenje človeštva nam ne kaže več kot slučajno niz velikih mož na družabnem pozorišču, ampak kot posledico gospodarskih odnošajev. Po Rogersovi¹⁾ aplikaciji te misli na angleško zgodovino jo je

¹⁾ Th. Rogers, „L'interprétation économique de l'histoire“ (Paris 1893). — Loria, „Les bases économiques de la constitution sociale“ (Paris 1894). Loria

tako obsežno in tako krepko razvil Achille Loria, da je vsak dostavek z moje strani odveč.

Le ena misel, ki sem jo razvil že v *Socialismo e criminalità* se mi zdi potrebna za dopolnilo Marxove teorije. To samo na sebi neoporečno teorijo je treba oprostiti enostranskega dogmatizma, ki sta jo vanj zavila Marx sam in še veliko bolj Loria. Nesporno je, da so vse družabne naprave in pojavi, npravni, pravni in politični, le odsev vsakokratnih gospodarskih odnošajev. Toda vzročnost v prirodi ne obstoji v učinkovanju enega samega, temveč mnogoštevilnih, medsebojno prepletenih vzrokov, in vsak učinek je vzrok novih učinkov; zategadelj se mi zdi Marxova formula prešematična. Vsi socialni življenski pojavi naroda so posledica vzajemnega učinkovanja njegove organske, antropološke posebnosti in okolice, v kolikor ta opredeljuje določen gospodarski red — prirodno podlago življenja. Kakor dušno življenje poedinca — četudi z manjšo silo kot v obratnem procesu — vpliva na pogoje in tek njegovega boja za obstanek, prav tako se prevračajo npravna, pravna in politična dejstva iz učinkov v vzroke in vplivajo na gospodarske odnošaje; za pozitivno vedo ni bistvenega razločka med vzrokom in učinkom, če izvzamemo način njiju zaporednosti.

Človek z neredno prebavo, ki se razume na zdravilstvo, lahko vpliva na nedostatke svojega prebavljalnega stroja, seveda le v mejah svoje organizacije, prav kakor more znanstveno odkritje ali pa prememba volilnega prava premeniti industrijo ali pa delovne pogoje, četudi le v mejah danega gospodarskega reda. Tako so npravne, pravne in politične ustanove mnogo pomembnejše za razmerje med posameznimi plastmi buržoazije (agrarci, industrijci, financirji), kot za razmerje med delavcem in podjetnikom.

Čitatelju, ki hoče proučiti pomembnost označenih Marxovih idej za umevanje vseh velikih pojavov kulturne zgodovine, priporočam delo Lorie; iz njega spozna, da je ta družabna teorija najgenialnejša in najplodovitejša, kar jih je bilo kdaj zamišljenih, in da razlaga družabno zgodovino prav tako v nje najsilnejših

---

dopolnjuje splošno misel Karla Marxa s teorijo o „okupaciji prste zemlje“ kot glavnim vzrokom in hkrati kot tehnično razlago za različne socialno-politične probleme; to teorijo je na široko razvil v „*Analisi della proprietà capitalista*“ (Turin 1892), v katerem delu se očitno oddaljuje od induktivne metode, obravnava-
vajoč v I. zvezku teorijo in v II. dejstva, ki na njih sloni.

dramah, kakor življenje poedinca v njega najdrobnejših dogodkih s pomočjo pozitivne in induktivne metode, ki popolnoma vstreza smeri znanstvenega mišljenja — imenujejo jo materialistično.¹⁾

Zgodovino človeštva so razlagali na dva različna načina, ampak enostransko in torej nepopolno, četudi v duhu pozitivne vede, — na neznanstvene razlage, sloneče na hipotezah o Previdnosti in svobodni volji, se ne oziram, — in sicer: od Montesquieuja in Buckleja zasnovani „telurski determinizem“ in „antropološki determinizem“ etnologov, ki izvaja ves zgodovinski proces iz organskih in dušnih plemenskih lastnosti. Karl Marx je izpopolnil in združil obe teoriji in ju psihološko poživil v svojem „ekonomskem determinizmu.“

Gospodarske razmere so učinek „antropoloških“ sil in lastnosti, ki se razvijajo v dani „telurski“ okolici; na drugi strani pa so vzrok vseh ostalih nrvnih, pravnih in političnih kulturnih pojavov individualnega in družabnega življenja.

To je genialna teorija Karla Marxa, pozitivna in znanstvena kakor malokatera, ki je oprta na geološke in biološke, na psihološke in sociološke rezultate kos vsakemu ugovoru. Le ta teorija odkriva pravnemu filozofu in sociologu resnično naturo in funkcijo države, ki ni drugzega nič kot „pravno in politično organizirana družba“ in zatorej le izvršilni organ vsakokratnih gospodarskih oblastnikov, ki si prikrajajo moralo, pravo in politiko tako, da ostajajo v posesti svojih predpravil kar najdalje.

Druga sociološka teorija, ki je Marx ž njo prepodil mračne megle z neba socialističnih upov in ki je ž njo podaril znanstvenemu socializmu politični kompas za njegovo pot v vsakdanjem življenju, je veliki zgodovinski zakon razrednega boja.²⁾

---

¹⁾ Nezasodna je trditev Th. Zieglerja, da je socialno vprašanje nrvno vprašanje, zakaj nrvnost je prav tako funkcija gospodarskih odnošajev, kakor je psihologija funkcija fiziologije. Njegova izvajanja odvrtaajo le pozornost od kočljive točke vsega problema, ki jo je pojasnil Marx. Enako se izraža o podobnih poskusih de Greef („Revue socialiste“, 1886, p. 688).

²⁾ Med oficielnimi zastopniki politične ekonomije obstoječe tiho soglasje, da z molkom ubijajo Marxa, se razodeva zlasti v tem, da knjige in zgodovinarji socializma imenujejo njegovo ime le, kjer omenjajo tehnično plat nadvrednostne teorije; o ostalih dveh zakonih, o odvisnosti vseh kulturnih pojavov od gospodarskih odnošajev in o razrednem boju, navadno sploh ni govora. Kvečjemu da omenjajo še njegovo sodelovanje pri ustanovitvi Internacionale. Pr. Laveleye, „Le socialisme contemporain“, 1885, pogl. VI. — Rae, „Contemporary socialism“, 1887. — G. Gross, „Karl Marx“ (Leipzig, 1885), p. 81.

Gospodarski položaj družabnih razredov kakor poedincev je osnovni nagon za vse njih npravno, pravno in politično izražanje, in zatorej ima vsak poedinec nagon, da ravna v smislu svoje gospodarske koristi, ki je trdna podlaga njegovega življenja in predpogoj vse ostale življenske vsebine. Zategadelj stremi vsak razred na političnem polju po preobrazbi zakonov, naprav, tradicij in nazorov, vstrežajoči njegovemu neposrednemu ali posrednemu interesu. Tako nastale javne naprave se podedujejo in izročajo od roda do roda in gospodarski izvor zapade pozabljenju. Pravniki in modroslovci se trudijo in jih branijo kot večne resnice, ne da bi se domislili njih resničnega izvora; toda vzlic temu je razredni interes edina pozitivna razlaga zakonov, razmer in nazorov, kakor je z bistrim očesom spoznal Karel Marx. V modernem svetu sta v strogem smislu, ne glede na podrejene razločke, le dva ostro ločena razreda, na eni strani delavstvo vseh kategorij, na drugi strani brezdelni lastniki; zategadelj je praktična in politična posledica Marxovega nauka, da moreta obstajati le dve stranki, socialistična delavska stranka in individualistična stranka zemljo in ostala proizvodjalna sredstva posedujočega razreda; kajti politične stranke so le odmev in glasniki razrednih interesov, četudi se kažejo površnemu opazovalcu v mnogih odrodkih.

Po značaju gospodarskega monopola so kapitalistične stranke različno barvane in že od nekdanj sem povdarjal, da zastopajo veleposestniki tudi v politiki mrtvo nepremičnost, dočim ima premični kapital ali industrija zastopnike, ki vajeni prenavljanja, izboljšavanja in površnega preobražanja predstavljajo stranko takozvanega napredka in dalje da nagibajo tisti, ki obstaja ves njih kapital v izobrazbi, k političnemu radikalizmu. Zani razlikuje troje strank: stranke nazadovanja, razvoja in revolucije. To razlikovanje je vnanje in površno, ker se nanaša na taktiko in ne na vsebino strankarskega življenja.

Napram bistvu stvari, t. j. napram lastninskemu vprašanju pa so konservativci, naprednjaki in radikalci vseskozi individualistični, meso in kost istega družabnega razreda in zatorej — vzlic vsem čustvenim, pa brezpomembnim simpatijam — radikalno ločeni od delavskega razreda. Odločeni pa so tudi od tistih, ki sicer po svojem rojstvu pripadajo drugi strani, ki pa so si osvojili in zastopajo politični program delavstva t. j. socializacijo zemlje in proizvodjalnih sredstev z vsemi radikalnimi premembami na mo-

ralnem, pravnem in političnem polju ki jih povzroči ta dogodek v človeški družbi.

Politično življenje naše dobe se mora popačiti v najpopolnejši bizantinizmu ali pa v prav navadno kupčijo, ako se giblje izključno le v praskah individualističnih strank, ki se razlikujejo le po svojih imenih, sicer so pa tako zmedene in zamotane, da srečujemo pogosto med radikalnimi naprednjaki bolj nazadnjaške socialnopolitične misli, kot pri konservativcih.

Stoprav rast in zastopstvo socialistične stranke pomladi in poživi politično življenje; če izginejo v Italiji s pozorišča zgodovinske osebnosti rodoljubov in če se poravnajo čisto osebni spori parlamentarnih strank, nastopi neizogibno zveza individualističnih strank, ki sem jo napovedal v parlamentarni polemiki 20. decembra 1893 in ki jo naznanjajo mnogoštevilna znamenja. Tedaj začno zgodovinski boji in razredni boj zastavi svoj blagodejni vpliv na političnem polju; pod tem bojem ne razumem izbruhov jeze in sramotitev, parlamentarnih preteпов in atentatov, temveč silno resnobo socialne drame, ki se, kakor želim iz vse duše, izvrši ob napredujoči izobrazbi in humanizaciji brez krvavih katastrof, ki pa se izvrši s usodno neizogibnostjo; preprečiti ali zadržati jo je nam in drugim popolnoma nemogoče.

Te socialnopolitične ideje vodijo, kakor bomo videli, kot znanstvena prepričanja do one osebne strpnosti in hkrati do one nespravljalivosti mišljenja, ki sledi iz dejstvovanja psihologije na filozofsko mišljenje in vsled katerega moramo pri vseh simpatijah do zastopnikov radikalnega individualizma (kakor do vseh odkritih zagovornikov poštenega prepričanja sploh) brezpogojno trditi da socializem ne pozna nobene sorodne stranke. Odločiti se je za individualizem ali za socializem; srednje poti ni in od dne do dne raste v meni prepričanje, da obstaja za socialistično stranko, ki hoče živeti, edina koristna taktika v tem, da je nespravljaliva v svojih idejah in da odklanja vsako takozvano „zvezo“ z bližnjimi strankami, ki ne zastopajo nič bistveno socialističnega.

Konservativci in socialisti — to je naraven sad prirojene organizacije in obkrožujoče družabne okolice, kajti ljudje se rodé z nagnjenjem k staremu ali k novemu, kakor se rodé s talentom slikarja ali kirurga. Socialisti ne črté in ne zaničujejo odkritih zastopnikov konservativnih smeri in naj še tako brezobzirno pobijajo njih ideje. Če postane socialist nestrpen ali žaljiv, je le

žrtev hipne razburjenosti ali pa neuravnovešenega temperamenta ali vročekrvnosti, kar je opravičiti.

Sočutje pa zbuja prizor, kako nekateri konservativci, „mladi po letih, toda stari na duhu“, — zakaj konservativno mišljenje pri mladem možu je ali znamenje „štreberstva“ ali pa duševne šibkosti — zavzemajo domišljavo in skoro ponižujočo pozo napram socialistu, ki vidijo v najboljšem slučaju v njem izgnanjenca; ne pomislijo pa, da so starci po navadi konservativni, da pa mlad človek konservativnega mišljenja — z malimi izjemami — ni drugega nego sebičnež, ki je v strahu za svoje pohajkovanje, za katero je rojen, v strahu za svojo krmo, ki jo kaj prigodno zajema iz jasli, za pravovernike zmerom pripravljenih. Če taki ljudje niso mikrokefali, t. j. če nimajo premajhne lobanje, imajo gotovo premajhno srce. Socialist pa, ki nima ničesar pridobiti, izgubiti pa vse, ako odkrito zastopa svoje misli, lahko postavlja proti tej sebičnosti nesamoljubni svoj altruizem, zlasti še, če se vzlic svojemu plemiškemu ali meščanskemu pokolenju ne meni za zapeljivosti blestečega pohajkovanja in se zavzame za stvar nesrečnikov in zatirancev.

Toda — tako očitajo — „ti socialistični meščani“ hlastajo po sami popularnosti. Vsekako bi bil to egoizem čudne vrste, ki bi bolj cenil socialistični idealizem kakor meščanski liberalizem z dobro plačanimi mesti in hitrimi dobički, in sicer iz golega hrepenenja po popularnosti, ki pa je z drugimi, manj kompromitujočimi sredstvi vse lažje dosegljiva.

Naj bi buržoazija, kadar izroči gospodarsko in politično moč, katera bo v naprej služila vsem, zmagalcem in zmagancem, pobratenim v vrednem človeškem življenju, naj bi buržoazija ohranila prav tako dostojanstveno pozo kakor francosko plemstvo, ko ga je v revoluciji zmagoslavno meščanstvo razlastilo.

Vse to nam pokaže zgodovina; nje popolno notranje soglasje z zanesljivimi rezultati pozitivne vede ne pojasnuje le silnih napredkov propagande, ki bi lahko bila čisto negativen vspeh pomnožene npravne in gnotne bede, temveč tudi enotno in zavedno vzajemnost, ki jo izraža najsilnejši moralni pojav, kar jih pozna svetovna zgodovina, če izvzamemo prakrščansko gibanje, ki pa je bilo omejeno na znatno ožji krog kot moderni socializem.

Nasprotnikom in pristašem pa moram povedati, da ne vidim v povratku v misticizem, v katerem gleda skeptična buržoazija, kakor postarna grešnica v pobožnjaštvu, rešitev iz sedanje moralne

in gmotne krize, temveč da vidim v socializmu¹⁾ tisto silo, ki vrača kakor krščanstvo koncem rimskega sveta postarani človeški civilizaciji upanje na boljšo bodočnost, v imenu vere, ki se ne opira na topo čuvstvo, temveč je trdno zasidrana v modernem znanstvenem prepričanju.

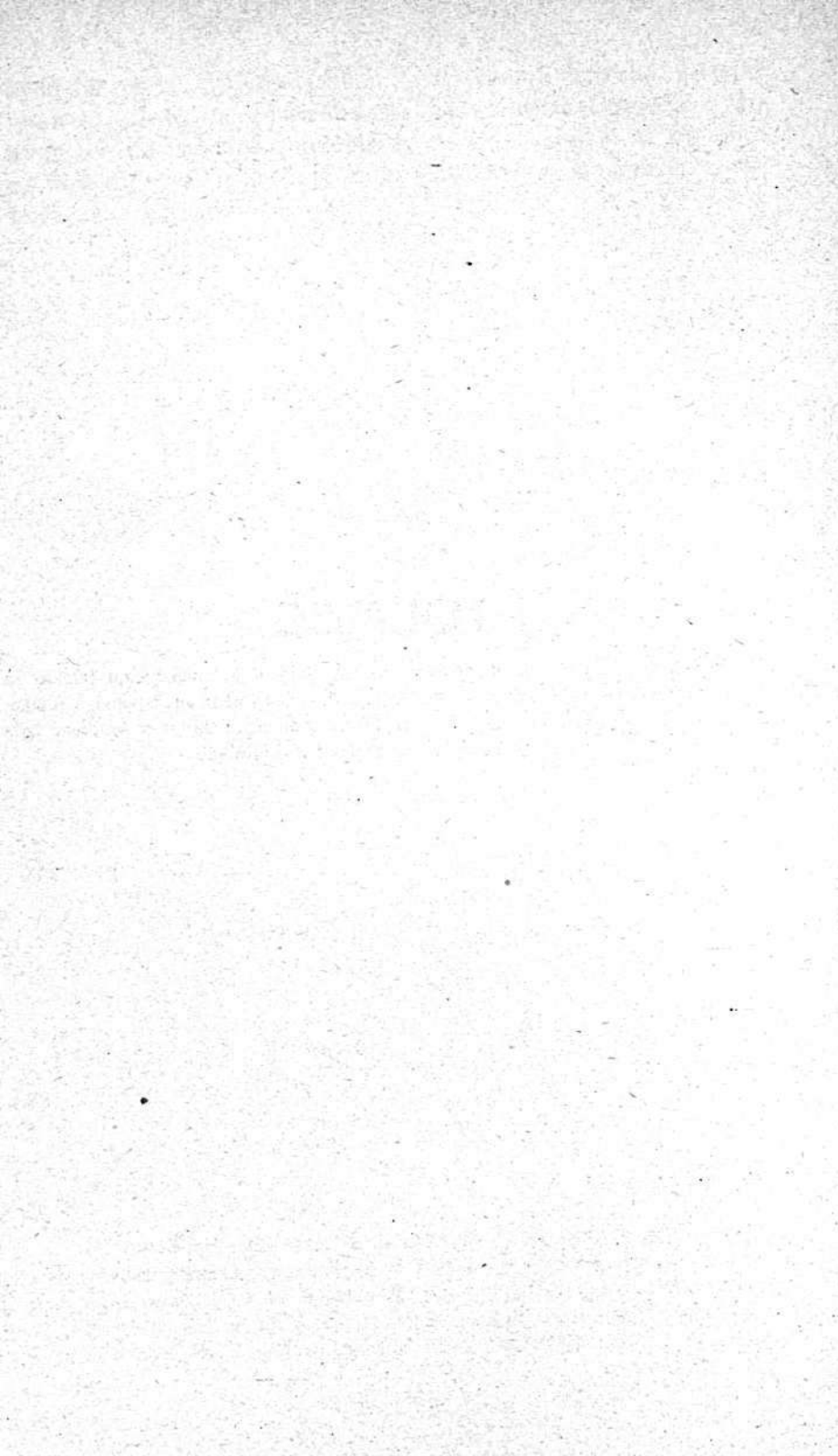

---

¹⁾ Gotovemu socialnemu misticizmu ne odrekam svoje simpatije; v to vrsto spada delovanje Tolstega, ki je svoj socializem pobarval s prepovedjo pridige na gori: ne upiraj se zlu! Tolstoj je zgovoren nasprotnik vojne in z veseljem sem našel pri njem citat iz svojih predavanj proti vojni. Vsekako je od vede tako oddaljen, da si od njegovega delovanja ni obetati radikalnega vspaha.

TOLMAČ

(V naslednjem podajamo slovarček manj navadnih tujk, znanstvenih izrazov in imen, nahajajočih se v knjigi; one čitatelje, ki niso vajeni znanstvenega jezika, opozarjamo na priročnega tolmača, ki je že prirejen in ki ga v kratkem izda „Delavska tiskovna družba“ v Ljubljani.)

- Ad maiórem dei glóriam* = v večjo čast in slavo božjo.
- Agregát* = iz mnogih poedinih delov zložena celota.
- Ancien regime* (izg. ansjén režím) = stara, prejšnja vlada; navadno velja to ime za dobo tik pred veliko francosko revolucijo leta 1789.
- A prióri* = vnaprej, ne na podlagi izkustva, temveč iz golih umstvenih razlogov.
- Ardigò Robert*, italijanski modroslovec pozitivistične smeri, katera uči, da se mora vse človeško spoznanje omejevati zgolj na dana dejstva.
- Atómi* = neskončno majhni, nezloženi in nedeljivi snovni drobcí
- Bagehot* (izg. bédžot) *Valter* (1826–1877), angleški sociolog.
- Baktérije* = male, prostemu očesu nevidne glive; nekatere vrste bakterij povzročajo kisanje (v moštu, mleku), druge vrste gnitje, tretje kužne bolezni (jetiko, kolero i. t. d.).
- Bellamy* (izg. bélemi) *Edvard*, ameriški pisatelj, znan po svojem socialističnem romanu: „A Looking backward“ (izg. a lúking békverd), t. j. pogled v preteklost, v katerem po svoji domišljiji opisuje družabne razmere, ki zavladajo čez sto let.
- Bill of rights* (izg. rajts) = ime angleškega ustavnega zakona iz leta 1668, ki zagotavlja osnovne državljanske pravice.
- Biologija* = nauk o življenju in pogojih življenja.
- Bóna fide* (latin.) = v dobri veri.
- Brahmini* = indski duhovni.
- Buckle* (izg. bekl) *Tomaž* (1822–1862), angleški kulturni zgodovinar, ki je v svojih zgodovinskih spisih sledil t. zv. telurškemu determinizmu, t. j. misli, da sta volja poedinega človeka in življenje človeških družb (narodov) popolnoma odvisna od vnanje, prirodne okolice (od podnebja, od zemljepisne lege i. t. d.).
- Cavallotti* (izg. Kavalóti) *Felíče*, italijanski pesnik in dramatik.
- Cehovnik* = član srednjeveških rokodelskih organizacij, t. zv. ceh.
- Charity-sport* (izg. čeritisport) = hrupna in kričava dobrodelnost, ki jo uganja plemiška in denarna gospoda sebi v zabavo.

Dárwin Charles (izg. čarls) (1809—1882), slaven angleški prirodoslovec, ki je s svojim raziskovanjem prirode postavil nauk o življenju na povsem novo podlago. Njegov nauk (darvinizem) pravi, da so se različne vrste živih bitij razvile iz preprostejših oblik, (transformizem ali descendenčna teorija), da se vrste pod gotovimi pogoji izpreminjajo in da vsled dednosti teh izprememb nastajajo popolnoma nove vrste. Pri umetni izreji (v vrtnarstvu in živinoreji) skrbi človeški um s smotreno izbero za razvoj v zaželjeni smeri. V naravi se vrši samodsebe prirodni izbor (seleksijska teorija). V boju za obstanek pogine nepregledna množica bitij, zmagujejo pa najboljše prilagodeni poedinci. S tem, da se koristno pridobljena njihova svojstva podedujejo od rodu do rodu, nastajajo tekom ogromnih razdobij nove vrste.

De conditione opificum (izg. kondicióne opífikum) = naslov okrožnice, ki jo je objavil dne 15. maja 1891 papež Leon XIII. o delavskem vprašanju.

Determinizem = nauk, da človeška volja ni svobodna, da način človeškega dejanja in nehanja opredeljujejo vnanja dejstva. Takozvani antropološki determinizem uči, da je ravnanje človeka v prvi vrsti odvisno od njegovih plemenskih svojstev. Telurski determinizem izvaja človeško dejanje in nehanje iz vnanje prirodne okolice (iz podnebja, temperature, površja i. t. d.). Po Karlu Marxu zasnovani ekonomski ali gospodarski determinizem (imenovan tudi zgodovinski ali gospodarski materializem) pa uči, da je način človeškega hotenja in družabnega življenja odvisen od življenskih, t. j. od gospodarskih pogojev.

Distributívna pravičnost = pravičnost v razdelbi.

Drenáža = osuševanje travnikov in njiv s pomočjo podzemeljskih lončenih cevi, ki odvajajo vlago.

Dualizem = nauk, ki iz različnosti snovnih in duhovnih pojavov izvaja, da obstoji od snovi različna substanca, duša.

Egalitaren = izenačujoč.

Endemija = bolezen, stalno nastanjena v gotovih pokrajinah (n. pr. mrzlica).

Epidemija = sočasno v velikem razsegu nastopajoča kužna bolezen (n. pr. legar, kolera i. t. d.).

Erotika = nauk o ljubezni, ljubezenski užitki.

Evolucionizem (razvojni nauk) = nauk, da se v vesoljstvu vrši neprestan razvoj: svetovna telesa, zemeljska skorja, rastlinske in živalske vrste, družabne naprave (država, rodbina, lastnina i. t. d.) človeško spoznanje — vse je v večnem razvoju.

Federalizem = politični nauk, ki terja samoupravo in samostojno zakonodajo za posamezne pokrajine, sestavljajoče osrednjo državo.

George (izg. džordž) *Henry*, amerikanski gospodarski pisatelj, ki se v svojih delih močno zavzema za nacionalizacijo, t. j. za poddržavljenje zemljiške lastnine.

Giotto (izg. džóto) *Bondónne* (1276—1336), znamenit florentinski slikar in arhitekt, kojega talent je slučajno odkril slikar Čimabúe.

Gladstone (izg. gledstn) *Viljem*, angleški državnik, ki je hotel s poddržavljenjem zemlje rešiti irske kmete iz veleposestniških krempljev.

Gransenjêr = velik gospod.

Häckel Ernst, nemški biolog, zaslužen za znanstveno podkrepitev descendenčne teorije, t. j. nauka, da so se višje vrste razvile iz nižjih vrst; važen je po njem odkriti osnovni zakon o postanku življenja, t. zv. biogenetični zakon, da vsak poedinec tekom svojega razvoja ob kratkem ponovi razvoj svoje vrste: na človeškem zarodku n. pr. se pokažejo na gotovi stopnji razvoja škrge, sopilo rib; to dejstvo si je razlagati na ta način, da je razvoj človeškega rodu spel preko rib, da so predniki človeka dihali s škrgami, da so bili ribjega rodu.

Hobbes (izg. hobs) *Tomaž* (1588—1679), angleški modroslovec; od njega izvira latinski stavek: *Homo homini lupus* = ljudje so si kakor volčjé.

Imantén atribút = notranje, prirojeno svojstvo.

Induktivna metoda = način človeškega mišljenja, ki iz množice poedinih pojavov izvaja splošen zaključek.

Intuicija = predstava, spoznanje.

Jurisprudenca = pravoslovje.

Jakobinstvo = pretiran radikalizem

- Kamóra* = zloglasna rokovnjaška družba v južni Italiji, ki še dandanes ni popolnoma iztrebljena.
- Kampanja* = nezdrava okolica Rima.
- Kapilarne mreže*, ki obdajajo žile, dovajajo po svojih finih cevkah telesu iz krvi potrebno hrano.
- Karbonarji* (oglarji) = ime tajne demokratične organizacije italijanske (1806—1841)
- Kaste* = medsebojno ločeni dedni stanovi; prehod iz enega v drug stan je nemogoč; ta družabna uredba je razvita predvsem v Indiji.
- Kolektivizem* = socializem.
- Kozmopolit* = človek, ki mu je ves svet domovina, vsi ljudje rojaki in bratje.
- Kriminaliteta* = zločinstvo.
- Kriminalna antropologija* = nauk o človeku - zločincu.
- Latifundijar* = lastnik obsežnega veleposestva.
- Legalitarec* = človek, ki skuša uveljaviti svoje politične in socialne vzore s samimi postavnimi sredstvi.
- Le socialisme* (izg. socializem) *est* (izg. e) *depressif et* (izg. e) *l'individualisme* (izg. individualizem) *est* (izg. e) *expansif* = socializem tlači in individualizem dviga.
- Loria Ahil*, italijanski sociolog in politični ekonom.
- Mala fide* = zlohotno, v slabi veri.
- Matriarhát* = rodbinska organizacija, kjer v nasprotju s sedanjim redom v rodbini ne vlada očetovska, temveč materinska oblast.
- Mazzinist* = pristaš italijanskega revolucionarja Mazzinija.
- Meliorácija* = izboljševanje zemlje.
- Merkantilna morala* = kramarski нравni običaji.
- Metafizika* = modroslovna panoga, razglabljajoča o vzroku in smotrih stvari.
- Molekuli* = majhni iz atomov zloženi snovni drobcji.
- Monizem* = nauk, ki izvaja vse pojave, snovne in duhovne, iz ene enotne substance.
- Monogamija* (enoženstvo) = organizacija spolnega življenja, slo- neča na zakonu med enim moškim in eno žensko.
- Montesquieu* (izg. monteskjé), znamenit francoski politični pisatelj iz 18. veka.

Orsini grof-Felice, italijanski revolucionarec, zaradi — ponesrečenega — bombnega atentata na Napoleona III. usmrčen leta 1858.

Ozmóza = pojav, da se različno gosti tekočini, ločeni po porozni mreni, zmešata; ozmolični pojavi so važni v živalskem in rastlinskem življenju.

Pad = največja reka v Italiji.

Parveni = človek, ki je zlezel kvišku.

Patriciji = rimski plemiči.

Perverzija = popačenost, pokvarjenost.

Platon = starogrški mislec idealistične smeri; platonski (v prenešenem smislu besede) = nedolžen.

Plebejci = rimsko ljudstvo, izpočetka brez političnih pravic

Poliandrija (mnogomoštvo) = organizacija spolnega življenja, sloneča na zakonu med eno žensko in mnogimi moškimi.

Poligamija (mногоžestvo) = organizacija spolnega življenja, sloneča na zakonu med enim moškim in mnogimi ženskami.

Politična ekonomija = nauk o gospodarstvu.

Poslanska medalja = znak italijanskih poslancev.

Pretium affectionis (précium afekciónis) = posebna cena (med ljubitelji predmeta).

Pozitivizem = smer mišljenja, ki iz pojavov samih spoznava njih zakonitost.

Promiskuitéta = neorganizirano spolno življenje (brez rodbine), ki obstoja v živalstvu in ki je obstajalo tudi v prvotnem človeštvu.

Propaganda dejanja = anarhistična agitacija, ki vidi v nasilju (umoru, ropu i. t. d.) vspešno sredstvo za preobrazbo družbe.

Protisti = najnižje organizirana, v vodi živeča, prostemu očesu nevidna živa bitja, o katerih si znanost ni na jasnem, ali jih je prištevati rastlinstvu ali živalstvu.

Protoplázma = glavna sestavina živalskega (človeškega) in rastlinskega telesa.

Raison d' être (izg. rezón dêtr) = vzrok.

Richter Evgen, nemški svobodomiselni politik.

Róbinson Crusoe (izg. krúso), junak romana, ki ga je napisal Anglež Danijel Defoe (izg. difó) in v katerem zelo vabljivo slika življenje samot. rja, bivajočega mnogo let na neobljudenem otoku.

Sadi Carnot (izg. karnó), predsednik francoske republike; leta 1894 ga je zabodel italijanski anarhist Kaserio.

Simbióza = sožitje (različnih rastlinskih vrst).

Solnčne pege = temne sence na solnčni obli, ki se pokažejo in zginejo na trideset let. Vremenoslovec Brückner je v solnčnih pegah spoznal vzrok povračajočih se vremenskih izprememb (suš in deževij).

Spencer Herbert (izg. spensr), znamenit angleški mislec, ustanovnik razvojne filozofije (evolucionizma).

Spiritualizem = smer mišljenja, ki izvaja vse pojave iz osnovne duševne substance.

Spolovina (mezzadria) = v Italiji močno razširjen zemljiški zakup, po katerem prejmeta posestnik in delavec-zakupnik vsak polovico pridelka.

Stanice = prostemu očesu nevidne kroglice, iz katerih je zloženo živalsko (človeško) telo.

Sudra = najbolj zatirana in zaničevana indska kasta.

Taine (izg. tên) *Hipolit* (1828—1893), francoski kulturni zgodovinar.

Términus technicus (izg. téhnikus) = umetni, znanstveni izraz.

Tit ali Gaj = Peter ali Pavel; (Tit in Gaj sta zelo navadni rimski imeni).

Virchow Rudolf, nemški prirodoslovec.

Kazalo.

	Stran
Predgovor	3
I. Darwinizem in socializem.	
1. Virchow in Häckel o političnem pomenu darvinizma	7
2. Neenakost ljudi	10
3. Žrtve boja za obstanek	17
4. Preživetek najboljše prilagodenih	24
5. Socializem in verstvo	28
6. Poedinec in vrsta	31
7. Boj za obstanek in razredni boj	34
II. Razvojni nauk in socializem.	
8. Politična ekonomija in socializem v luči razvojnega nauka	45
9. Zakon navideznega nazadovanja in kolektivna lastnina	49
10. Družabni razvoj in individualna svoboda	53
11. Razvoj, revolucija in prevrat. Socializem in anarhizem	62
III. Sociologija in socializem.	
12. Mrtva točka sociologije	79
13. Marx — dopolniteelj Spencerja in Darwina. Konservativci in socialisti	80
Tolmač	87

COBISS: 3042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000427248

Naroči se lahko pri

DELA VSKI TISKOVNI DRUŽBI:

Socializem. Knjižnice časopisa «Naprej!» I. zv. Upravił Anton Kristan, Cena 20 vin. II. izdaja.

Socialna demokracija in kmetiško ljudstvo. Iz poročila urednika Antona Kristana. Knjižnice časopisa «Naprej!» II. zv. Cena 10 vin.

Zakaj smo socialisti? Uredil Anton Kristan. Knjižnice časopisa «Naprej!» III. zv. Cena 14 vin.

Komunistični manifest. Napisala Karol Marx in Friderik Engels. Cena 40 vin. Knjižnice časopisa «Naprej!» IV. zv.

Kdo uničuje proizvodnjanje v malem? Napisal Karol Kautsky. Cena 30 vin. Knjižnice «Naprej!» V. zv.

Proletariat. Napisal Karol Kautsky. Cena 20 vin. Knjižnice časopisa «Naprej!» VI. zv.

Katoliško svetovno naziranje in svobodna znanost. Napisal L. Wahrmond. Knjižnica časopisa «Naprej!» VII. zv. Cena 70 vin.

O konsumnih društvih. Uredil Anton Kristan. Knjižnice časopisa «Naprej!» VIII. zv. Cena 20 vin.

Kapitalistični razred. Napisal Karol Kautsky. Cena 30 vin. Knjižnice časopisa «Naprej!» IX. zv.

Nevarni socializem. Spisal E. Kristan. Cena 30 vin. Knjižnice časopisa «Naprej!» X. zv.

Narodno vprašanje in Slovenci. Napisal E. K. Knjižnice časopisa «Naprej!» XI. zv. Cena 24 vin.

Strahovi. Napisal Etbin Kristan. Knjižnice časopisa «Naprej!» XII. zv. Cena 30 vin.

Pod spovednim pečatom. Napisal katoliški kaplan Hans Kirchsteiger, poslovenil Etbin Kristan. Založila in izdala založba časopisa «Naprej!» v Idriji. Prva knjiga stane 2 K 60 vin., druga knjiga 2 K.

Magdalena. Roman v verzih. Spisal J. S. Machar, poslovenil dr. Ant. Dermota, Cena 2 K.

Občinski socializem. Spisal Abditus. Cena 70 vin.

Program socialne demokracije. Cena 4 vin.

Vun enako volilno pravico. Cena 4 vin.

Zvišanje duhovniških plač. Cena 10 vin.

Iz nižin življenja. Črtice. Spisal Pavel Mihalek. Cena 1 K.

Primož Trubar in slovensko ljudstvo. Spisal E. K. Cena 8 v.

V dobi klerikalizma. Spisal Liberatus. Cena 40 vin.

Razprave VII. rednega zbora jugoslovanske socialno-demokratske stranke v Avstriji 31. prosinca, 1. in 2. svečana 1909 v Ljubljani. Cena 60 vin.

Delavska tiskovna družba se priporoča tudi za nabavo drugih knjig, naj so že izšle kjerkoli. Urejuje tudi cele knjižnice.